Panteia

Research to Progress

Research voor Beleid | EIM | NEA | IOO | Stratus | IPM

Evaluatie Erasmus+

Definitief Rapport

Amber van der Graaf, Douwe Grijpstra, Arie Gelderblom, Griet de Lombaerde en Rob Steenland.
Zoetermeer, april 2020

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij Panteia. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van Panteia. Panteia aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

The responsibility for the contents of this report lies with Panteia. Quoting numbers or text in papers, essays and books is permitted only when the source is clearly mentioned. No part of this publication may be copied and/or published in any form or by any means, or stored in a retrieval system, without the prior written permission of Panteia. Panteia does not accept responsibility for printing errors and/or other imperfections.

Inhoudsopgave

1 Inleiding 7
1.1 Achtergrond van het onderzoek 7
1.2 Doelstelling onderzoek 7
1.3 Methodologische aanpak 8
1.4 Leeswijzer 9

2 Erasmus+ in Nederland 11
2.1 Wat is het Erasmus+ programma? 11
2.2 Uitvoering van Erasmus+ in Nederland 12

3 Inzet op Erasmus+ prioriteiten en bijdragen aan Nederlandse onderwijsbeleidsdoelstellingen 15
3.1 Beleidsinzet ministerie OCW en Erasmus + prioriteiten 16
3.2 Inzet van het Nationale Agentschap op Erasmus+ prioriteiten 21
3.3 Nationale beleidsdoelstellingen voor onderwijssectoren en Erasmus+ prioriteiten 30
3.4 Bijdragen van inzet op Erasmus+ prioriteiten aan nationaal beleid en verbetermogelijkheden 35
3.5 Verbeterpunten 38

4 Aansluiting inzet op Erasmus+ prioriteiten met behoeftes uit onderwijsvelden 41
4.1 Ontwikkelingen en behoeftes in de Nederlandse onderwijssectoren 41
4.2 Aansluiting tussen de inzet op de nationale Erasmus+ prioriteiten en de behoeftes van onderwijssectoren 46
4.3 Aanbevelingen om de aansluiting tussen de inzet van het NA en sectorale behoeftes verder aan te scherpen 54

5 Inzet van het Nationale Agentschap op Impact 55
5.1 Impact in Erasmus+ projecten 55
5.2 Inzet van het NA op impact 56
5.3 Uitkomsten NA-inzet op impact 59
5.4 Verbeterpunten 68

6 Overlegstructuren en consultatiecultuur tussen het NA en het ministerie van OCW 71
6.1 Formele overlegstructuren 71
6.2 Informele consultatiecultuur 72
6.3 Kansen voor verbetering 72

7 Samenvatting en conclusies 73
7.1 Onderzoeksvraag 1 77
7.2 Onderzoeksvraag 2 79
7.3 Onderzoeksvraag 3 80
7.4 Onderzoeksvraag 4 82

Bijlage 1 – Literatuurlijst 85

1 Inleiding

1.1 Achtergrond van het onderzoek

Verschillende (strategische) documenten van de overheid en onderwijssectoren benadrukken het belang van internationalisering van onderwijs. De versterking van de internationale dimensie van het onderwijs heeft toegevoegde waarde voor de student, de onderwijsinstelling en voor de Nederlandse kenniseconomie (aldus de Kamerbrief van de Minister van OCW over internationalisering mbo en ho van 4 juni 2018[1]). Voor de studenten zit die meerwaarde in socialisatie, persoonsvorming en kwalificatie, juist ook voor degenen voor wie dit niet vanzelfsprekend is. Zoals aangegeven door minister Sigrid Kaag tijdens het Nuffic congres in 2019, is internationalisering daarmee ook van belang voor het creëren van perspectief. Hierbij staat internationaal gericht (kwaliteits)onderwijs centraal, dat normen en waarden meegeeft en kansen creëert.[2] Voor instellingen draagt internationalisering in de kern bij aan de kwaliteit van onderwijs en onderzoek, terwijl de kenniseconomie is gebaat bij het aantrekken en binden van internationaal talent. Dat is daarmee een factor in het adresseren van de vraag en tekorten van de arbeidsmarkt.[2]

Een belangrijk internationaal programma op het gebied van onderwijs en training is het Erasmus+ Programma. Dit EU-programma richt zich op onderwijs en training, jeugd en sport. Het wordt gefinancierd door de Europese Commissie met cofinanciering van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), voor onderwijs en sport, en VWS voor jeugd. In Nederland wordt in de uitvoering van Erasmus+ specifiek ingezet op het bevorderen van de impact van het programma. In het licht van de volgende Erasmus+ programma-periode van 2021 tot en met 2027, wilde het ministerie van OCW de inzet op het huidige Erasmus+ programma nader bekijken en verkennen of er eventuele aanpassingen kunnen worden gemaakt om de uitvoering van het Erasmus+ programma in Nederland verder te versterken. Om dit in kaart te brengen heeft het ministerie van OCW deze studie geïnitieerd.
De doelstellingen van dit onderzoek, de aanpak en een leeswijzer worden in de volgende paragrafen gepresenteerd.

1.2 Doelstelling van het onderzoek

Dit onderzoek dient een aantal doelen. Ten eerste het bijdragen aan de inzet van het ministerie van OCW op het toekomstige Erasmus+ programma (2021 -2027). Ten tweede het verbeteren van de inzet op nationale prioriteiten binnen het Erasmus+ programma in Nederland, en de aansluiting hiervan op de nationale beleidsdoelstellingen en –ontwikkeling in het onderwijsdomein. Ten derde het verbeteren van de inzet op en het vergroten van de impact van Erasmus+. Ten slotte is het doel om beter inzichtelijk te maken wat OCW en het Nationaal Agentschap Erasmus+ voor Onderwijs en Training (NA) van elkaar nodig hebben om hun respectievelijke rollen goed te kunnen vervullen.

Dit onderzoek heeft daarmee betrekking op de nationale invulling van het Erasmus+ programma op het gebied van onderwijs en training, alsook op de rol die het NA

[1] Rijksoverheid, (2018), Kamerbrief over internationalisering mbo en ho, beschikbaar op: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/06/04/kamerbrief-over-internationalisering-mbo-en-ho .
[2] Nuffic (2019, Nuffic Congres 2019, beschikbaar op: https://www.nuffic.nl/agenda/nuffic-congres-2019/ .

7

(bestaande uit Nuffic en CINOP) hierbij speelt. Specifiek gaat de aandacht uit naar de inzet van het NA en OCW op de nationale Erasmus+ prioriteiten en in hoeverre deze aansluiten op de behoeftes en beleidsdoelstellingen in het onderwijs. Ook wordt er onderzocht in hoeverre de inzet bijdraagt aan meer impact in Erasmus+ projecten, en in hoeverre de overlegstructuren met OCW aanpassing vereisen. Deze vragen worden onderzocht met het oog op de uitvoering van het toekomstige Erasmus+ programma (2021-2027).

De specifieke onderzoeksvragen luiden als volgt:

1. Hoe kan de inzet op nationale prioriteiten worden verbeterd en beter bijdragen aan de nationale beleidsdoelstellingen en –ontwikkelingen?

2. Sluit de inzet op de nationale prioriteiten aan op de behoeften van het onderwijsveld, en hoe kan die aansluiting worden verbeterd?

3. Hoe faciliteert het NA de uitvoering van de Erasmus+ projecten in het streven naar impact? Wat is de effectiviteit van die inzet op impact? En hoe kan die inzet verder worden verbeterd?

4. In hoeverre behoeft de (formele) overlegstructuur en (informele) consultatiecultuur tussen het ministerie van OCW en het NA nog aanpassing en/of verbetering?

Hierbij merken we meteen op dat deze evaluatie afgebakend is. Het betreft de invulling van het Erasmus+ programma in Nederland en niet in heel Europa. Hierbij worden alleen de decentrale acties in dit onderzoek meegenomen. Thematisch gezien gaat het alleen om de onderdelen onderwijs en training. De jeugd- en sportonderdelen van het Erasmus+ programma worden buiten beschouwing gelaten. Deze vallen onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van VWS. Vooral de inzet van het NA op nationale prioriteiten en de impact daarvan staan in deze evaluatie centraal. De samenwerking tussen het NA en van OCW komt in het laatste onderdeel van dit rapport aan bod.

1.3 Methodologische aanpak

Er is gekozen voor vier onderzoeksmethoden die elkaar ondersteunen voor de beantwoording van de onderzoeksvragen.

Desk research
De deskresearch had tot doel om een eerste antwoord te geven op de onderzoeksvragen gerelateerd aan:

- Nationale beleidsprioriteiten en doorvertaling daarvan in het programma en geselecteerde Erasmus+ projecten;
- Strategie en ondernomen activiteiten op het gebied van impact;
- Beschrijving van overleg- en consultatiecultuur tussen OCW en het NA.

Diepte-interviews
Aanvullend aan de informatie uit desk research, zijn interviews uitgevoerd met betrokkenen bij het NA, bij het Ministerie van OCW, de koepelorganisaties van diverse onderwijssectoren[3], en een selectie van projectleiders. Een lijst van organisaties waarmee is gesproken, is opgenomen in de bijlagen van dit rapport.

[3] De VO Raad, MBO Raad, Vereniging Hogescholen (VH) en de VSNU. De PO Raad is niet geïnterviewd omdat er iemand nieuw in de functie was gekomen.

Enquête onder projectleiders
Om concrete feedback te krijgen van een grote groep projectleiders van Erasmus+ projecten op de aansluiting van het programma op hun behoeften, alsmede de support van het NA in het verbeteren van de impact van hun projecten, is een online enquête uitgevoerd onder projectleiders van Erasmus+ projecten. Hiervoor zijn alle projectleiders van projecten binnen het huidige Erasmus+ programma uitgenodigd, op basis van emailadressen die ter beschikking zijn gesteld door het NA.

*De **enquête** is online uitgezet in februari 2020. Via het NA zijn emailadressen ontvangen en zijn respondenten benaderd. Doel van de enquête was om ervaring onder projectleiders op te halen over verschillende aspecten van de inzet van het NA op nationale prioriteiten en op impact.*
*In totaal hebben rond 220 projectleiders gerespondeerd. Omdat veel van de vragen zich richten op de effecten van activiteiten die in 2018 van start zijn gegaan, zijn de antwoorden gefilterd, zodat projecten die vanaf 2018 zijn gestart mee zijn genomen. Uiteindelijk zijn er **192 antwoorden gebruikt** in het onderzoek. De verdeling naar sectoren waarin projectleiders actief waren staat in de tabel weergeven. (De verdeling over sectoren heen is vergelijkbaar met de grotere steekproef van 222 respondenten)*

Sector	Totaal aantal respondenten	KA1	KA2
po	41	24	17
vo	76	11	65
ho	29	17	12
mbo	31	15	16
ve	15	5	10
	192	72	120

Analyse en rapportage
Op basis van de uitkomsten van gevoerde interviews, desk research, en de online enquête is een syntheseanalyse uitgevoerd voor de beantwoording van de onderzoeksvragen.

1.4 Leeswijzer

Na deze inleiding is het rapport als volgt opgebouwd. De hoofdstukken en welke onderzoeksvragen waar worden beantwoord staan in de volgende tabel aangegeven. In hoofdstuk 2 wordt kort geschetst hoe Erasmus+ in Nederland wordt uitgevoerd. Daarna volgt hoofdstuk 3 waarin de inzet van zowel het ministerie van OCW als het NA op de nationale Erasmus+ prioriteiten wordt beschreven. Daarbij komen ook de nationale beleidsdoelstellingen voor de onderwijssectoren aan bod en wordt er een analyse gemaakt van de bijdragen van deze inzet aan de nationale beleidsdoelstellingen. Om antwoord te geven op de tweede onderzoeksvraag beschrijft hoofdstuk 4 de trends en belangrijke behoeftes in de onderwijssectoren. In dit hoofdstuk is tevens een analyse opgenomen van de aansluiting tussen de inzet op nationale Erasmus+ prioriteiten en de behoeftes in de onderwijssectoren. Hoofdstuk 5 verkent de uitkomsten van NA-activiteiten om de impact van Erasmus+ projecten te vergroten en hoofdstuk 6 beschrijft de overlegstructuren en consultatiecultuur tussen het ministerie van OCW, het NA, en in zekere mate, de koepels. Hoofdstuk 7 vat de bevindingen en verbeterpunten samen.

Tabel 1 Leeswijzer hoofdstukken en onderzoeksvragen

Hoofdstuk	*Inhoud*
1	Inleiding
2	Erasmus+ in Nederland
3	Inzet Nationale Agentschap op Erasmus+ prioriteiten en bijdragen aan nationale beleidsdoelstellingen en -ontwikkeling (onderzoeksvraag 1)
4	Aansluiting inzet op nationale prioriteiten en behoeftes van het onderwijsveld (onderzoeksvraag 2)
5	Inzet Nationale Agentschap op impact van Erasmus+ projecten (onderzoeksvraag 3)
6	Overlegstructuren en consultatiecultuur tussen het NA en ministerie van OCW (onderzoeksvraag 4)
7	Conclusies per onderzoeksvraag

2 Erasmus+ in Nederland

Dit hoofdstuk geeft een korte achtergrond van het Erasmus+ programma en de uitvoering van het programma in Nederland. Na dit hoofdstuk wordt in de volgende hoofdstukken ingegaan op de uitvoering van Erasmus+.

2.1 Wat is het Erasmus+ programma?

Erasmus+ is een programma van de Europese Unie (EU) dat dient ter ondersteuning van verschillende acties op het gebied van onderwijs, training, jeugd en sport. Het doel is hierbij om in de periode 2014 tot en met 2020 meer dan 4 miljoen mensen te helpen om persoonlijke, sociale, educatieve en professionele competenties en vaardigheden te ontwikkelen. Kortweg gaat het hier om *''employability''*, het verhogen van de kwaliteit van het onderwijs en de ontwikkeling van persoonlijke- en beroepsvaardigheden.[4]

Dit wordt gerealiseerd door bijvoorbeeld een studie, opleiding, stage, werkervaring of vrijwilligerswerk in de EU of in de wereld. Voor de budgetperiode (2014-2020) van Erasmus+ is een begroting[5] vastgesteld van 14,7 miljard euro.[6]
In verhouding tot de voorgangers van Erasmus+ tussen 2007 -2013, is er voor de periode van 2014-2020 40% meer budget toegewezen. Het programma wordt daarmee voor het onderwijsveld in toenemende mate belangrijk. Dit geldt des te meer omdat de Europese Commissie (EC) in 2018 heeft voorgesteld om voor de volgende budgetperiode, tussen 2021-2027, een bedrag van 30 miljard euro te reserveren, waarbij 25,9 miljard euro geoormerkt wordt voor onderwijs en training.[7] De onderhandelingen hierover tussen de Raad, Europees Parlement en Europese Commissie zijn momenteel nog niet afgerond.

Met het Erasmus+ programma wordt in Nederland - en breder in de EU - invulling gegeven aan één van de belangrijkste doelen van de Europa 2020 strategie[8], namelijk het realiseren van een slimme, duurzame en inclusieve economie. Om dit te kunnen realiseren is het van belang dat er onderwijs is van hoge kwaliteit dat zich continu aanpast naar de tijd, technologie en globalisering.

Het Erasmus+ programma is verdeeld in acties. Het gaat hier om Kernactie 1 – Mobiliteit (KA1); Kernactie 2 – Samenwerking (KA2) met het oog op innovatie en uitwisseling van good practices; Kernactie 3 – Beleidsontwikkeling (KA3); Jean Monnet - Activiteiten en Sport. Deze acties worden uitgevoerd in de domeinen onderwijs, jeugd, en sport.

Dit onderzoek richt zich specifiek op de decentrale acties: KA1 Mobiliteit en KA2 Strategische Partnerschappen in de onderwijssectoren. KA1 en KA2 zijn door het NA als volgt omschreven[9]:

[4] Beleidsmemo voor het jaar 2020 van het meerjarig werkprogramma 2014–2020 van het Nationaal Agentschap (NA) Erasmus+ Onderwijs & Training.
[5] Van dit bedrag is een bedrag van 1,68 miljard euro gereserveerd voor acties met derde landen. https://epthinktank.eu/2019/09/05/erasmus-more-than-just-mobility-2/budget-per-sectors-01/.
[6] https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/programme-guide/part-a/what-is-the-budget_en .
[7] Europese Commissie (2018), EU budget: Commission proposes to double funding for Erasmus programme.
[8] Europese Commissie (2010), COMMUNICATION FROM THE COMMISSION EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth .
[9] Erasmus+ NL, (geen datum), Impacttool, beschikbaar op https://www.erasmusplus.nl/Impacttool-mobiliteit .

11

- KA1 Internationale Mobiliteit: ‘‘het opdoen van ervaring in het buitenland. Dit proces kan bijvoorbeeld bestaan uit het vergroten van uw kennis en vaardigheden of het leren kennen van nieuwe culturen.’’
- KA2 Strategische Partnerschappen: ‘‘samenwerken, kennis delen, innoveren: deze doelstellingen zijn allemaal mogelijk binnen de strategische partnerschappen. U kunt samen nieuwe inzichten ontwikkelen of best practices uitwisselen. Samenwerking tussen scholen of andere Europese organisaties is mogelijk.’’

Verantwoordelijkheden

De partijen die samen het Erasmus+ programma beheren, zijn de Europese Commissie (EC), het Uitvoerend Agentschap van de EU voor onderwijs, audiovisuele media en cultuur (EACEA), de Nationale Autoriteiten (zijn de verantwoordelijke ministeries), de vele nationale agentschappen in de Erasmus+ programmalanden[10] en nationale bureaus in sommige partnerlanden.[11] Wat betreft de verantwoordelijkheden is er onderscheid tussen decentrale en centrale programma’s van Erasmus+:

- De EC is verantwoordelijk voor het algemene management van het Erasmus+ programma. Hierbij beheert zij o.a. de begroting, prioriteiten, doelstellingen en criteria, algemene monitoring en sturing, follow-up en evaluatie;
- Het EACEA is verantwoordelijk voor de centrale aspecten van het programma, zoals de promotie van het programma en de mogelijkheden, oproepen tot het indienen van voorstellen, beoordeling van subsidieaanvragen, contracten en monitoring van projecten en communicatie over resultaten;
- De nationale agentschappen (NAs) beheren de decentrale aspecten van het programma, zoals voorlichting over het programma, beoordeling van aanvragen uit hun land, monitoring en evaluatie van de uitvoering van het programma in hun land, ondersteuning van deelnemers (particulieren en organisaties), promotie van het programma op plaatselijk en nationaal niveau.
- De Nationale Autoriteiten: die toezicht houden op de uitvoering van Erasmus+. De nationale autoriteit voor de onderdelen onderwijs en training is in Nederland belegd bij het ministerie van OCW. Hoofdtaak van de nationale autoriteiten is ervoor zorgen dat het Erasmus+ programma in Nederland goed wordt uitgevoerd[12].

2.2 Uitvoering van Erasmus+ in Nederland

In Nederland bestaat het NA in de periode 2014-2020 uit Nuffic en CINOP, waarbij Nuffic de penvoerder is. Hierbij is Nuffic is verantwoordelijk voor het basis-, voortgezet- en hoger onderwijs, terwijl CINOP verantwoordelijk is voor het middelbaar beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie [13]. Zij doen dat in opdracht van het ministerie van OCW. Het doel van het NA is om zowel Erasmus+ zo dicht mogelijk bij de mensen te brengen om wie het gaat, als het programma af te stemmen op de verschillende onderwijssectoren en het opleidingsaanbod op nationaal niveau.

Nuffic[14]: de afkorting *Nuffic* staat oorspronkelijk voor Netherlands Universities Foundation For International Cooperation. Nuffic was oorspronkelijk gericht op het

[10] De 34 Erasmus+ programma landen zijn naast de huidige 28 lidstaten van de EU ook de drie EFTA lidstaten IJsland en Noorwegen en de drie kandidaat EU lidstaten Turkije, Servië en Noord-Macedonië. Zwitserland is sinds 2014 geen programma land meer, maar wel partner land. Meer informatie te vinden op: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/programme-guide/part-a/who-can-participate/eligible-countries_en .

[11] De vele aangrenzende en overige partnerlanden zijn te vinden op https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/programme-guide/part-a/who-can-participate/eligible-countries_en en Nationale Erasmus+ kantoren hier https://eacea.ec.europa.eu/erasmus-plus/contacts/national-erasmus-plus-offices_en .

[12] Archmides, (no date), About Erasmus+, beschikbaar op: https://www.erasmusplus-contactseminar-estonia.com/erasmus .

[13] https://www.erasmusplus.nl/colofon

[14] https://www.nuffic.nl/onderwerpen/wie-zijn-wij/

hoger onderwijs maar is intussen uitgegroeid tot een brede non-profitorganisatie voor internationalisering in het onderwijs. Dit kwam ook door een fusie in 2015 met het Europees Platform dat zich richtte op basis- en voortgezet onderwijs, maar ook lerarenonderwijs. Nuffic profileert zich nu als: ''…hét expertise- en dienstencentrum voor internationalisering in het Nederlandse onderwijs. Van primair en voortgezet onderwijs tot beroepsgericht en hoger onderwijs en onderzoek.''

CINOP[15]: De afkorting CINOP staat oorspronkelijk voor het Centrum voor Innovatie van Opleidingen. CINOP is een kennis- en adviesorganisatie die zich richt op leren, opleiden en ontwikkelen. Naast de Erasmus+ activiteiten werkt het ook met andere overheden, onderwijsinstellingen, arbeidsmarktpartijen en het (georganiseerde) bedrijfsleven, zowel nationaal als internationaal. CINOP heeft als onderdelen onder andere het Expertisecentrum beroepsonderwijs (ECBO) dat kennis over het beroepsonderwijs ontwikkelt, verzamelt en verspreidt, en het Expertisecentrum inclusief onderwijs (ECIO) dat samen met diverse partners innovatieve en praktische oplossingen voor inclusief onderwijs ontwikkelt én implementeert[16].

Budget

Onderstaande grafiek laat zien dat het meeste budget is bestemd voor het hoger onderwijs in Nederland. De tweede grootste ontvanger is het middelbaar beroepsonderwijs, gevolgd door het basis- en voortgezet onderwijs ("school education" in Europese terminologie en budget lijnen).

De grafiek toont ook dat het absolute budget van Erasmus+ over de jaren sterk is toegenomen. De verschillende onderwijssectoren krijgen ook meer budget in absolute bedragen toegewezen. Gezien de plannen van de Europese Commissie om voor het volgende Europees meerjarig financieel kader (2021-2027) het budget bijna te verdubbelen, kan er in de aankomende budgetperiode een behoorlijke stijging worden verwacht. Op basis van de Jaarlijkse Werkplannen van de Europese Commissie is Figuur 1 opgesteld. Dit laat zien hoe de budgetten binnen Erasmus+ zijn gegroeid de verschillende sectoren.

Tabel 2 staan de uiteindelijke bedragen voor 2019 en 2020 weergeven. In 2019 was het totale budget voor Erasmus+ in Nederland ruim 75.400.00 euro en voor 2020 ruim 77.600.000 euro.

[15] CINOP, (geen datum), Over CINOP, beschikbaar op: https://www.cinop.nl/over-cinop/ ..
[16] CINOP, (geen datum), Over CINOP, beschikbaar op: https://www.cinop.nl/over-cinop/ .

13

Figuur 1 Budget (in miljoen euro) Erasmus+ Nederland 2014-2020 Onderwijs en Training

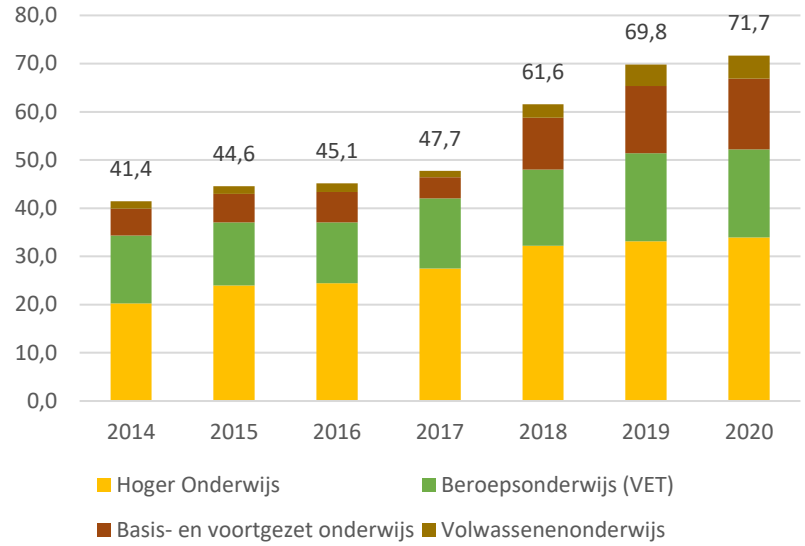

Bron: Europese Commissie[17]. Visualisatie door Panteia.

Tabel 2 Erasmus+ programmamiddelenbudget 2019 en 2020 (x 1 euro)

Sector	***2019***	***2020***
po/vo	13.900.547	15.142.895
mbo	18.255.726	18.857.775
ho	33.169.535	34.849.777
ho buiten EU	5.620.936	3.927.153
ve	4.497.109	4.901.841
	75.443.853	***77.679.441***

Bron: Nationale Agentschap, maart 2020

[17] Voor de bedragen van 2014-2018 is uitgegaan van de door de Europese Commissie gepubliceerde 'Erasmus+ programme country factsheets'. De bedragen voor 2019 en 2020 zijn vastgesteld op basis van de jaarlijkse ''Annual Work Programmes'' (werkprogramma's) en amendementen daarvan.

3 Inzet op Erasmus+ prioriteiten en bijdragen aan Nederlandse onderwijsbeleidsdoelstellingen

In dit hoofdstuk komt aan bod hoe de Nederlandse inzet op de Erasmus+ prioriteiten bijdragen aan de nationale beleidsdoelstellingen en -ontwikkeling. De hieraan gerelateerde onderzoeksvraag luidt:

Onderzoeksvraag 1:

Hoe kan de inzet op de nationale prioriteiten worden verbeterd en beter bijdragen aan de nationale beleidsdoelstellingen en –ontwikkeling?

Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden worden een aantal subvragen onderscheiden:

- Wat is momenteel de inzet op de Erasmus+ prioriteiten: inclusie en professionalisering?
- Hoe draagt deze inzet bij aan de nationale beleidsdoelstellingen en -ontwikkeling?
- Hoe kan de inzet op Erasmus+ prioriteiten worden verbeterd om beter bij te dragen aan de nationale beleidsdoelstellingen en -ontwikkeling?

Dit hoofdstuk begint met een korte toelichting van de Erasmus+ prioriteiten en wat daarmee wordt verstaan. Daarna volgt de beschrijving van de inzet van het ministerie van OCW en van het NA op deze prioriteiten (inclusie en professionalisering). Voortbouwend op deze overzichten wordt een analyse gepresenteerd over hoe deze inzet een bijdrage levert aan het nationaal onderwijsbeleid. Basis van deze analyse is een samenvatting van wat het nationaal onderwijsbeleid inhoudt (1.3) en hoe de huidige inzet op prioriteiten daaraan bijdraagt. Het laatste onderdeel van dit hoofdstuk (3.4) richt zich erop hoe de inzet op de nationale prioriteiten kan worden verbeterd, zodat deze beter bijdraagt aan nationale beleidsdoelstellingen en beleidsontwikkeling.

Nationale prioriteiten Erasmus+

In het programma Erasmus+ zijn voor Nederland twee nationale prioriteiten ontwikkeld:

- **Inclusie:** "Het bevorderen van kansengelijkheid, inclusie, diversiteit en non-discriminatie in het onderwijs door innovatieve en geïntegreerde aanpakken." Om dit te realiseren wordt de ontwikkeling gestimuleerd van sociale, maatschappelijke en interculturele competenties, maar ook van mediageletterdheid en kritisch denken, en andere manieren om discriminatie, racisme, pesten en geweld tegen te gaan.
- **Professionalisering**: Hierbij wordt gedoeld op "alle vormen van initiële en post-initiële scholing en andere vormen van non-formeel en informeel leren die al dan niet tot formele kwalificaties of erkenning leiden". Het betreft de professionalisering van medewerkers in onderwijs en training.

3.1 Beleidsinzet ministerie OCW en Erasmus + prioriteiten

De Nederlandse nationale beleidsagenda en de nationale doelstellingen worden periodiek vastgesteld en aangepast. De huidige doelstellingen zijn vastgesteld voor 2019 en krijgen in 2020 een vervolg. Deze zijn gebaseerd op het Regeerakkoord 2017 van het kabinet Rutte III: 'Vertrouwen in de toekomst'[18] en worden hieronder weergegeven:

Nationale doelstellingen onderwijs
Gelijke kansen creëren en talenten tot bloei laten komen
''Onderwijs moet de talenten van kinderen en jongeren tot bloei laten komen en hen voorbereiden op de verantwoordelijkheden die ze in de toekomst zullen dragen. Goed toegankelijk onderwijs voor iedereen is ook onmisbaar voor de toekomst van de Nederlandse kennissamenleving. Hier werken we aan door te investeren in het onderwijskansenbeleid, door ontwikkeling van talenten te stimuleren, door te bevorderen dat laaggeletterden meedoen en erbij horen, en door kansengelijkheid een hoofddoel van de afspraken met het mbo te maken.''
Sterke docenten
''Goede en betrokken docenten zijn onmisbaar voor hoogwaardig onderwijs. Om de positie van docenten te verbeteren, investeren we in minder werkdruk in het primair onderwijs. In de nieuwe sectorakkoorden staan afspraken over strategisch personeelsbeleid.''
Opleiden voor de samenleving van de toekomst
''De leerlingen van nu zijn de werknemers van de toekomst. Dat betekent dat opleidingen moeten aansluiten op de ontwikkelingen van de arbeidsmarkt. We werken daarom aan een betere doorstroom van het vmbo naar het mbo, waarbij we extra investeren in hoogwaardig techniekonderwijs. En in mbo, hbo en wo is de aansluiting op de arbeidsmarkt een prioriteit.''
Onderzoek van wereldformaat
''Nederlandse onderzoekers behoren tot de wereldtop. De internationale concurrentie is hevig en het is zaak onze positie te behouden.''

De twee beleidsprioriteiten gelijke kansen en sterke docenten hebben een duidelijke samenhang met de Erasmus prioriteiten inclusie en professionalisering. Ook beleidsprioriteiten zoals "Opleiden voor de samenleving van de toekomst" kennen overlap met de Erasmus+ prioriteiten inclusie en professionalisering.

De onderstaande alinea's beschrijven de verschillende activiteiten en inzet van OCW op de thema's inclusie en professionalisering; de activiteiten gericht op deze thema's worden voornamelijk ondernomen onder de Nederlandse beleidsprioriteiten "gelijke kansen creëren en talenten tot bloei brengen" en "sterke docenten", en in mindere mate onder "opleiden voor de samenleving van de toekomst". Niet ieder initiatief en actie van OCW kan hier worden meegenomen (dit zou buiten de scoop van dit onderzoek vallen), maar de acties en initiatieven die een link hebben met inclusie en professionalisering zijn wel relevant.

OCW draagt op een directe manier bij aan Erasmus+ en de nationale prioriteiten via cofinanciering van het programma (samen met de EC), en door haar rol in de ontwikkeling van de nationale prioriteiten. Naast de ontwikkeling van de strategie van Erasmus+ in Nederland, een bijdrage in de financiering en overleg met het NA, is OCW

[18] http://www.rijksbegroting.nl/2019/voorbereiding/begroting,kst248513_5.html

zelf ook actief op de thema's inclusie en professionalisering. Hier moet een semantische opmerking worden gemaakt: als er wordt verwezen aan de **thema's** inclusie en professionalisering dan hebben we het over deze onderwerpen in het algemeen, en niet specifiek over de Erasmus+ prioriteiten. OCW werkt via verschillende routes aan de thema's of onderwerpen inclusie en professionalisering, maar niet noodzakelijk aan de nationale Erasmus+ prioriteiten inclusie en professionalisering.

3.1.1 Inzet ministerie van OCW op inclusie

Vanuit het Regeerakkoord geredeneerd liggen de ambities van het ministerie van OCW voor het onderwijsveld bij de vermindering van kansenongelijkheid en het werven en opleiden van voldoende, goede docenten. Kansengelijkheid is niet alleen een kwestie voor scholen; de omgeving, waarin een kind of leerling groot wordt, heeft veel impact op zijn of haar kansen in de toekomst. Het ministerie zet daarom in op een breed scala aan aanpakken en initiatieven, waarin lokale samenwerkingsverbanden een belangrijke rol spelen, om kansenongelijkheid te verminderen.[19]

- De Inspectie van het Onderwijs constateert dat kinderen en studenten vanuit verschillende sociaaleconomische achtergronden elkaar steeds minder vaak tegenkomen. Dit leidt tot segregatie in het onderwijs en ondermijnt sociale en maatschappelijke cohesie. Om deze trend tegen te gaan zet het ministerie van OCW in op o.a. meer **burgerschapsonderwijs en maatschappijleer** zodat leerlingen en studenten bewuster worden van de totstandkoming van andermans waardes en principes, en die leren te respecteren.[20]
- Het aantal uren voor **voorschoolse educatie** wordt in 2020 verhoogd voor kinderen die het risico lopen een onderwijsachterstand op te lopen.
- Meer aandacht voor de **transitie tussen po en vo vormt** ook een actiepunt; voor sommige kinderen kan de transitie zwaarder zijn dan anderen waardoor ze onderwijsachterstanden op kunnen lopen. Om dit te tegen te gaan zet OCW een pilot in bij een aantal basisscholen die samenwerken met vo scholen om de mogelijkheden te verkennen voor een geleidelijke transitie naar het voortgezet onderwijs. Eind 2020 wordt over de uitkomsten gerapporteerd naar de Tweede Kamer.
- Ook de **transitie tussen vmbo en mbo** wordt aangepakt en verbeterd binnen het programma "**sterk beroepsonderwijs**". Naast het feit dat de transitie tussen scholingslagen moeilijk kan zijn, speelt ook mee dat het mbo krimpt qua aantallen studenten. Er wordt door het ministerie gewerkt aan wettelijke regels waarmee vmbo-, vo-, en mbo- instellingen samenwerken bij de transitie naar het mbo en doorstroomroutes aanbieden voor leerlingen/studenten die daar behoefte aan hebben. Parallel wordt aan regionale overheden en scholen gevraagd bij te dragen aan oplossingen voor deze krimp.
- Daarnaast wordt verder gewerkt aan het initiatief **Gelijk Kansen Alliantie (GKA),** opgezet in 2016[21]. Binnen de alliantie worden betrokkenen gestimuleerd om op lokaal niveau samenwerkingsverbanden op te zetten tussen bijvoorbeeld scholen en lokale overheden. Op deze manier wordt er gewerkt aan samenwerkingsverbanden waar de omgeving van kinderen en studenten zowel op school als buiten school verbeterd. De gemeenten en scholen kunnen interventies inrichten op een manier die bij hun lokale situatie

[19] Ministerie van OCW, (2019) Kamerbrief over kansengelijkheid in het onderwijs, 13.03.2019, beschikbaar op: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/03/13/kamerbrief-over-kansengelijkheid-in-het-onderwijs .
[20] Rijksoverheid, (2020), Vaststelling begroting Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap 2020, beschikbaar op: http://www.rijksbegroting.nl/2020/voorbereiding/begroting,kst264847_5.html .
[21] Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (geen datum), Over het programma Gelijke Kansen, beschikbaar op: https://www.gelijke-kansen.nl/over-gelijke-kansen .

17

en omstandigheden past, op maat gemaakt. Momenteel bestaan er 28 aangesloten gemeenten en het doel is om dit te verhogen naar 50 gemeenten. Om kansengelijkheid verder te bevorderen en te ondersteunen zet het ministerie via de GKA ook in op **thematische "communities**". Er wordt een thema geselecteerd en scholen komen samen om van elkaar te leren over dat thema[22]. Voorbeelden van thema's zijn[23], professionalisering, mentoring en coachen, taalbevordering, of extra onderwijs.

- **Bestrijding van Voortijdig school verlaten (vsv)** is zeer relevant voor sociale inclusie. Kinderen en studenten lopen door vsv niet alleen een onderwijsachterstand op, maar verminderen ook hun kansen op sociale inclusie op langere termijn. Omdat vsv vaak een samenloop van omgevingsfactoren is, wordt het soms ook gezien als een indicator van sociale exclusie[24] bij kinderen of studenten. Vsv wordt verder bestreden door regionale afspraken en initiatieven tussen scholen en instellingen en lokale overheden en voorzieningen. Gemeenten en scholen kunnen overwegen om bijvoorbeeld meer ondersteuning en extra begeleiding te bieden aan kwetsbare of overbelaste kinderen en jongeren, meer coaches in te zetten, en om meer aandacht te besteden aan indicaties dat een leerling uit dreigt te vallen (zoals veel ziekteverzuim of afwezigheid op school).[25]
- Verder diende het ministerie van OCW eind 2019 een wetsvoorstel in dat regelt dat mbo-studenten die uitvallen bij een stage bij een bedrijf nog altijd **een mbo-verklaring** ontvangen. Dit bewijs van arbeidsmarktwaarde is belangrijk om te laten zien welke onderdelen van de opleiding zijn afgerond. Dit is ook een aspect van professionalisering in het mbo. Inmiddels is het wetsvoorstel in maart 2020 aangenomen in de Tweede Kamer[26].
- Om inclusie verder te helpen richtte het ministerie van OCW in 2019 het **mbo studentenfonds op**. Dit fonds dient deelnemers aan mbo opleidingen te helpen als ze met "goede reden" een vertraging op lopen; mbo deelnemers kunnen gebruik maken van het fonds bij ziekte, zwangerschap, of als ze een beperking hebben. Ze krijgen dan een vergoeding van hun school als hun studiefinanciering stopt.[27]
- Ook in verband met de bevordering van inclusie, specifiek het betrekken van jongeren met meer afstand tot de arbeidsmarkt, worden er meer **keuzedelen** ontwikkeld in het mbo. Dit zijn flexibele en snel te ontwikkelen keuzevakken waarmee studenten hun vakmanschap kunnen verdiepen. Er wordt verder ingezet om studenten meer keuzedelen te kunnen bieden.
- Samenwerkingsverbanden voor **passend onderwijs** kunnen sinds begin 2019 subsidies ontvangen voor initiatieven voor hoogbegaafde kinderen. Verder richt het kabinet zich ook op andere jongeren met behoefte aan passend onderwijs, zoals die met grotere afstand tot onderwijs en/of de arbeidsmarkt. Samenhangend met deze doelen wordt ook ingezet op maatwerk, niet alleen om leerlingen met specifieke behoeftes goed onderwijs te kunnen bieden maar bijvoorbeeld ook om kinderen en leerlingen uit krimpregio's te kunnen voorzien van adequate scholing. Regionale aanpakken waar scholen en

[22] Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (geen datum), Over het programma Gelijke Kansen, beschikbaar op: https://www.gelijke-kansen.nl/over-gelijke-kansen .
[23] Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (geen datum), Gelijk kansen – Thema's, beschikbaar op: https://www.gelijke-kansen.nl/themas .
[24] European Parliament – CULT Committee, (2019), *How to tackle early school leaving in the EU*, beschikbaar op: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/629193/IPOL_STU(2019)629193_EN.pdf.
[25] Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (geen datum), Maatregelen tegen voortijdig schoolverlaten, beschikbaar op: https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/vsv/minder-voortijdig-schoolverlaters .
[26] Eerste Kamer der Staten Generaal, (2020), Wet versterken positie mbo-studenten
[27] Rijksoverheid, (2019), Ministerraad stemt in met mbo-studentenfonds, beschikbaar op: https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2019/04/18/ministerraad-stemt-in-met-mbo-studentenfonds .

gemeenten samenwerken om scholen sterker en toekomstbestendiger te maken, spelen hierin een belangrijke rol. Het ministerie wil in het verlengde van dit streven subsidieregelingen beschikbaar maken voor kleine vo-scholen en een wetsvoorstel indienen waarmee bestuurders verplicht zijn een plan in te dienen hoe onderwijsvoorzieningen in de regio beter worden georganiseerd.[28]

- Steun aan jongeren met een **afstand tot de arbeidsmarkt** en **toegankelijk maken van hoger onderwijs**vormen verder actiepunten voor OCW om kansenongelijkheid te bestrijden.
- In het kader van een goede start voor kinderen werken de ministeries van OCW en SZW samen om voorschoolse educatie te helpen verbeteren in Caribisch Nederland via het initiatief BES(t) for kids.
- Via volwasseneneducatie gelden en het interdepartementale actieprogramma **Tel mee met Taal** (OCW, SZW, VWS en BZK) wordt ingezet op het voorkomen van laaggeletterdheid en het bevorderen van basisvaardigheden. Hierdoor wordt onder meer de inclusie van volwassenen met lage basisvaardigheden gestimuleerd.

3.1.2 Inzet ministerie van OCW op professionalisering

Om de professionalisering van het onderwijsveld te ondersteunen neemt het ministerie van OCW, vaak in samenwerking met andere ministeries en sociale partners, verschillende stappen.

- Een dringend probleem voor Nederland is het **lerarentekort in po, vo, en mbo**. De overheid neemt maatregelen om de werkdruk, werkomstandigheden, en arbeidsvoorwaarden te verbeteren voor leraren in deze onderwijssectoren.
  - Zo trekt de het kabinet € 459 miljoen extra uit voor de **aanpak van het lerarentekort** waarvan € 300 miljoen is bestemd voor betere arbeidsvoorwaarden in po en vo[29], € 14,2 miljoen voor de subsidie zij-instromers, € 16,5 miljoen voor hogere salarissen van leraren in vso, € 10,6 miljoen voor het initiatief Samen Opleiden, en € 21,2 miljoen voor individuele scholingsrechten leraren po.[30]
  - De **arbeidsvoorwaarden van leraren** in het po spelen een rol in de aantrekkelijkheid van het beroep leraar basisschool. Daar wordt € 270 miljoen voor uitgetrokken in 2020, net zoals in 2018 en 2019.[31] Scholen kunnen beslissen over de inzet van het geld en de middelen in hun instelling, maar wel met de voorwaarde dat de medezeggenschapsraad en de personeelsleden daarin instemmen met de plannen om de werkdruk te verlichten. Deze aanpak loopt 2019 – 2020 en wordt eind 2020 geëvalueerd.
- In het vmbo en mbo verkent het ministerie van OCW in samenwerking met het ministerie van EZK de mogelijkheden om meer **hybride docenten** in te zeten; hybride docenten staan voor de klas en combineren dat met een andere baan. Op deze manier komt er praktische ervaring in een werkveld de klas in, wat niet alleen kan helpen het lerarentekort te bestrijden maar ook om relevanter lesmateriaal voor studenten te ontwikkelen.

[28] Rijksoverheid, (2020), Vaststelling begroting Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap 2020, beschikbaar op: http://www.rijksbegroting.nl/2020/voorbereiding/begroting,kst264847_5.html .
[29] Rijksoverheid, (2019, Kamerbrief bij convenant aanpak lerarentekort, beschikbaar op: https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2019/11/01/kamerbrief-extra-investering-in-het-funderend-onderwijs/kamerbrief-extra-investering-in-het-funderend-onderwijs.pdf
[30] Rijksoverheid, (no date), Aanpak lerarentekort, beschikbaar op: https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/werken-in-het-onderwijs/aanpak-tekort-aan-leraren .
[31] Rijksoverheid, (2019), OCW blijft investeren in goed onderwijs en terugdringen lerarentekort, https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2019/09/17/ocw-blijft-investeren-in-goed-onderwijs-en-terugdringen-lerarentekort .

- De **professionele ontwikkeling van leraren en docenten** maakt ook deel uit van de actielijnen binnen de beleidsprioriteit sterke docenten. Het ministerie geeft aan meer ruimte en vrijheid te willen geven aan leraren om hier zelf invulling aan te geven. Leraren hebben tijd, geld, en inhoud nodig om zich te kunnen blijven ontwikkelen. De Wet beroep leraar heeft tot doel de bekwaamheid van en het bekwaamheidsonderhoud door leraren uit het po, vo en mbo naar een hoger plan te tillen. Om dit te bereiken bestaat de wet uit een drietal instrumenten: omschrijving van het beroep leraar, professionele ruimte en professioneel statuut en het lerarenportfolio. Met de inwerkingtreding van de Wet beroep leraar in 2017 is de professionele ruimte wettelijke verankerd en is opstelling van een professioneel statuut verplicht. Dit laatste geldt niet voor het mbo omdat deze sector al langer op instellingsniveau een regeling werkoverleg heeft vastgesteld. De schooljaren 2018/19 en 2019/20 beschouwt de minister als implementatiefase van het professioneel statuut.
- **Bèta technische opleidingen** krijgen meer beleidsprioriteit over de onderzoeksvelden heen, net zoals in recente jaren. In het vmbo wordt op regionaal niveau het plan Sterk Techniekonderwijs ingevoerd waar structureel € 100 miljoen voor beschikbaar is[32]. In het hoger onderwijs wordt ook structureel meer geld uitgetrokken om bèta- en technische opleidingen te verbeteren. Er wordt ook een sectorplan ontwikkeld door universiteiten in deze sectoren, in samenwerking met algemene universiteiten en hogescholen om een betere opleidingscapaciteit, een hoger studierendement en een betere aansluiting tussen opleiding en de arbeidsmarkt te bereiken.
- In het verlengde van de **herziening van po en vo curricula** is voldoende en geschikte opleidingscapaciteit nodig. Ook hier speelt professionalisering een rol.
- De Onderwijsraad stelt onder andere vast dat het hoger onderwijs uitdagingen en knelpunten ervaart deels vanwege de hoeveelheid aan beschikbare middelen en deels door de manier waarop instellingen keuzes maken over de besteding van die middelen. Transparantie en beter inzicht bij de overheid over het gebruik van middelen door ho instellingen helpen het ministerie van OCW beter in te schatten of de huidige middelen voldoende zijn om de onderwijskwaliteit op niveau te houden. Daarom werd in 2018 het programma **versterking verantwoording onderwijsgelden** aangekondigd[33].
- In het verlengde daarvan pakte het ministerie van OCW in 2018 het advies **'Inzicht in en verantwoording van onderwijsgelden'** van de Onderwijsraad verder op en kwam het ministerie met een programma Versterking verantwoording[34]. Scholen en instellingen moeten een uitgebreide financiële verantwoording gaan afleggen die opbaar worde gemaakt. Een bijkomstigheid hierbij is dat het ministerie van OCW met deze indicaties voor prestaties scholen wil aanmoedigen om van elkaar te leren over hun aanpak betreffende het onderwijs, omgang met ouders, medezeggenschap en overheden.
- Voor het mbo is er in **2019 een kwaliteitsafspraak** ontwikkeld en ingevoerd die zich richt op drie thema's: gelijke kansen, jongeren in een kwetsbare positie, en opleiden voor de arbeidsmarkt van de toekomst. Deze kwaliteitsafspraak loopt van 2019 tot 2022[35]. Mbo instellingen ontwikkelen zelf een kwaliteitsagenda en maken

[32] Overheid.nl, (2019), Subsidieregeling sterk techniekonderwijs 2020–2023, beschikbaar op: https://wetten.overheid.nl/BWBR0041334/2019-02-27 .
[33] Rijksoverheid, (2018), Kamerbrief over versterking verantwoording onderwijsgelden, https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/10/15/kamerbrief-over-versterking-verantwoording-onderwijsgelden
[34] .idem.
[35] Overheid.nl, (2018), Regeling kwaliteitsafspraken mbo 2019–2022, beschikbaar op: https://wetten.overheid.nl/BWBR0041053/2020-01-01 .

afspraken met het ministerie van OCW en worden door de overheid gefinancierd om naar deze afspraken toe te werken[36].

- **Leven Lang Ontwikkelen** is, al langere tijd een prioriteit voor Nederland en de Europese Unie. Het kabinet zet hier sinds 2018 versterkt op in met het interdepartementale actieprogramma Leven Lang Ontwikkelen (LLO). Binnen het actieprogramma worden onder meer de subsidiemogelijkheden voor scholing van volwassenen onderzocht en er wordt ingezet op flexibilisering van het mbo. Om de systematiek en erkenning van kwalificaties te bevorderen richten mbo instellingen zich samen met SBB op de ontwikkeling van certificaten voor specifieke beroepsonderdelen.

3.2 Inzet van het Nationale Agentschap op Erasmus+ prioriteiten

In de onderstaande alinea's worden de verschillende activiteiten van het NA kort beschreven en wordt er gekeken naar hoe deze bijdragen aan de nationale Erasmus+ prioriteiten voor de onderwijs en training sectoren. Een belangrijk punt om hier te vermelden is dat de meeste activiteiten niet direct zijn ontworpen om bij te dragen aan de verwikkeling van nationale prioriteiten in Erasmus+ projecten. De activiteiten van het NA dienen veel al om projecten te ondersteunen zodat deze goed verlopen en hun beoogde impact kunnen bereiken. Hoewel niet alle inzet van het NA direct is gericht op het behalen van de nationale prioriteiten inclusie en professionalisering, spelen sommige activiteiten wel een indirecte rol in het meenemen van de prioriteiten in projecten.

In antwoord op de onderzoeksvraag hoe de inzet van het NA en van OCW op nationale prioriteiten beter bij kan dragen aan nationaal beleid, is het, onder andere, een belangrijke eerste stap vast te stellen hoe de huidige inzet op nationale prioriteiten eruit ziet. Omdat het NA veel activiteiten verricht die zowel direct als indirect bijdragen aan de inbedding van nationale Erasmus+ prioriteiten in projecten, wordt in alinea's breed gekeken naar de inzet van het NA op nationale prioriteiten.

De aandacht gaat uit naar intern gerichte activiteiten zoals de training van NA medewerkers, en naar extern gerichte activiteiten, zoals bijvoorbeeld het delen van goede praktijken en inspiratie verhalen, de website, en de Impacttool. Deze en verdere activiteiten vormen samen de inzet van het NA om goede Erasmus+ projecten te ondersteunen.

3.2.1 Intern gerichte inzet van het NA

Gericht beleid op specifieke doelgroepen

Het NA heeft in de laatste jaren ingezet op gericht beleid voor specifieke doelgroepen binnen de verschillende onderwijssectoren. Hoewel Erasmus+ veel wordt gebruikt door de sectoren, zijn er groepen instellingen binnen de sectoren die minder gebruik maken van het programma.

Het po en vo sinds 2014 maken steeds meer gebruik van Erasmus+ financiering. Dat is echter niet overal het geval. Daarom wordt ingezet op het bereiken van instellingen, staf, leraren en leerlingen in gebieden waar minder, voor internationalisering van de instelling, gebruik van Erasmus+ wordt gemaakt[37]. Scholen in regio's waar minder

[36] Rijksoverheid, (geen datum, Kwaliteit mbo-opleidingen, beschikbaar op: https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/middelbaar-beroepsonderwijs/kwaliteit-mbo-opleidingen .
[37] Informatie uit interview.

gebruik wordt gemaakt van Erasmus+ projecten worden actief benaderd door het NA met kleinschaliger, regionale informatie en voorlichtingsbijeenkomsten. Het gebruik van Erasmus+ blijft voor het po en vo achter in regio's zoals Flevoland, Groningen, Limburg, en het Caribisch deel van het Koninkrijk[38]. In dat kader heeft het NA bijeenkomsten opgezet in bijvoorbeeld Flevoland, Limburg en het Caribisch deel van het Koninkrijk om basisscholen en middelbare scholen voorbeelden te laten zien van de kansen die Erasmus+ kan bieden.

Het mbo heeft door beleidsaandacht en stimulering vanuit de sector en de overheid een impuls gehad, onder andere door de ontwikkeling van een visie op de internationale dimensie van ho en mbo[39] (2014). Deze inzet lijkt effect te hebben; het mbo wordt steeds internationaler. [40] Er is, sinds de laatste jaren, ook verder door het NA en de sector erop ingezet om mbo studenten te enthousiasmeren voor Erasmus+, bijvoorbeeld door gebruik inspiratie verhalen en het uitreiken van Studenten Mobility Awards. Mobility Awards worden voor de verschillende onderwijssectoren uitgereikt, waaronder ook het mbo[41].

Binnen het mbo zijn er alsnog studenten met onderwijsachterstanden, of studenten met een grotere afstand tot de arbeidsmarkt. Die studenten willen het ministerie van OCW en de MBO Raad actief benaderen met onderwijsbeleid. Dit soort groepen wil het NA ook meer gaan betrekken in Erasmus+ projecten. Zowel de instellingen uit de sector als het NA benaderen gericht bepaalde doelgroepen om de inclusie te verhogen en de kansen die Erasmus+ biedt te ontsluiten voor iedereen.
Binnen het mbo maken sommige niveaus (mbo entree opleidingen bijvoorbeeld) minder gebruik van Erasmus+. Het is niet realistisch om meer initiatief van de studenten van lagere mbo niveaus zelf te verwachten. Het zou daarom van de mbo instellingen zelf moeten komen om te zorgen dat ook deze groep internationale ervaring opdoet. Het NA draagt bij aan internationalisering in het mbo door kennis en ervaringen te delen met mbo instellingen, zodat studenten, die minder snel een internationale ervaring op doen, de kans krijgen dat wel te doen.

Bij de volwasseneneducatie probeert het NA de afgelopen jaren de behoeftes van verschillende doelgroepen over verschillende thema's in kaart te brengen. Volwasseneneducatie is een uitdagende sector om te bereiken en te betrekken bij Erasmus+, omdat deze vergeleken met de andere onderwijsvelden relatief gefragmenteerd en divers is. Veel onderwijs wordt zowel formeel als non-formeel gegeven, door docenten en vrijwilligers bij zeer diverse organisaties. Het NA probeert hierbij zoveel mogelijk aan te sluiten door boodschappen omtrent de meerwaarde van het Erasmus+ programma op subdoelgroepen af te stemmen. Ook worden kleinere voorlichtings- en informatiebijeenkomsten georganiseerd voor specifieke doelgroepen, zoals medewerkers bij ROC's of bij bibliotheken.

[38] Erasmus+.nl, (2019), Het NA Erasmus+ bezoekt scholen op Bonaire, Curaçao en Aruba, beschikbaar op: https://www.erasmusplus.nl/actueel/nieuws/het-na-erasmus-bezoekt-scholen-op-bonaire-curacao-en-aruba
[39] MBO Raad, (2014), Visie MBO Raad op internationalisering in het mbo, beschikbaar op: https://www.mboraad.nl/sites/default/files/documents/visie-mbo-raad-op-internationalisering-in-het-mbo.pdf .
[40] Rijksoverheid, (2016), Kamerbrief over de voortgang van de internationale dimensie van ho en mbo, beschikbaar op: https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2016/09/19/kamerbrief-over-de-voortgang-van-de-internationale-dimensie-van-ho-en-mbo/kamerbrief-over-de-voortgang-van-de-internationale-dimensie-van-ho-en-mbo.pdf .
[41] Erasmusplus.nl, (geen datum), Inspiratie & resultaten, beschikbaar op: https://www.erasmusplus.nl/inspiratie-resultaten .

Coördinatoren en werkgroepen voor nationale prioriteiten
Het NA heeft sinds 2018 drie coördinatoren aangesteld die zich ieder richten op een thema: inclusie, professionalisering en impact. De coördinatoren komen iedere maand samen met hun werkgroep, die is samengesteld uit NA medewerkers vanuit de verschillende onderwijsvelden. Op deze manier krijgt de coördinator inzicht in wat de bewuste prioriteit praktisch betekent en kan betekenen voor ieder onderwijsveld. Daarmee zijn de coördinatoren en werkgroepleden in staat om de nationale prioriteiten concreet en pragmatisch in te vullen per veld. Wat betekent inclusie in het po of in het mbo? En hoe kan professionalisering het beste worden vertaald binnen po- en vo-instellingen? Dit soort vraagstukken wordt besproken en vertaald naar concrete acties voor het NA. De coördinator houdt centraal de regie en schetst in samenwerking met de werkgroepen, en soms ook de sectorale koepels, een strategie en plan van aanpak. Zo kan er sectoroverstijgend worden gekeken naar hoe professionalisering en inclusie worden gedragen in de sectoren, en wat voor stappen en acties nodig zijn om instellingen in die sectoren te helpen deze prioriteiten te verwerken in hun projectaanvragen.[42]

Opleiden van medewerkers in nationale prioriteiten
Uit gesprekken met het NA en een aantal projectleiders blijkt dat de deskundigheid en de openheid waarmee NA medewerkers ondersteuning bieden aan projectaanvragers zeer op prijs worden gesteld[43]. Deze deskundigheid lijkt in zekere mate te danken aan de training van NA medewerkers in de nationale prioriteiten en op impact. Door deze trainingen en de kennis van het programma, kunnen NA medewerkers aanvragers beter ondersteunen en helpen om de nationale prioriteiten (en impact) mee te nemen in hun projectaanvragen. Zoals eerder aangegeven, krijgt het thema impact in hoofdstuk 4 aandacht, maar voor impact en de nationale prioriteiten lijkt hetzelfde principe te gelden. Medewerkers zijn getraind om aanvragers en projectleiders beter te helpen met de vertaling van nationale prioriteiten naar behoeftes en trends in hun onderwijssector.

Door aanvragers beter te helpen wordt de kans op honorering van een aanvraag groter, en is de kans dat een project kan bijdragen aan het onderwijs in het betreffende veld groter. De training van medewerkers op nationale prioriteiten is daarmee een belangrijke actie die bij lijkt te dragen aan de nationale prioriteiten van Erasmus+ in Nederland.

3.2.2 Extern gerichte inzet van het NA
De onderstaande activiteiten en inzet van het NA zijn extern gericht op projectaanvragers en -leiders. Hoewel veel van de onderstaande activiteiten niet direct zijn toegespitst op de nationale prioriteiten inclusie en professionalisering, helpen zij wel met de ontwikkeling van betere projectaanvragen en betere projectuitvoering.

De rol van deze activiteiten en de mate waarin die er toe hebben geleid dat de Erasmus+ prioriteiten mee worden genomen in projecten is onder anderen onderzocht in de enquête onder projectleiders. Een overzicht van de responses voor de verschillende activiteiten staan in de figuren 2 en 3 weergegeven. Analyses van de enquête uitkomsten staan per activiteit beschreven in de onderstaande alinea's.

[42] Informatie uit interviews met NA medewerkers.
[43] Informatie uit interviews met NA medewerkers en Erasmus+ projectleiders.

23

Figuur 2 Mate waarin de NA activiteit er toe leidde dat **inclusie** onderdeel vormde in een Erasmus+ project

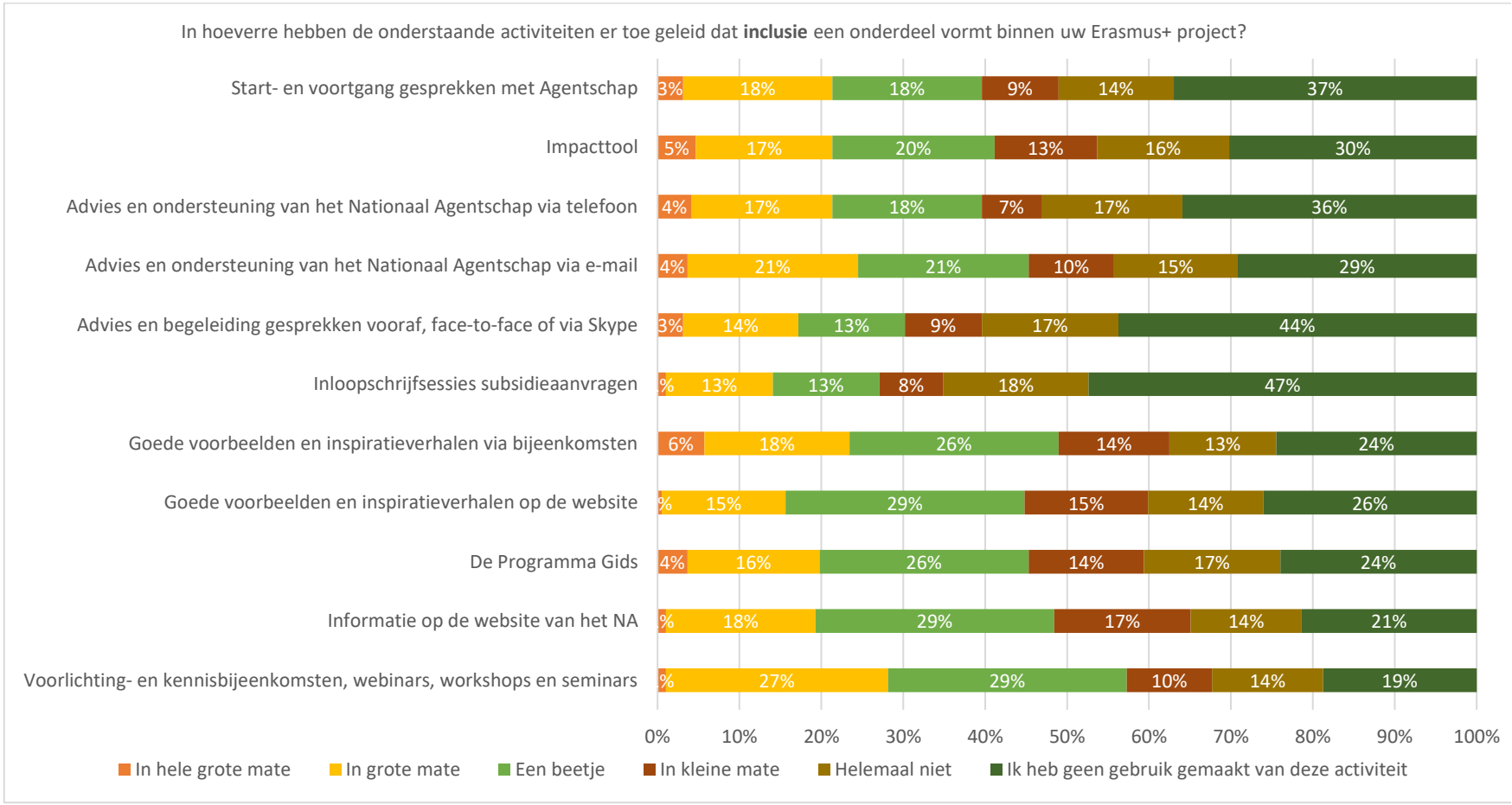

Bron: Enquête projectleiders, n = 192

Figuur 3 Mate waarin de NA activiteit er toe leidde dat **professionalisering** onderdeel vormde in een Erasmus+ project

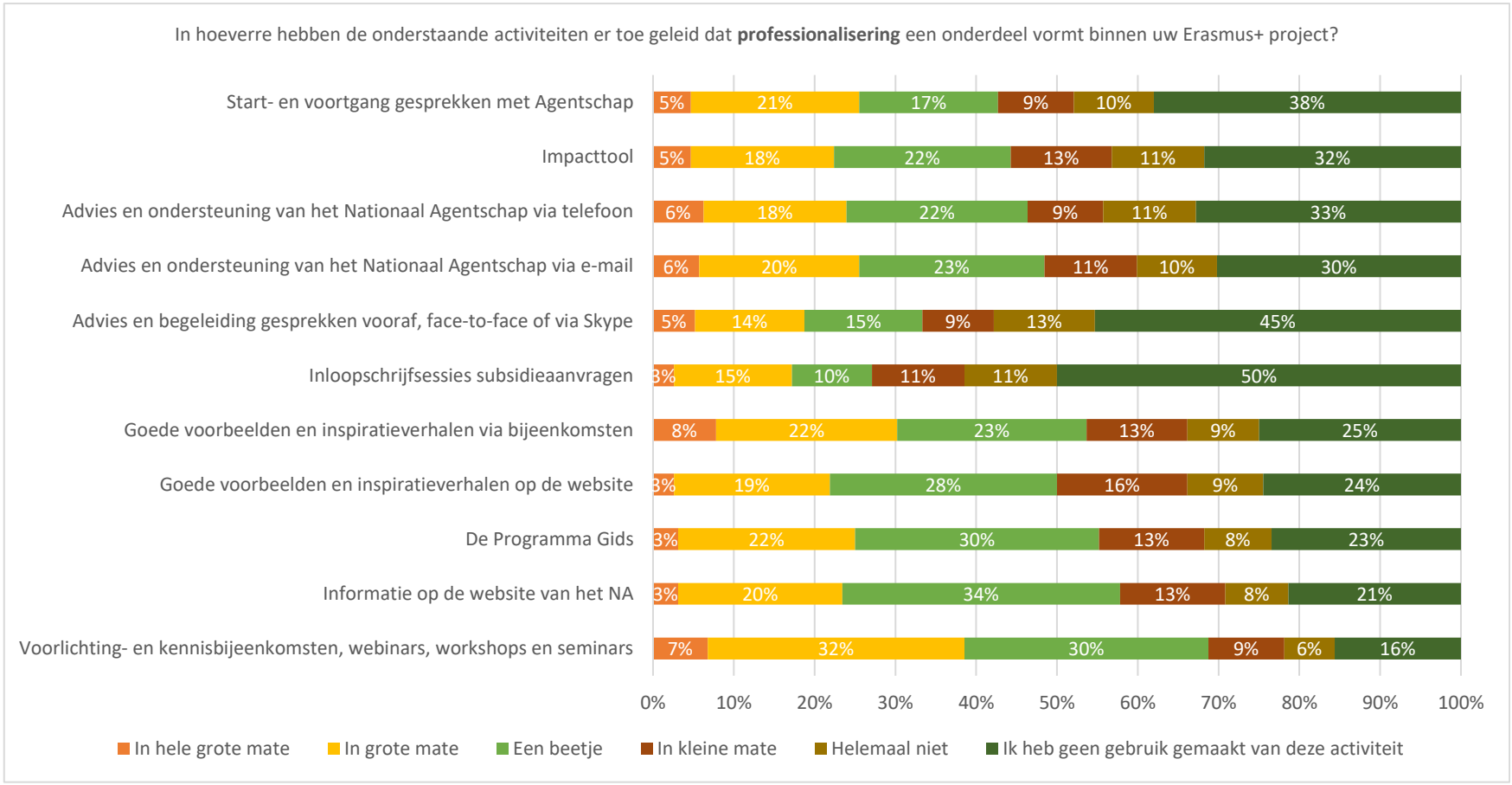

Bron: Enquête projectleiders, n = 192

Delen van good practices en inspiratie verhalen

Om duidelijk te maken wat voor soorten projecten en ondersteuning allemaal mogelijk zijn binnen Erasmus+, is het NA ook veel bezig met het delen en promoten van good practices en projectvoorbeelden. Dit gaat vaak via de Erasmus+ website, maar ook via (soms op maat gemaakte) informatie en voorlichtingsbijeenkomsten. Naast de eis vanuit de EU dat projecten worden gedeeld en gepromoot, ziet het NA deze actie ook als belangrijk om andere potentiele aanvragers te inspireren. Een Europees subsidieprogramma als Erasmus+ lijkt soms ver weg en ingewikkeld, maar als instellingen kunnen zien wat er zoal mogelijk is, kan dat beeld gaan veranderen.

Enquête uitkomsten: Goede voorbeelden en inspirerende verhalen

Uit de enquête onder projectleiders blijkt dat het delen van goede voorbeelden nuttig is om nationale prioriteiten mee te nemen in projecten, voornamelijk als ze via bijeenkomsten worden gedeeld.

- Volgens 24% van de bevraagde projectleiders heeft dit er in hele grote tot grote mate (6% en 18%), toe geleid dat inclusie onderdeel vormde van Erasmus+ projecten.
- Goede voorbeelden en praktijken op de website daarentegen leiden er in mindere mate toe: onder 1% van respondenten heeft dit in hele grote mate ertoe geleid dat inclusie een onderdeel vormde, en voor 15% van respondenten in grote mate.
- Voor professionalisering geeft 30% van de respondenten aan dat goede praktijken en inspiratieverhalen op bijeenkomsten er in hele grote tot grote mate ertoe leidden dat professionalisering onderdeel vormde van het project.
- Bij inspiratieverhalen en goede praktijken op de website was dit 27%.

Dit suggereert dat de goede praktijken en inspirerende verhalen die worden gecommuniceerd tijdens bijeenkomsten, relatief meer invloed hebben op het meenemen van nationale prioriteiten dan verhalen op de website. Dat neemt niet weg dat de website hierin een nuttige functie vervult, maar de invloed van goede praktijkverhalen tijdens bijeenkomsten is groter.

Website informatie

Van de EC mag een NA website niet ontbreken. Deze website biedt informatievoorziening, documentatie rondom aanvragen en uitvoering en ook zaken als een promotie-toolbox om projectleiders te helpen met disseminatie van projectuitkomsten. Hoewel de website niet het specifieke doel heeft om nationale prioriteiten in te bedden in Erasmus+ projecten, kan het daar wel aan bijdragen via de informatie en documentatie die daar aan wordt geboden,

Informatie en voorlichtingsbijeenkomsten

In het verlengde van informatievoorziening en het delen van verhalen worden er ook informatiebijeenkomsten gehouden. Deze richten zich voornamelijk op nieuwe (maar soms ook op ervaren) aanvragers en projectuitvoerders om deze mensen de mogelijkheden van Erasmus+ te laten zien. Zoals hierboven aangegeven worden op dit soort bijeenkomsten ook good practices en inspirerende verhalen gedeeld.

Enquête uitkomsten: Informatie- en voorlichtingsbijeenkomsten

Informatie- en voorlichtingsbijeenkomsten lijken de meest invloedrijke middelen te zijn om de nationale prioriteiten in te bouwen in Erasmus+ projecten.

- Voor professionalisering zegt 39% dat bijeenkomsten in hele grote tot grote mate ertoe hebben geleid dat deze prioriteiten onderdeel vormen van hun project.
- Voor 30% was dit een beetje, en maar 16% geeft aan geen gebruik te maken van dit middel.

- Voor inclusie gelden vergelijkbare uitkomsten: 28% geeft aan dat bijeenkomsten in hele grote tot grote mate ertoe hebben geleid dat inclusie onderdeel vormt van een project; 19% geeft aan geen gebruik te hebben gemaakt van dit middel.

Directe ondersteuning en advies door het NA

Het NA verricht ook nog een reeks andere activiteiten om projectaanvragers te helpen en zet daarmee in op zowel de nationale prioriteiten inclusie en professionalisering als op de impact van Erasmus+ projecten. De directe ondersteuning van het NA speelt een belangrijke rol hierin. Face-to-face gesprekken om (potentiële) projectaanvragers te bevragen en te begeleiden in de ontwikkeling van hun projectidee is een kernonderdeel van de inzet van het NA. Ook via Skype of telefonische gesprekken wordt dit soort direct contact en ondersteuning door het NA en haar medewerkers aangeboden aan instellingen geïnteresseerd in Erasmus+.

Wat hier ook een rol speelt, is de houding van het NA. Projectleiders, vertegenwoordigers vanuit koepels, en respondenten uit de enquête, geven allen aan dat de open en meedenkende houding van het Nederlandse NA zeer op prijs wordt gesteld. Vooral in recente jaren (hoewel geïnterviewden niet heel concreet zijn in wanneer deze omslag plaatsvond) is het NA in haar direct contact met projectaanvragers en -leiders opener en toegankelijker geworden. Het NA is in 2014 bewust begonnen met 'beleidsrijke invulling' om projecten te ondersteunen. Dit is doorvertaald naar een 'supportive approach' richting de organisaties. De medewerkers uit de verschillende onderwijssectoren die zich bezig houden met Erasmus+ nemen bewust een behulpzame en ondersteunende houding aan tegenover projectaanvragers en uitvoerders. De gevoerde interviews laten zien dat deze inzet positief effect heeft gehad. Geïnterviewden menen dat door mee te denken en triggervragen te stellen over hoe en waarom een aanvrager iets wil bereiken met een Erasmus+ project, de kwaliteit van de projectaanvragen beter wordt[44]. Deze ondersteunende mentaliteit is kennelijk geen gegeven bij NAs uit andere lidstaten en wordt gezien als een positief aspect van de Nederlandse organisatie.

Enquête uitkomsten: Advies en ondersteuning van het Nationaal Agentschap

Advies en begeleiding van het NA bij een projectaanvraag is een fundamenteel onderdeel van hulp van het NA aan projectaanvragers en -leiders. Het NA geeft via verschillende routes advies en ondersteuning, zoals face-to-face of via Skype, via e-mail, of via telefoon. Uit de respons op de enquête van projectleiders blijkt dat advies van het NA een rol speelt in het meenemen van prioriteiten in projecten.

- Voor zowel professionalisering als inclusie blijkt advies van het NA via e-mail de vorm die er het meest toe leidt dat deze prioriteiten mee worden genomen in projecten: 26% en 25% van de respondenten zeggen dat deze vorm van contact er in hele grote tot grote mate toe leidde dat de prioriteiten onderdeel vormden van hun project (zie Figuur 2 en Figuur 3).
- Dat wil niet zeggen dat andere vormen van contact niet nuttig zijn; 24% geeft aan dat telefonisch advies en ondersteuning er in hele grote tot grote mate toe leidde dat professionalisering onderdeel vormde van het project; bij inclusie was dit 21%.
- Face to Face of Skype contact werd het minst gebruikt; 44% en 45% van de respondenten gaf aan dit niet te hebben gebruikt om respectievelijk inclusie en professionalisering, onderdeel te maken van hun Erasmus+ project.

Schrijfsessies

Naast de bovengenoemde directe ondersteuning van het NA worden er ook schrijfsessies en adviesgesprekken georganiseerd. Deze helpen allemaal bij de

[44] Informatie uit interviews met onderwijskoepels en medewerkers van het NA.

ontwikkeling van projectaanvragen. Gedurende projecten wordt ook ondersteuning geboden door middel van monitoringsgesprekken.

Enquête uitkomsten: Inloop- en schrijfsessies subsidieaanvragen

Met betrekking tot de schrijfsessies kunnen twee observaties worden gedaan. Ten eerste is uit de figuren 2 en 3 op te maken dat door respondenten uit de enquête de schrijfsessies vergeleken met de andere activiteiten van het NA het minst werden gebruikt. Deze uitkomst niet heel verrassend omdat de sessies een kleinere omvang hebben en minder deelnemers kennen dan, bijvoorbeeld, informatie- of voorlichtingsbijeenkomsten. Het NA geeft aan dat deze activiteit als positief en nuttig wordt beoordeeld door mensen die wél deelnemen aan de sessies[45].

Ten tweede draagt volgens respondenten deze activiteit relatief genomen minder bij aan het meenemen van de nationale Erasmus+ prioriteiten in projecten:

- Voor inclusie gaf 47% van respondenten aan geen gebruik te hebben gemaakt en voor professionalisering gold dit voor 50% van de respondenten.
- Voor 18% van respondenten heeft dit middel in hele grote tot grote mate gezorgd dat professionalisering deel vormde van het project; voor inclusie was dit 14%.

Het meenemen van nationale prioriteiten in Erasmus+ projecten is echter ook niet het doel van de sessies.

Mocht het NA overwegen om de schrijfsessies meer te laten bijdragen aan het meenemen van nationale prioriteiten, dan zou dat element meer onderdeel van de schrijf coaching tijdens de sessies kunnen uitmaken. Om de doelgroep meer bewust te maken van de sessies zou ook kunnen worden overwogen de sessies in een andere, verkorte vorm op informatiebijeenkomsten te geven. Deze laatste suggestie wordt gedaan omdat respondenten aangeven dat ze informatie- en voorlichtingsbijeenkomsten vooral nuttig vinden om te leren hoe de Erasmus+ prioriteiten in projecten zijn te betrekken.

Inrichting van activiteiten voor verschillende doelgroepen

Naast de bovengenoemde activiteiten zijn er ook activiteiten binnen Erasmus+ die erop zijn ingericht om specifieke doelgroepen te helpen. Zo is er bijvoorbeeld de Top Up systematiek, specifiek gericht op het hoger onderwijs, waarbij deelnemers met weinig middelen via hun onderwijsinstelling extra financieel kunnen worden ondersteund met een "top up" bovenop de standaard grant voor Erasmus +. Dit is om een gelijk speelveld te creëren, om deelnemers met minder financiële mogelijkheden gebruik kunnen maken van Erasmus+. De 'top-up' in het hoger onderwijs is vanuit het NA, in samenspraak met OCW, geïnitieerd. Het gaat om een pilot in 2020.

Tools en hulpmiddelen

Het NA stelt verschillende tools en hulpmiddelen beschikbaar op haar website. De Impacttool, de Kwaliteit en Impact Scan (KIS), de monitoring en check-in sessies met NA medewerkers en de webinars zijn allemaal voorbeelden van tools. Ook wordt er veel voorlichtingsmateriaal beschikbaar gesteld met voorbeelden en inspirerende verhalen alsook een promotie-toolbox om projectaanvragers en uitvoerders te ondersteunen.

De inzet van het NA op de nationale prioriteiten is op verschillende vlakken terug te zien. Van de interne werkprocessen en kennis, strategische aanpakken (zoals de focus op verschillende doelgroepen), tot externe activiteiten, informatieverstrekking en hulpmiddelen is te zien hoe het NA ernaar streeft om Erasmus+ projecten te

[45] Informatie van NA medewerkers.

versterken. Met dit soort acties is de verwachting dat betere projectondersteuning ook leidt tot succesvollere projecten die bijdragen aan de beoogde nationale prioriteiten.

3.3 Nationale beleidsdoelstellingen voor onderwijssectoren en Erasmus+ prioriteiten

In dit gedeelte wordt een samenvatting gegeven van de verschillende nationale beleidsdoelen en actielijnen voor de Nederlandse onderwijssectoren. Op basis van dit overzicht volgt een analyse hoe de bovenstaande inzet van het ministerie van OCW en het NA aansluiten op deze doelen.

3.3.1 Primair onderwijs

In het primair onderwijs zijn in het kader van het bestuursakkoord met OCW vier hoofdacties ontwikkeld. Aan iedere actielijn zijn verdere thema's gekoppeld:

Actielijn 1: Talentontwikkeling door uitdagend onderwijs

- *Een doorbraak in het benutten van digitalisering:* De manier waarop digitale technieken in worden gezet is even divers als de soorten leermethodes en aanpakken ter beschikking voor docenten en leraren. Een reflectieve aanpak van waarom en hoe bepaalde technieken worden gebruikt in het onderwijs is een speerpunt binnen deze actielijn.
- *Talentontwikkeling voor elk kind:* Het ene kind moet worden uitgedaagd in een vak terwijl een ander kind juist meer hulp nodig heeft. Scholen in het basisonderwijs zijn in de laatste jaren meer bezig geweest om een maatwerkaanpak toe te passen om de verschillen tussen leerlingen niet alleen te erkennen, maar om lessen daar actief op aan te passen. Deze trend wordt in de komende jaren verder getrokken om de diversiteit aan leerlingen beter van dienst te kunnen zijn in hun onderwijstrajecten.
- *Een brede vorming voor alle leerlingen:* In een internationaliserende en veranderende maatschappij zijn ook sociale, emotionele en culturele ontwikkeling van belang en het bijbrengen van waardes en principes om kinderen zich te laten ontplooien tot bewuste burgers die goed bijdragen aan de samenleving.
- *Een toekomstgericht onderwijsaanbod*: Als deel van deze actielijn is het doel ook uitgesproken om het onderwijsaanbod meer toekomstgericht te maken. Er wordt, aangezien de samenleving in hoog tempo digitaliseert, in eerste instantie gedacht aan het bijbrengen van ICT vaardigheden. Verder, gezien de snel veranderende wereld en de behoeftes van de arbeidsmarkt, worden de transversale vaardigheden ook steeds belangrijker. Daaronder vallen zachtere vaardigheden zoals veerkracht, creativiteit, proactiviteit, zelfstandigheid en empathie.

Actielijn 2: Een brede aanpak voor duurzame onderwijsverbetering

- *Het verbeterpotentieel van de scholen*: dit onderdeel richt zich op de verbeterslagen die binnen vele scholen worden gemaakt door de inspanningen om hun kwaliteit te verhogen steeds beter te meten en in kaart te brengen. Dit soort inzet wil de PO Raad breder trekken en zo ervoor zorgen dat de hele sector met dit soort inspanningen meedoet.
- *Een sectorbrede verbeteraanpak*: dit onderdeel linkt aan het eerste, namelijk door een sectorbrede verbeteraanpak in werking te stellen, hangt het resultaat niet alleen van individuele scholen af. In beide onderdelen komen in het kader van verbetering de schoolbesturen, goed personeelsbeleid en planmatige cyclische aanpak voor kwaliteitszorg allemaal samen.
- *Goed bestuur:* hoewel schoolbesturen in het basisonderwijs in afgelopen jaren professioneler zijn geworden, wordt verder ingezet op kwaliteit van besturen door professionalisering als permanent onderwerp mee te nemen in de Code Goed Bestuur po.

- *Sturingsinformatie en transparantie*: ook de onderwijskwaliteit en daaraan gekoppeld kwaliteits- en prestatiegegevens van een school dragen bij aan duurzame onderwijsverbetering. Om deze reden zijn sturingsinformatie en transparantie betreffende schoolkwaliteit meegenomen als vierde component binnen deze actielijn.

Actielijn 3: Professionele scholen

- *Versterken van de didactische vaardigheden van leraren* en het onderhouden van zowel de basis- als differentievaardigheden gedurende de loopbaan.
- *Kennis en onderzoek* en een verbetering van hoe uitkomsten uit onderzoek worden omgezet naar verbeteracties voor het onderwijs op een school.
- *Breed samengestelde schoolteams*: diverse teams met verschillende vaardigheden, specialismes en culturele achtergronden zijn van belang om betere analyses te maken en besluiten te nemen zodat scholen zich kunnen ontwikkelen tot "leergemeenschappen en tot professionelere organisaties".
- *Versterken kwaliteit schoolleiders*: het bestuursakkoord zet in op de professionalisering en scholing van schoolleiders. Schoolleiders hebben uiteraard veel invloed op de kwaliteitszorg en sturing van een school en dit wil de PO Raad met OCW verder verbeteren als onderdeel van de algehele professionalisering in de sector.
- *Het aanbod aan scholing en deskundigheidsbevordering:* afstemming tussen de behoeftes en ontwikkelingen in scholen met de opleiding en (post-initiële)scholing is een laatste thema binnen deze actielijn. Er moet voldoende inhoudelijke kennis en deskundigheid zijn om een goed initiële en post-initiële opleidingsaanbod voor leraren te creëren.

Actielijn 4: Doorgaande ontwikkellijnen

- *Een betere verbinding tussen school en omgeving*: onder andere door samenwerking tussen lokale partners en scholen (gemeenten bijvoorbeeld) zet de PO raad in op de ontwikkeling van integrale aanpakken voor kinderen waar arrangementen van kinderopvang-, sport- en welzijnsinstellingen, culturele instellingen, en het onderwijs worden gemaakt.
- *Gezonde kinderen die meer bewegen in en rondom schooltijd:* om de kans op een gezonde leefstijl nu en op latere leeftijd te verhogen zet het bestuursakkoord in op samenwerking met gemeentes en sportinstellingen om de toegang tot sport en beweging voor kinderen te vergroten.
- *Doorgaande leerlijn po-vo:* om de transitie tussen brugklas en vo te verbeteren wordt er gecommitteerd aan betere informatie-uitwisseling tussen de twee schoolniveaus. Informatie over vo moet vooral "helder en goed interpreteerbaar" zijn om een goede overdracht te bereiken.
- *Ontvlechting SO/VSO*: mede door wetswijzigingen en voorstellen worden speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs uit elkaar getrokken om goed, passend speciaal onderwijs te bieden aan leerlingen. De behoeftes van kinderen en in SO en VSO worden onderzocht en daarmee ook de kwalificatie-eisen voor leraren in het SO en VSO.

Aansluiting van de nationale prioriteiten op Erasmus+

In Actielijn 1 van het bestuursakkoord en de nadruk op passend onderwijs en gelijke kansen voor ieder kind, is verbinding te zien met de nationale prioriteit inclusie. De brede vorming van kinderen en de toekomstgerichte blik en het belang van brede vaardigheden, zijn allemaal relevante thema's binnen het Erasmus+ programma en vooral binnen de Nederlandse nationale prioriteit inclusie. In actielijnen 2 en 3 van het bestuursakkoord zijn thema's ondergebracht die raakvlak hebben met de nationale prioriteit professionalisering. Actielijn 4 uit het bestuursakkoord vertoont veel overlap met zowel de prioriteit inclusie als professionalisering vanwege de nadruk op speciaal

31

basisonderwijs en de bevordering van de kwaliteit van docenten in deze onderwijssectoren.

3.3.2 Voortgezet onderwijs

In het sectorakkoord voor het Voortgezet Onderwijs worden zeven ambities uitgelicht. Net als hierboven worden de ambities kort samengevat om de eventuele aansluiting met de Erasmus+ nationale prioriteiten te kunnenlaten zien.

- ***Ambitie 1:*** Uitdagend onderwijs voor elke leerling: door "flexibele leerroutes" in te zetten streeft de vo sector naar meer stimulering in het leerproces bij leerlingen en betere taalontwikkeling. Iedere leerling moet kunnen worden gemotiveerd en uitgedaagd om het beste uit hem of haarzelf te halen. In relatie tot deze ambities wordt ook een aantal concrete doelstellingen worden genoemd, zoals het verlagen van het percentage aan leerlingen dat blijft zitten of thuis zit.[46]
- ***Ambitie 2:*** Eigentijdse voorzieningen: om leerlingen beter eigenaarschap te geven over hun onderwijs is een goed aanbod aan eigentijdse voorzieningen nodig, aldus het Sectorakkoord. Dit vereist een helder beeld van het curriculum, de behoeftes om het curriculum goed over te brengen, en een leerdoel-gedreven aanpak waarvoor verschillende soorten leerroutes worden ontwikkeld en ingezet.
- ***Ambitie 3:*** Brede vorming voor alle leerlingen: zoals aangegeven in het po Bestuursakkoord gaat het Sectorakkoord voor vo ook in op het belang van de "brede vormende" taak van scholen. Scholen zijn belangrijk in de kwalificatie, socialisaties en persoonsvorming van kinderen en hiervoor komt in de komende jaren meer aandacht binnen de sector. Vooral burgerschapskennis verdient meer aandacht, aangezien Nederlandse kinderen op dat vlak iets achter lopen vergeleken bij kinderen uit andere Europese lidstaten.
- ***Ambitie 4:*** Partnerschap in de regio: net zoals in het po Bestuursakkoord geeft het vo Sectorakkoord aan in te willen zetten op meer samenwerking in de regio, op bredere onderwijstrends en ambities in regio's aan te pakken. Zo kunnen gemeentes, bedrijven en andere lokale en regionale voorzieningen helpen de beroepspraktijk in te brengen, het lerarentekort weg te werken, een dekkend aanbod te realiseren voor brede brugklassen en daling van het aantal leerlingen te bestrijden.
- ***Ambitie 5:*** Scholen als lerende organisaties: er moet meer ruimte en inspanning komen op dit gebied zodat leerlingen zich kunnen blijven ontwikkelen. Begeleiding van (nieuwe) leraren helpt druk en uitval te verminderen, en goede initiële en post-initiële opleidingen die aansluiten op de behoeftes van de klas van vandaag zijn allemaal onderwerpen waar de vo sector zich komende jaren meer op wil richten.
- ***Ambitie 6:*** Toekomstbestendigheid organiseren: koppeling van onderwijs en personeelsontwikkeling: scholen hebben de laatste tijd veel ingezet op strategisch personeelsbeleid. De VO Raad wil dit verder trekken door de sector te richten op "de koppeling van onderwijs en personeelsontwikkeling". Dit vergt ook een verschuiving in de strategieën van schoolbesturen en schoolleiders; deze zouden meer op de toekomst moeten worden gericht, meer duurzaam moeten worden en ervoor moeten zorgen dat het personeelsbeleid meer wordt afgestemd met de onderwijskundige doelen van een school.

[46] VO Raad, (2019), Geactualiseerd Sectorakkoord VO 2018 - 2020, beschikbaar op: https://www.vo-raad.nl/system/downloads/attachments/000/000/608/original/geactualiseerd_sectorakkoord_VO.pdf?1528278783 .

- ***Ambitie 7:*** Nieuwe verhoudingen in verantwoording en toezicht: scholen en besturen spannen zich al veel in om de kwaliteit van hun instellingen te verhogen. Met deze ambitie wordt gestreefd naar verdere inspanningen op dat vlak. Er worden middels een set indicatoren doelen gesteld rondom de monitoring van de afspraken en doelstellingen in het Sectorakkoord. Ook vormt verantwoording over de voortgang van een instelling op deze doelstelling een belangrijk onderdeel om deze ambitie te realiseren.

Aansluiting met nationale prioriteiten Erasmus+

Binnen de verschillende geschetste ambities voor de vo sector is op bepaalde vlakken een sterke aansluiting te zien met de Erasmus+ nationale prioriteiten. Ambities 3 en 4 betreffende brede vorming voor alle leerlingen en partnerschappen in de regio raken de nationale prioriteit inclusie, waarin kansengelijkheid, bestrijden van discriminatie, en het bevorderen van diversiteit allen aan bod komen. Vooral ambitie en de wens om lokale partners te betrekken sluit aan op de prioriteit inclusie. Het gaat om een fenomeen met veel facetten en oorzaken waar verschillende sociale- en omgevingsfactoren een rol spelen, ook buiten de school om. Strategische partnerschappen met instellingen in andere landen en mobiliteitsprojecten kunnen inzichten bieden als het gaat om regionale samenwerking en andere leerroutes en aanpakken.

Ambities 5 en 6 hebben veel overlap met de prioriteit professionalisering. Ook hier kunnen strategische partnerschappen en mobiliteitsinitiatieven binnen Erasmus+ inzichten en mogelijkheden bieden voor de ontwikkeling van leraren en het leren over andere leeraanpakken.[47]

3.3.3 Middelbaar beroepsonderwijs

In het Bestuursakkoord OCW - MBO-Raad 2018-2022 worden drie uitgangspunten gedefinieerd en beschreven[48]. Erkennend dat het mbo in de laatste zeven jaar grote veranderingen tot stand heeft weten te brengen en een verbeterslag heeft gemaakt, zet de MBO Raad met OCW een nieuwe visie neer waar drie uitgangspunten aan ten grondslag liggen:

1. *Mbo-scholen innoveren hun onderwijs voortdurend en dragen op die manier meer bij aan de innovatie van hun werkgebied of aan de ontwikkelingen in hun branches:* het mbo speelt een belangrijke rol in de innovatie van Nederland. Hoogwaardig vakmanschap in innovatieve en technische gebieden helpt innovaties het bedrijfsleven inbrengen. Mbo scholen vormen steeds meer onderdeel van regionale talenten-ecosystemen door goed opgeleide studenten op te leiden voor het bedrijfsleven. Dit vereist samenwerking met het bedrijfsleven en regionale en lokale overheden, en de samenwerkingsverbanden die verschillen qua omvang en vorm. Het is van belang dat mbo scholen zich goed weten aan te sluiten op de arbeidsmarktbehoeftes in de verschillende sectoren, op korte termijn en in de toekomst.

[47] Sardes, (2018), De Impact van Erasmus+ - Een kwalitatief onderzoek naar het Erasmus+ subsidieprogramma (2014-2020), beschikbaar op: https://www.erasmusplus.nl/sites/default/files/assets/Downloads/2019/O%26T/Kwalitatief%20onderzoek%20impact%20E%2B%20organisatie%20niveau%20(2018).pdf .

[48] MBO Raad en Ministerie van OCW, (2018), Bestuursakkoord OCW - MBO-Raad 2018-2022: Trots, vertrouwen, lef, available at: https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/convenanten/2018/02/07/bestuursakkoord-mbo-2018-2022-trots-vertrouwen-en-lef/bestuursakkoord-mbo-2018-2022-trots-vertrouwen-en-lef.pdf .

33

2. *Mbo-scholen bieden gelijke kansen aan alle jongeren om hun persoonlijk talent en burgerschap te ontwikkelen, door te stromen naar een goede positie op de arbeidsmarkt en naar vervolgopleidingen in het mbo en hbo. Het mbo is daarmee de eerste keus voor aanstaande vakmensen en biedt optimale toegang tot de arbeidsmarkt en het vervolgonderwijs:* zoals in po en vo is het de wens van de MBO Raad om zoveel mogelijk passend onderwijs te kunnen bieden aan studenten. In het mbo is vooral veel diversiteit bij studenten te zien, zowel in hun talenten, hun culturele achtergronden als in hun ervaringen met leren. Passend onderwijs voor jongeren met uiteenlopende talenten is in deze onderwijssector vooral van belang. Passend onderwijs en de doorstroom van studenten naar vervolgopleidingen en/of de arbeidsmarkt vereisen in de komende jaren verdere inspanningen.

3. *Het mbo-onderwijs voor volwassenen gaat qua omvang toenemen, gebruikmakend van de publieke onderwijsinfrastructuur:* door de snelle veranderingen en ontwikkelingen in nieuwe gebieden, zoals digitalisering, robotisering en automatisering wordt post-initieel onderwijs voor volwassenen ook steeds belangrijker. Leven lang leren blijft van belang maar vereist een nieuwe aanpak waarmee deze vorm van leren toegankelijker wordt. "Permanent leren" wordt gezien als een manier waarmee volwassenen grip op hun ontwikkeling en hun loopbaan houden, ook in bredere zin, buiten trends zoals digitalisering om. Vooral voor kwetsbare of achtergestelde groepen is meer inzet nodig zodat deze mensen op duurzame manier kunnen participeren op een veranderende arbeidsmarkt.

Aansluiting met nationale prioriteiten Erasmus+

Binnen het mbo is veel aansluiting te zien tussen de uitgangspunten voor de sector en de nationale prioriteiten van Erasmus+. Inclusie en professionalisering lijken hand in hand te gaan met de verschillende hierboven beschreven uitgangspunten. Gelijke kansen en passende onderwijsaanpakken voor studenten, betere aansluiting op de arbeidsmarkt, het bijbrengen van vaardigheden voor de toekomst en leven lang leren kennen allen raakvlak met de Erasmus+ prioriteiten.

3.3.4 Hoger onderwijs

In 2019 heeft het Hoger Onderwijs ook een nieuwe strategische agenda ontwikkeld. In de agenda worden vier ambities voor de komende jaren vastgelegd. Deze worden hier kort samengevat en toegelicht.[49]

1. *Toegankelijker hoger onderwijs en groter studentsucces:* de ambitie is hier om hoger onderwijsinstellingen meer toegankelijk te maken en het "studentensucces voor alle studenten te vergroten". Het moet gemakkelijker worden om studenten op de juiste plek te krijgen en in dat kader werken hogescholen en universiteiten aan een verbeterd studiekeuzeproces en meer doorstroommogelijkheden.
2. *Flexibel hoger onderwijs:* onder dit speerpunt wordt gewerkt aan het flexibeler maken van het onderwijs om aan te sluiten op de behoeftes van verschillende typen studenten, waaronder ook (werkende) volwassenen. Digitalisering zou hier een sterke bijdrage aan kunnen leveren.

[49] Ministerie va Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, (2019), Strategische agenda hoger onderwijs en onderzoek Houdbaar voor de toekomst, beschikbaar https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2019/12/02/strategische-agenda-hoger-onderwijs-en-onderzoek .

3. *Betere aansluiting op de arbeidsmarkt en samenleving:* net zoals in de akkoorden voor de hiervoor beschreven onderwijssectoren wordt aandacht besteed aan de veranderende arbeidsmarkt en samenleving. Een continue en goede aansluiting tussen het ho en de behoeftes op de arbeidsmarkt is hierbij van cruciaal belang.
4. *Regionale verankering en internationale samenwerking:* in het verlengde van de bovenstaande ambitie zet het ho ook in op een betere regionale verankering en internationale samenwerking. Hoger onderwijsinstellingen spelen net zoals het mbo een steeds belangrijker rol in regionale arbeidsecosystemen. Dit soort regionale samenwerkingen worden verder ontwikkeld. Ook internationale samenwerking begint vaak op regionaal niveau. Om de hoogwaardige positie van Nederlands onderwijs en onderzoek te bewaken en deze trend door te zetten wordt dan ook ingezet op zowel regionale als internationale samenwerking.

Aansluiting met nationale prioriteiten Erasmus+

De aansluiting tussen vooral ambities 1, 2, en 4 op de Erasmus+ prioriteiten zijn vrij evident. . Verhogen studierendement (ambitie 1) en flexibel hoger onderwijs (ook voor volwassenen) (ambitie 2) hebben een duidelijke connectie met inclusie en in mindere mate geldt dit ook voor professionalisering in het geval van ambitie 2. Middels samenwerkingsprojecten (KA2) met instellingen uit andere landen en mobiliteitsinitiatieven kunnen docenten en leraren hun kansen en wendbaarheid op de arbeidsmarkt vergroten. Ambitie 4 heeft duidelijke banden met internationalisering en strategische partnerschappen.

3.3.5 Volwasseneneducatie

De sector volwasseneneducatie is zeer divers. De afbakening van deze sector is nationaal anders dan binnen het Erasmus+ programma. Nationaal ligt de nadruk op het vergroten van basisvaardigheden, op lezen, schrijven, rekenen en het verbeteren van digitale vaardigheden. Binnen Erasmus+ is de definitie breder. Het gaat dan om het bevorderen van de sociale inclusie van mensen in een kwetsbare positie en het ondersteunen van de toeleiding naar de arbeidsmarkt. Dit gebeurt binnen Erasmus+ vooral door professionalisering van de mensen die met deze doelgroep werken: de vrijwilligers en professionals (docenten, bibliothecarissen, welzijnsmedewerkers, medewerkers van leerwerkloketten, gemeenteambtenaren, etc.).

Aansluiting met nationale prioriteiten Erasmus+

De scholing van volwassenen met een grotere afstand tot de arbeidsmarkt is een thema dat naadloos aansluit met wat wordt begrepen onder de prioriteit inclusie. Het versterken van docenten en vrijwilligers, onder andere voor volwasseneneducatie, sluit aan op de prioriteit professionalisering.

3.4 Bijdragen van inzet op Erasmus+ prioriteiten aan nationaal beleid en verbetermogelijkheden

Terugkijkend naar het beleidsinzet van OCW is het evident dat het ministerie binnen de bestaande Nederlandse beleidsdoelen bewust inzet op inclusie en professionalisering. Er is een duidelijk verband tussen de beleidsdoelstellingen voor de verschillende onderwijssectoren, de activiteiten van het ministerie van OCW en de Erasmus+ prioriteiten.

Bijdragen van inzet op Erasmus+ prioriteiten aan nationale beleidsontwikkeling

De huidige nationale Erasmus+ prioriteiten zijn tot stand gekomen door te kijken naar de belangrijkste behoeftes in de verschillende Nederlandse onderwijssectoren. Het is daarom niet verrassend dat de huidige nationale prioriteiten voor Erasmus+ in grote mate aansluiten bij de Nederlandse beleidsdoelstellingen voor het onderwijs.

Vergeleken bij NAs in andere lidstaten lijkt het Nederlandse NA relatief veel ondersteuning te bieden aan projectaanvragers en –leiders[50]. Daardoor is er veel interactie tussen medewerkers van het NA en mensen uit de onderwijsvelden. Op deze manier komt het NA veel in aanraking met wat er op uitvoeringsniveau in de onderwijssectoren speelt. De face-to-face adviesgesprekken, kick-offs, schrijfsessies en informatiebijeenkomsten zijn ontwikkeld om projectaanvragers en -uitvoerders te ondersteunen. De vele interacties tussen de NA en de aanvragers en uitvoerders zorgen er ook voor dat de NA goed weet wat er op de instellingen speelt. Ook het onderzoek dat het NA zelf uitvoert in verschillende sectoren draagt hier aan bij. Verder zijn de informele communicatie en consultaties met de koepelorganisaties in de laatste jaren ook versterkt. Dit draagt op zijn beurt ook weer bij aan de kennis van het NA over de alledaagse realiteit in de onderwijssectoren. Dit soort kennis en inzicht wordt weer meegenomen in het bestuurlijk- en beleidsoverleg tussen het NA en OCW. Door haar inzet op de nationale prioriteiten kan het NA bottom-up informatie meenemen wat weer bij kan dragen aan beleidsontwikkeling.

Inzet op Erasmus+ prioriteiten en de bijdragen aan Nederlandse beleidsdoelstellingen

Doestellingen zoals het streven naar gelijke kansen en talenten tot bloei laten komen, werken aan sterke docenten en opleiden voor de samenleving van de toekomst zijn allen beleidsdoelen die thematisch samenhangen met de nationale prioriteiten inclusie en professionalisering.

Hoewel inclusie en professionalisering zoals ze worden geformuleerd binnen Erasmus+ niet direct de aanleiding zijn voor inzet door OCW, komen deze thema's terug in de beleidsprioriteiten voor de verschillende Nederlandse onderwijsvelden. Zoals is te zien in deel 3.3 van dit rapport, is er sprake van veel aansluiting tussen nationale prioriteiten en Nederlands onderwijsbeleid.

Via inzet op burgerschapsonderwijs en maatschappijleer op po, vo en mbo scholen, extra voorschoolse educatie voor kinderen die het risico lopen een leerachterstand op te doen en door aandacht te besteden aan de transitie tussen po en vo, bevordert de overheid inclusie. De Gelijke Kansen Alliantie speelt een belangrijke rol op regionaal niveau, door samenwerking en communities op te zetten om zowel scholen als regionale omgevingen te verbeteren en zo de kansen voor kinderen gelijker te maken. Binnen het mbo (en vmbo) wordt ingezet op sterk beroepsonderwijs. Dit richt zich onder andere op krimpgebieden waar studenteaantallen ertoe kunnen leiden dat er niet genoeg leraren meer zijn om op zulke scholen adequaat les te geven. Daarnaast is ook het mbo studentenfonds opgericht voor mbo deelnemers die door ziekte, zwangerschap of speciale behoeftes een vertraging oplopen en hun studiefinanciering verliezen; vanuit het fonds kunnen deze studenten vergoeding krijgen via hun onderwijsinstelling. Samenwerkingsverbanden voor passend onderwijs kunnen subsidies ontvangen om jongeren met een grotere afstand tot de arbeidsmarkt te helpen. In het mbo lopen de kwaliteitsafspraken nog altijd door, wordt er met de mbo

[50] Informatie uit interviews met koepels en Erasmus+ projectleiders.

verklaring op ingezet om mbo studenten betere erkenning te bieden van hun werkervaring en wordt het initiatief Tel mee met taal voor de volwasseneneducatie wordt doorgezet. Volwasseneneducatie wordt verder geprofessionaliseerd. Dit impliceert op zich een middel voor inclusie van volwassenen met een afstand tot de arbeidsmarkt.

Binnen de inzet van OCW op acties die verband houden met professionalisering, staan aanpakken om het lerarentekort terug te dringen centraal. In po, vo en mbo is dit een dringend probleem waar de overheid voor 2020 € 459 miljoen voor uittrekt. Deze middelen zijn bestemd om de werkdruk te verminderen, arbeidsvoorwaarden te verbeteren en goede professionele ontwikkeling van leraren een belangrijker plek te geven in de strategieën van onderwijsinstellingen. De Wet Beroep Leraar maakt beter personeelsbeleid en ontwikkeling van leraren een wettelijke verplichting.

Ook voor de onderwijssectoren en individuele onderwijsinstellingen is het ministerie van OCW bezig om professionalisering te versterken. De herzieningen van de curricula in po en vo impliceren een hoge kwaliteit van docenten (wat meer aandacht krijgt via de inzet om het lerarentekort terug te dringen) en er wordt ingezet op betere verantwoording bij ho instellingen betreffende de keuzes die ze maken in hoe hun middelen worden benut. Dit soort aspecten dragen ook bij aan de professionalisering van onderwijsinstellingen.

Het ministerie levert een grote bijdrage aan de thema's inclusie en professionalisering in het Nederlands onderwijs. Dit is misschien ook niet verrassend aangezien het ministerie de onderwijssectoren ondersteunt op die punten die de sectoren zelf naar voren brengen. De onderwijssectoren hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van de Erasmus+ prioriteiten juist omdat de thema's inclusie en professionalisering in iedere sector relevant zijn. Door de sectoren te ondersteunen draagt het ministerie daarmee indirect bij aan de Erasmus+ prioriteiten inclusie en professionalisering. Het is daarom misschien accurater om te spreken van de inzet van het ministerie op Nederlandse beleidsdoelstellingen en hoe deze bijdragen aan de sector overstijgende thema's inclusie en professionalisering, die ook worden nagestreefd via Erasmus+ projecten en financiering.

Het Nationale Agentschap draagt via haar werkzaamheden op Erasmus+ projecten bij aan verschillende onderwijsdoelstellingen. Omdat over de onderwijssectoren heen de nationale prioriteiten inclusie en professionalisering relevant zijn, kan het NA bijdragen aan nationale beleidsdoelstellingen door in te zetten op goede projectaanvragen en uitvoering via Erasmus+.
Kijkend naar de extern gerichte activiteiten van het NA blijkt dat activiteiten zoals informatie- en voorlichtingsbijeenkomsten het vaakst ertoe leiden dat inclusie of professionalisering mee worden genomen in Erasmus+ projecten, aldus respondenten op de enquête uitgevoerd onder projectleiders. Het delen van goede praktijken in inspirerende verhalen is ook nuttig, maar vooral als ze via bijeenkomsten worden gedeeld. Advies en ondersteuning van het NA speelden vergeleken met andere activiteiten ook een significante rol bij het inbedden van de nationale prioriteiten binnen een Erasmus+ project.
Activiteiten die minder nuttig bleken te zijn volgens respondenten waren de inloop schrijfsessies en face-to-face ondersteuning van het NA; deze werden vergeleken met andere activiteiten het minst gebruikt.

37

3.5 Verbeterpunten

Als het gaat om verbeterpunten om de inzet op nationale prioriteiten beter bij te laten dragen aan nationale beleidsdoelen, kunnen er op basis van de gevoerde onderzoekactiviteiten een aantal mogelijke verbeterpunten naar voren:

Door aan te geven waar de **samenhang** ligt tussen niet alleen **Erasmus+ prioriteiten**, maar ook met de **Nederlandse sectorale beleidsdoelen**, kunnen projecten worden gerealiseerd die zowel Nederlandse als Erasmus+ prioriteiten raken. Een aanbeveling zou hier kunnen zijn dat het NA verder inzet op onderwerpen en thema's die binnen zowel Nederlandse sectorale beleidsdoelen als Erasmus+ prioriteiten vallen. Het NA zou kunnen overwegen concreter aan te geven welke onderwerpen in zowel Nederlandse als Erasmus+ prioriteiten vallen en aan kunnen geven op welk van deze onderwerpen een Erasmus+ project kan worden opgezet.

Een manier om dit te concretiseren is het gebruik van **good practices en inspirerende verhalen** van projecten die **in lijn zijn met zowel Nederlandse beleidsdoelen- als Erasmus+ doelen**. Er kan specifiek meer promotie worden gemaakt binnen een onderwijssector voor projecten die ook onder een Nederlands beleidsdoelstelling vallen. De aanbeveling zou tweevoudig zijn:
1) om de link tussen een project, de nationale prioriteit en een Nederlandse onderwijsdoelstelling duidelijker te maken in de rapportage over een good practice, en
2) om meer middelen vrij te maken voor informatiebijeenkomsten waar dit soort good practices kunnen worden gepresenteerd.

Uit uitkomsten van de enquête onder projectleiders blijkt dat voorlichtings- en kennisbijeenkomsten, webinars, en workshops als meest effectief beschouwd worden om sociale inclusie en professionalisering mee te nemen in projecten. Dit soort activiteiten door het NA, samen met goede voorbeelden en inspirerende verhalen via bijeenkomsten, en direct (mail) contact met het NA worden als effectief gezien. Door middel van dit soort activiteiten zou de link tussen Nederlandse beleidsdoelen voor de onderwijssectoren en Erasmus+ prioriteiten kunnen worden uitgelegd aan instellingen en potentiële aanvragers.

Het NA kan de aansluiting tussen Nederlandse en Erasmus+ doelen verder verbeteren door in te zetten op het **meten van de lange termijn effecten van projecten**. Als de uitkomsten op lange termijn (minstens vijf jaar na afloop van een project) kunnen worden gemeten, kunnen zowel projectuitkomsten als de impact van een project worden bepaald en gecommuniceerd. Zo kan de eventuele bijdrage van een project aan de Nederlandse beleidsdoelstellingen ook worden aangescherpt.
Het NA is op dit moment bezig met de ontwikkeling van indicatoren voor het meten impact, sociale inclusie en professionalisering. Indicatoren voor bredere vormen van impact, zoals een duurzame verandering in de proactiviteit en zelfverzekerdheid van studenten, of een cultuuromslag in een school wat betreft hun professionaliseringsstrategie, of de betrokkenheid van kinderen met een migratieachtergrond, zouden de daadwerkelijke meerwaarde van Erasmus+ en de gesteunde projecten helder maken. Het gaat hier om kwalitatieve indicatoren. Het NA zou verder kunnen inzetten op de ontwikkeling van een reeks kwalitatieve indicatoren die NA projectleiders kunnen gebruiken. In plaats van de ontwikkeling van meer indicatoren, valt ook een herziening van de huidige indicatoren te overwegen.

Als de impact van projecten duidelijker is te maken, kan de werking en **bijdrage aan nationale doelstellingen ook duidelijker** worden gemaakt. De Erasmus+

prioriteiten hebben uiteindelijk een significante overlap met nationale thema's en prioriteiten; als de effecten van Erasmus+ projecten beter en completer kunnen worden gemeten, kunnen de bijdragen van dit soort projecten, onder andere aan Nederlandse doelen, ook duidelijker worden gemaakt. De wens voor betere impactindicatoren komt uit de enquête naar voren, samen met regionale bijeenkomsten en workshops die ook belangrijk worden geacht door de respondenten. Een combinatie van meer regionale bijeenkomsten en workshops over impact en impactindicatoren, met concrete illustraties uit good practices, zou een goede manier kunnen zijn om zowel de impact beter in kaart te brengen als de meerwaarde van Erasmus+ projecten voor Nederlandse onderwijsdoelen beter te laten zien.

4 Aansluiting inzet op Erasmus+ prioriteiten met behoeftes uit onderwijsvelden

Dit hoofdstuk gaat in op de mate waarin de Erasmus+ nationale prioriteiten en de inzet daarop aansluiten op de behoeftes in de onderwijssectoren. De onderzoeksvraag is specifiek:

Onderzoeksvraag 2:
Sluit de inzet op de nationale prioriteiten aan op de behoeftes van het onderwijsveld, en hoe kan deze aansluiting worden verbeterd?

Om deze vraag te beantwoorden schetst dit hoofdstuk eerst de trends en behoeftes in de verschillende Nederlandse onderwijsvelden. Daaropvolgend komt aan bod hoe de inzet van het NA (en waar relevant, OCW) op de nationale prioriteiten aansluit op die behoeften in het onderwijsveld. Waar mogelijk worden suggesties gegeven om de inzet te verbeteren om die aansluiting met sectorale behoeftes te versterken. De informatie in dit hoofdstuk is verzameld via interviews met onderwijskoepels, medewerkers van het NA en van het ministerie van OCW Ze is aangevuld met desk research.

4.1 Ontwikkelingen en behoeftes in de Nederlandse onderwijssectoren

Per onderwijssector worden belangrijkste trends en ontwikkelingen kort beschreven en daarop voortbouwend worden de belangrijkste behoeftes per onderwijssector geschetst. De behoeftes worden breed beschreven; het betreft niet alleen die behoeftes die een relatie hebben met internationalisering. Achtergrond is dat internationalisering en daarmee ook Erasmus+ een functie hebben in het vervullen van deze behoeftes.

4.1.1 Primair en voortgezet onderwijs (po en vo)

Een belangrijke trend in het po en vo is dat er in het onderwijs steeds meer **maatwerk** wordt gevraagd. Maatwerk kan hier vrij breed ingevuld worden. Het kan bijvoorbeeld gaan om les geven in een hoger tempo voor leerlingen die daar behoefte aan hebben, of juist in een lager tempo voor leerlingen met een achterstand. Ook kan het gaan om onderwijs bij andere soorten instellingen die meer aansluiten op de individuele talenten en behoeftes van een leerling. Centraal bij maatwerk staat dat er meer aandacht uitgaat naar de behoeftes van de verschillende leerlingen binnen een groep, een klas, of zelfs een vak. Maatwerk is hiermee een thema dat sterk samenhangt met inclusie en de bevordering van kansengelijkheid onder leerlingen.[51]

Leerlingen kunnen om verschillende redenen en door verschillende factoren een achterstand oplopen in hun leren. Tijdens het po en vo zijn deze achterstanden niet altijd even gemakkelijk in te halen. Omgevingsfactoren die maken dat een kind moeilijker naar school kan of lastiger kan meedoen in de les, kunnen resulteren in een flinke leerachterstand. Verschillende factoren (financiële situatie, woonsituatie, overtuigingen van ouders, nationaliteit van ouders en taalbarrières) kunnen sommige kinderen weghouden van school. Maatwerk beïnvloedt de manier waarop curricula

[51] Informatie uit interviews met PO Raad en NA medewerkers

worden ingericht en vorm krijgen in scholen. Hoewel er meer waardering en inzet is voor maatwerk in het onderwijs, is het niet eenvoudig om in deze trend mee te gaan. Door het stijgende lerarentekort is dit een grote uitdaging.

Een belangrijke ontwikkeling in de po en vo-sectoren is de toename van de nadruk op het bijbrengen van waardes en **transversale en algemene vaardigheden aan kinderen**. Hier kan men denken aan digitalisering, internationale communicatieve vaardigheden, mediawijsheid, enz. Met dit soort competenties en waardes wordt gepoogd om leerlingen voor te bereiden op een snel veranderende, globaliserende wereld, en hen goed toe te rusten als wereldburgers. Deze trend heeft impact op de vaardigheden die van docenten worden verwacht, maar ook op de strategieën van scholen en de nadruk die ze leggen op andere vormen van leren en lesgeven, en internationale ervaringen.

Deze bredere opvatting van de rol van scholen, die is terug te zien in het sectoraal beleid van po en vo, heeft ook invloed op curricula. Het bijbrengen van dit soort algemene vaardigheden is in de beide sectoren een punt van aandacht in de herziening van het curriculum. Zowel docenten als schoolleiders en schoolbesturen moeten in gaan zetten op curricula die relevant en toekomstgericht blijven. Dit vereist een regelmatige kwaliteitstoets maar ook **professionaliseringsslagen** voor zowel docenten als voor schoolbesturen.

4.1.2 Middelbaar beroepsonderwijs (mbo)

In het mbo staat volgens onze geïnterviewden **inclusie** hoog op de agenda[52]. In het bestuursakkoord (tussen OCW en de MBO-Raad) staat inclusie centraal, evenals **flexibilisering** (in de zin van het anticiperen op ontwikkelingen in het veld) en leven lang ontwikkelen. Om mensen te betrekken die minder affiniteit hebben met leren, of er minder plezier aan beleven, is het van belang om in te zetten op inclusie in het mbo, op leven lang ontwikkelen en op de **aansluiting op de arbeidsmarkt**. Een belangrijke vraag in het kader hiervan is hoe je iedereen bereikt en dan vooral de groep die niet de meest positieve ervaringen heeft met leren. Uiteindelijke consequentie is dat kwalitatief beroepsonderwijs moet worden aangeboden dat relevant en toekomstbestendig is.

Andere trends en ontwikkelingen die het mbo raken zijn veelal dezelfde trends die binnen de arbeidsmarkt en de samenleving spelen. Er valt hierbij te denken aan thema's als **digitalisering, duurzaamheid** en **globalisering**. Het is een grote uitdaging het mbo zodanig flexibel te maken dat het goed op de veranderende vraag naar vaardigheden kan inspelen. Daarbij komt kijken dat er in sommige regio's sprake is van krimp en daardoor ontgroening. Daarnaast bestaan in een groeiend aantal sectoren tekorten aan arbeidskrachten. Ook hier is het belang van inclusie en professionalisering in het mbo zichtbaar, samen met thema's als flexibilisering. Gesprekspartners geven aan dat er een stijging te zien is in het eigenaarschap in de sector over dit soort thema's, een toename in de kwaliteit van het onderwijs in de sector en een gezamenlijke ambitie in de sector. De blik gaat ook uit naar de toekomst: snelle veranderingen, vergrijzing, snelle technologische vooruitgang, veranderende banen en eisen aan mensen die veranderen.

Om het mbo **toekomstbestendig te maken,** zijn nieuwe en andere vaardigheden en competenties van docenten vereist. Dit raakt aan professionalisering in het mbo. Internationalisering krijgt ook steeds meer nadruk omdat internationale ervaringen

[52] Informatie uit interviews met MBO Raad en het NA.

onder zowel staf als studenten kunnen bijdragen aan de motivatie, het leerplezier, en de ontwikkeling van zachtere competenties als proactiviteit, communicatie, taalvaardigheden en zelfverzekerdheid.

Andere belangrijke behoeftes op dit moment zijn het hoog houden van de **kwaliteit van docenten** en, idealiter, het komen tot meer **hybride docenten** die deels in het bedrijfsleven werken en deels in het onderwijs. Mbo docenten moeten, net zoals in andere sectoren, hun vaardigheden en expertise bijhouden. Leven lang ontwikkelen, van oudsher deel van de voorgaande programma's van Erasmus+, blijft daarmee een belangrijk onderwerp binnen de professionalisering van docenten. Zo wordt gezorgd voor hooggeschoolde en kundige arbeidskrachten in Nederland. Hier moeten dan ook werkgevers en hun HRM-afdelingen bij betrokken worden. Een nog sterkere koppeling met de arbeidsmarkt en het bedrijfsleven zou goed zijn voor het mbo, niet alleen in termen van vaardigheden en competenties, maar omdat een betere aansluiting ook een motiverend effect heeft op studenten. Ze leren over dingen die relevant zijn voor hun latere werk, de inhoud is herkenbaar en actueler.

Vanuit het perspectief van studenten is het heel belangrijk om ze **internationaal competent te maken**. Gesprekspartners geven aan dat fysiek naar het buitenland gaan lastiger is voor mbo dan voor ho studenten. Het aantal mbo studenten dat minimaal twee weken naar het buitenland gaat is niettemin in de laatste tien jaar sterk gestegen. Er is echter ruimte voor nog meer stijging. Het mbo zit nu bijvoorbeeld op 8% van uitstromende studenten die een buitenlandervaring heeft[53]. Over het algemeen is internationalisering belangrijk voor studenten en de ervaring in andere landen helpt de ontwikkeling van hun soft skills en transversale vaardigheden.

Het is daarnaast belangrijk om te beseffen dat internationale competenties op meer manieren zijn te ontwikkelen. Dit kan bijvoorbeeld via tweetalig onderwijs, stagelopen bij bedrijven in Nederland die internationaal werken of door op school via het internet aan projecten met scholen in het buitenland samen te werken. Er is binnen het mbo al een behoorlijke toename in het tweetalig onderwijs te zien.

Inclusie blijft een behoefte binnen het mbo. Er is veel diversiteit binnen deze sector onder de studenten, waarvan sommige uit minder welvarende situaties komen. Om te zorgen dat iedereen de kans heeft om een buitenlandse ervaring op te doen, binnen of buiten Nederland, is inclusie een belangrijk streven in de mbo sector.

4.1.3 Hoger onderwijs

Hogescholen

In het hoger onderwijs verschillen de trends en ontwikkelingen voor het hbo en de universitaire instellingen. In de hbo sector wordt **internationalisering** veelal gezien als een manier om **competenties** op te doen die van belang zijn **voor de (toekomstige) arbeidsmarkt**. Daarnaast kan internationalisering een rol spelen bij de persoonlijkheidsontwikkeling van studenten[54].

Voor hogescholen spelen sommige trends en behoeftes zich vaak vooral op regionaal niveau af. Dit komt doordat hogescholen meer samenwerking zoeken met het regionale werkveld waarin studenten ervaring op kunnen doen en in overleg waarmee zowel het onderwijs kan worden versterkt als ook het bedrijfsleven direct kan profiteren van innovaties die uit het hbo voortkomen. Die regionale rol hoeft

[53] Informatie uit interview met MBO Raad.
[54] Informatie uit interview met VH.

43

vervolgens niet te betekenen dat voor hogescholen en de studenten de internationale component niet van belang is. Van internationale contacten kunnen de instellingen en de studenten leren en zo de regionale rol van het hbo verder versterken.

Net zoals in het brede onderwijsveld, spelen ook bij de hogescholen thema's als inclusie, digitalisering en professionalisering. Het bereiken van **ondervertegenwoordigde groepen** is bij de hogescholen een belangrijk thema. Hierbij is nog wel het nodige terrein te winnen.

De **professionalisering** van docenten kan, net zoals in de andere onderwijssectoren, verder door worden getrokken. Om hbo onderwijs hoogwaardig te houden en toe te blijven spitsen op een snel veranderende arbeidsmarkt en samenleving, is het van belang dat docenten blijven leren. Als het gaat om internationalisering gebeurt het regelmatig dat binnen een instelling gemotiveerde docenten, vaak met internationale ervaring, hier zelf mee aan de slag gaan. Docenten zijn verder belangrijk om de "non-usual suspects" aan studenten te bereiken. De term "usual suspects" verwijst in dit geval naar studenten die al meer bewust zijn van internationale kansen, of die een achtergrond hebben waardoor ze al vaker in aanraking zijn gekomen met het buitenland, of staf en studenten die al bekend zijn met Europese programma's en mogelijkheden. Deze groep is zeker aanwezig, maar er is op de hogescholen ook een groep studenten die veel minder internationaal is georiënteerd.

Zelfs mobiliteit binnen het eigen land is voor sommige van deze studenten volgens één van de geïnterviewden[55] al een grote stap. Mede vanuit dit gezichtspunt is er steeds meer aandacht voor **virtuele uitwisseling** van studenten, digitalisering en de virtual class. Hier zijn nog geen echt duidelijke trajectlijnen voor, waardoor studenten en personeel vaak op zichzelf aangewezen zijn als ze hierin geïnteresseerd zijn. Het hoeft geen vervanging te zijn van de fysieke uitwisseling, maar kan voor velen wel als opstapje dienen. De uitdaging is opnieuw hoe de juiste informatie bij de juiste personen terechtkomt.

Ten slotte is ook **korte mobiliteit** een thema in veel hbo instellingen. Voor veel studenten van hogescholen is het beter om een korte periode een internationale ervaring op te doen, bijvoorbeeld tijdens een stage, dan voor een langere periode naar het buitenland te gaan. Het zou goed zijn als de mogelijkheden hiervoor verruimd zouden worden, omdat het meer voldoet aan de behoeftes van de non-usual suspects, oftewel de studenten die nog over de drempel getrokken moeten worden.

Universiteiten

Op het gebied van de universiteiten komen uit gesprekken en desk research een aantal trends naar voren. Sommige stakeholders geven aan dat **capaciteit van universiteiten** net als in andere onderwijsvelden onder druk staat. Eén reden hiervoor is dat er steeds meer studenten bijkomen in Nederland, terwijl de financiering aan universiteiten niet verandert[56].

Ook speelt de discussie rondom **internationalisering: waar ligt de balans?** Nederland is een aantrekkelijk land voor buitenlandse studenten en onderzoekers. Nederland ontvangt veel studenten uit de EU en daarbuiten. Een reden daarvoor is dat zowel Nederlandse universiteiten als de Nederlandse samenleving goed zijn uitgerust voor internationale uitwisseling; de gemiddelde Nederlander beschikt over een goede

[55] Informatie uit interview met MBO Raad.
[56] Informatie uit interview met VSNU.

beheersing van het Engels en universiteiten hebben veel aanbod aan Engelstalige opleidingen. De politiek discussieert ondertussen een aantal jaren over de wenselijkheid van zoveel Engelstalige opleidingen; sommige partijen geven aan dat de verengelsing een uitsluitend effect kan hebben voor studenten met minder goede Engelse taalbeheersing als er geen Nederlandstalige equivalent is voor een studie. Ook geven sommige partijen aan dat er ook aandacht moet blijven voor Nederlandse taalvaardigheden.[57] Het grote aanbod aan Engelstalige opleidingen (vergeleken bij andere EU lidstaten), geeft ook druk op de universitaire sector omdat meer buitenlandse studenten naar Nederland komen. Ondertussen heeft deze beleidsdiscussie geleid tot maatregelen vanuit het ministerie van OCW[58].

Uit interviews komt ook naar voren dat **studentenwelzijn** een uitdaging vormt voor de universitaire sector. Niet alle studenten kunnen de druk om internationale ervaring op te doen en hoge cijfers te halen goed aan. Docenten staan tegelijkertijd onder druk door toenemende studentenaantallen. Gesprekspartners vinden deze druk een belangrijke uitdaging voor de sector die een gerichte aanpak noodzakelijk maakt[59].

Verder speelt **diversiteit** van docenten en studenten een rol in de universitaire sector. Vooral gender diversiteit is een gebied waar voor Nederlandse docenten veel winst valt te behalen; Nederland had in 2015 één van de laagste percentages aan vrouwelijke docenten in Europa[60]. Hier is wel verbetering in gekomen: het percentage vrouwelijke hoogleraren is gestegen van 17,1% in 2015 naar 23,1% in 2019[61]. Onder docenten én studenten zijn ook andere vormen van diversiteit steeds belangrijker. Het gaat erom om meer studenten met een niet westerse migratieachtergrond of studenten met een zwakkere sociaaleconomische achtergrond naar de universiteiten te trekken.

Een verdere uitdaging is de **capaciteit op het gebied van universiteitsfaciliteiten**, in het bijzonder huisvesting voor studenten. Met toenemende studentenaantallen staan universiteitssteden steeds meer onder druk. Daardoor wordt het vooral voor internationale studenten lastiger om een woning te vinden. Huisvesting is weliswaar vaak niet de verantwoordelijkheid van de universiteit zelf, maar is wel iets waar universiteiten plannen en afspraken over moeten maken met gemeenten en woningcorporaties.

Een laatste thema waar ten slotte internationalisering een rol in kan spelen is dat er in sommige gevallen sprake is van een **tekort aan gekwalificeerde docenten**. Dit speelt vooral in de techniek en in het bijzonder in de ICT, bijvoorbeeld op het gebied van Artificial Intelligence.

4.1.4 Volwasseneneducatie (ve)

De ve sector is **meer gefragmenteerd** en versnipperd dan de andere onderwijssectoren. Het aanbod is op te delen in formeel en non formeel onderwijs (al wordt er door volwassenen vanzelfsprekend ook informeel geleerd). Volwasseneneducatie wordt in diverse soorten instellingen gegeven, zoals ROC's,

[57] Rijksoverheid, (2017), Reactie op schriftelijk overleg over Nederlands- Engels in het hoger onderwijs, beschikbaar op: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2017/12/20/reactie-op-schriftelijk-overleg-over-nederlands-engels-in-het-hoger-onderwijs .
[58] Nu.nl, (2019), Minister komt met maatregelen tegen verengelsing hoger onderwijs, beschikbaar op: https://www.nu.nl/binnenland/5989081/minister-komt-met-maatregelen-tegen-verengelsing-hoger-onderwijs.html .
[59] Informatie uit interviews
[60] VSNU, (geen datum), Gender, beschikbaar op: https://www.vsnu.nl/en_GB/gender.html .
[61] LNVH, (2018), MONITOR VROUWELIJKE HOOGLERAREN 2019, beschikbaar op: https://www.lnvh.nl/a-3209/women-professors-monitor-2019 .

45

bibliotheken, taalcentra, of welzijnsinstellingen. De invulling van het onderwijs kan ook sterk verschillen; waar sommige trajecten zijn gericht zijn op het verbeteren van taal- en /of rekenvaardigheden voor laag- of minder geletterden, zijn andere gericht op het verbeteren van zogeheten 'life skills'. In het laatste geval gaat het erom de meer zachte, sociale, vaardigheden te versterken. Wat betreft de positie van de volwasseneneducatie binnen Erasmus+ is dat bijvoorbeeld te vertalen in ondersteuning bij de toeleiding naar de arbeidsmarkt. De centrale vraag luidt dan: wat heeft iemand nodig om de stap te zetten naar de arbeidsmarkt en zich daar staande te houden?

De nadruk ligt in het algemeen op **inclusie** zodat mensen volwaardig kunnen participeren in de samenleving en hun plek kunnen vinden op de arbeidsmarkt. De invulling van dit soort onderwijs kent veel diversiteit. Het is dus lastig om deze diverse sector te bereiken. Dit vormt eigenlijk één van de grootste uitdagingen voor het NA en de inzet van Erasmus+ op deze sector. Het NA heeft de afgelopen jaren veel aandacht besteed aan het bereiken van actoren in deze diverse sector en heeft daarin vorderingen gemaakt, en blijft actief inzetten op het betrekken van nieuwe organisaties.

Samen met inclusie is **professionalisering** een belangrijk thema in de ve sector. Daarbij gaat het zowel om professionalisering van docenten als die van vrijwilligers.

4.2 Aansluiting tussen de inzet op de nationale Erasmus+ prioriteiten en de behoeftes van onderwijssectoren

Dit onderdeel gaat in op de aansluiting tussen de inzet op nationale Erasmus+ prioriteiten en de behoeftes in Nederlandse onderwijssectoren. Zowel de inzet van het NA als die van het ministerie van OCW worden hier meegenomen. Eerst is aan de orde hoe de aansluiting loopt op strategisch niveau. Hier spelen OCW en het NA samen een rol. Ook gaat de aandacht uit naar de inzet op het uitvoerende, project-, niveau. Daarna komt kort aan bod hoe de interne en extern gerichte inzet van het NA aansluit op behoeftes uit de sectoren. Omdat deze externe en interne inzet in hoofdstuk 3 is behandeld en om te veel herhaling te vermijden, wordt er in dit hoofdstuk verwezen naar de beschrijving van de verschillende NA activiteiten in dat hoofdstuk en worden ze hier niet nogmaals beschreven.

4.2.1 Inzet op strategisch niveau en aansluiting op de behoeftes van de onderwijssectoren

Op nationaal en strategisch niveau lijkt er zeker aansluiting te bestaan tussen de inzet van het NA en het ministerie van OCW en de behoeftes van de onderwijssectoren. Op dit niveau gaat het veelal om strategische richtingen en prioriteiten. Het NA heeft samen met de beleidsafdelingen binnen het ministerie van OCW de keuze gemaakt inclusie en professionalisering de nationale prioriteiten te maken, omdat juist deze thema's voor iedere onderwijssector relevant zijn. Op strategisch niveau is er zo aansluiting tussen de behoeftes in de onderwijsvelden en de nationale Erasmus+ prioriteiten in Nederland. De prioriteiten zijn in principe breed genoeg geformuleerd dat de verschillende onderwijsvelden invulling kunnen geven aan inclusie en professionalisering op een manier die hen past.

Op dit niveau zet OCW formeel in met beleidsmatig en bestuurlijke overleg over onderwerpen zoals de ervaring met Erasmus+, ervaringen binnen de onderwijssectoren, ervaringen met de uitvoering vanuit het NA en oplossingen voor knelpunten in de uitvoering. Ook qua informele communicatie en consultatie hebben

OCW en het NA goed en regelmatig contact, aldus gesprekspartners. Dit leidt ertoe dat OCW, en dan vooral de directie Internationaal Beleid, goed op de hoogte is van wat er zoal bij het NA speelt en hoe dat zich verhoudt tot ontwikkelingen in de onderwijssectoren. Sommige gesprekspartners geven ook aan dat de persoonlijke inzet van het NA Management Team en leden vanuit de directie Internationaal Beleid een positieve rol spelen in de cultuur van onderlinge consultatie die nu heerst tussen het NA en OCW.

Hier is lastig om nog verdere verbeterpunten aan te geven. Sommige gesprekspartners geven aan dat vanuit het oogpunt van een nog betere aansluiting, de onderwijsdirecties bij OCW meer kunnen worden betrokken bij beleidsmatige en bestuurlijke overleggen.
Wat ook een aanbeveling kan zijn, is een verkenning van hoe de (informele) manier van omgang een duurzaam karakter kan krijgen. Een mogelijke valkuil bij goed persoonlijk contact is dat, als nieuwe medewerkers andere rollen en functies gaan bekleden, de manier en intensiviteit van informeel contact zou kunnen veranderen. Dit zou helpen het huidige niveau van contact en daarmee de aansluiting tussen Erasmus+ en haar prioriteiten met de behoeftes van onderwijssectoren te handhaven.

Enquête uitkomsten: relevantie nationale prioriteiten voor onderwijssectoren
Zoals aangegeven in de inleiding van dit rapport is er een enquête gehouden onder projectleiders van Erasmus+ projecten. De 192 respondenten zijn gevraagd naar de relevantie van de Erasmus+ prioriteiten en de daarbij behorende subthema's op behoeftes in de sectoren.
Op strategische niveau sluit de inzet van het NA goed aan bij de behoeftes in de onderwijssectoren, zowel voor inclusie als voor professionalisering.

De nationale prioriteit **inclusie** bevat drie subthema's:
- Bevorderen van kansengelijkheid
- Bevorderen van diversiteit
- Bevorderen van non-discriminatie

Voor iedere onderwijssector wordt kort beschreven hoe de relevantie van de nationale prioriteiten en hun subthema's aansluiten met sectorale behoeftes.

Binnen de po/vo sector wordt inclusie gezien als een zeer belangrijk thema voor de sector. Ruim 90% van de respondenten vindt alle drie subthema's heel relevant tot relevant (Figuur 4). In de mbo sector geldt een zeer vergelijkbaar beeld. Vooral het bevorderen van kansengelijkheid wordt door 100% van de respondenten gezien als heel relevant tot relevant. De andere subthema's worden door ruim 93% als heel relevant tot relevant gezien (Figuur 5).

47

Figuur 4 Relevantie subthema's inclusie voor de po/vo sector

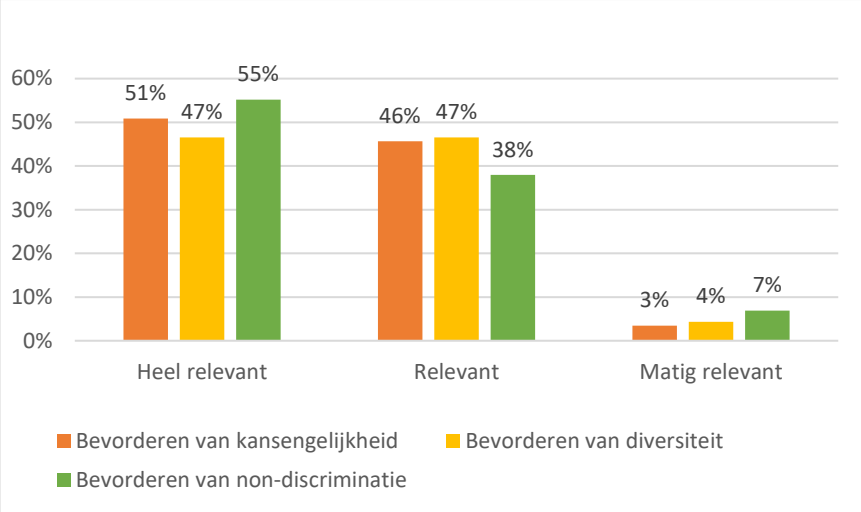

Bron: Enquête projectleiders, n = 115

Figuur 5 Relevantie subthema's inclusie voor de mbo sector

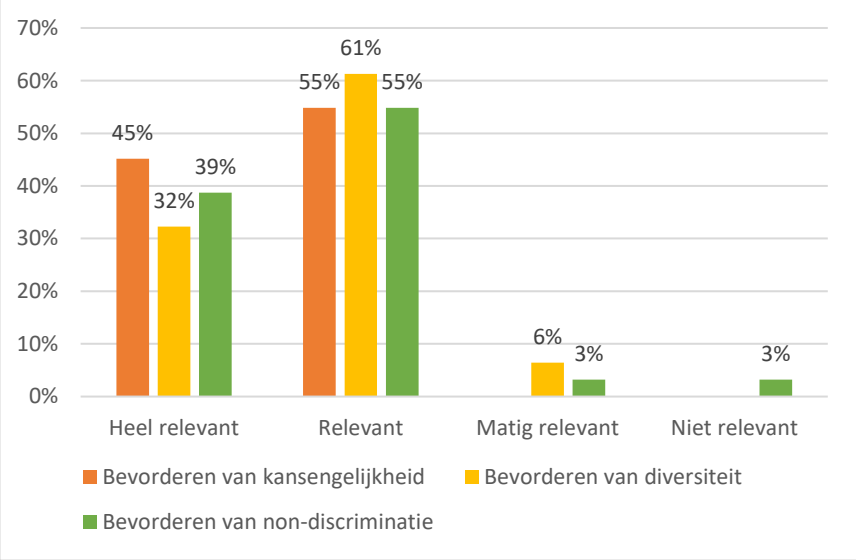

Bron: Enquête projectleiders, n = 31

Onder de ho instellingen is het onderwerp inclusie en de subthema's ook zeer relevant maar in iets mindere mate. Zo zijn de 3 subthema's voor 89% van de respondenten uit ho instellingen heel relevant tot relevant (Figuur 6). Het bevorderen van non-discriminatie is voor deze sector het meest relevante subthema; 67% vindt dit heel relevant. Binnen de volwasseneneducatie wordt het thema inclusie ook als zeer belangrijk gezien, maar in iets mindere mate dan bij de po/vo en mbo sectoren. In de ve sector worden alle drie de subthema's of heel relevant of als relevant gezien door ruim 80% van respondenten (Figuur 7).

Figuur 6 Relevantie subthema's inclusie voor de ho sector

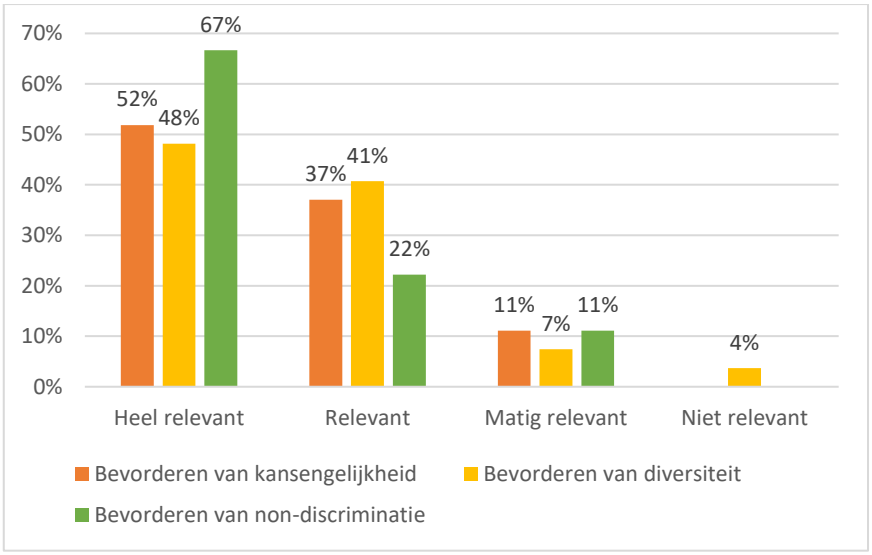

Bron: Enquête projectleiders, n = 27

Figuur 7 Relevantie subthema's inclusie voor de ve sector

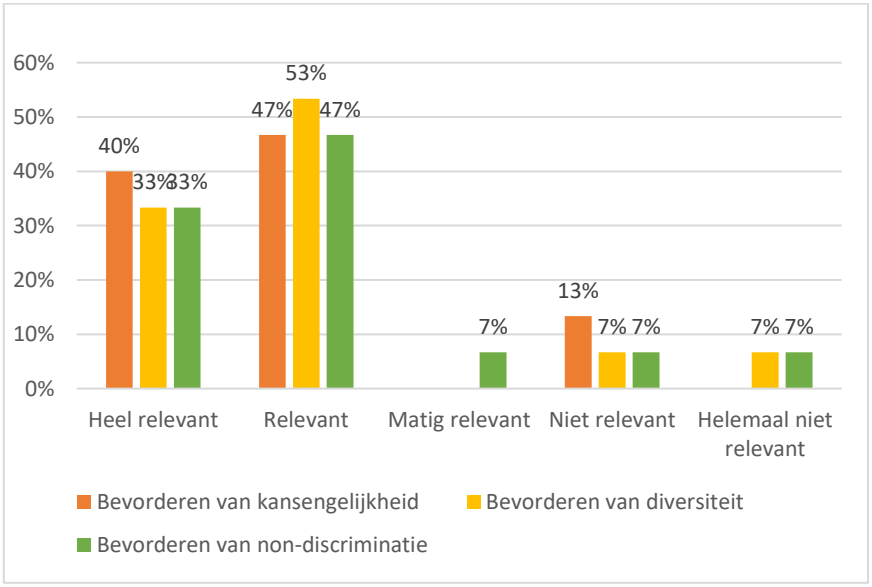

Bron: Enquête projectleiders, n = 15

Professionalisering als nationale prioriteit bestaat ook uit een aantal subthema's:

- Initiële scholing
- Post-initiële scholing
- Formeel leren en erkenning
- Informeel leren en erkenning

Bij deze prioriteit is meer spreiding te zien in hoe relevant het wordt geacht voor de verschillende onderwijssectoren. In de po/vo sector is vooral informeel leren en erkennen een belangrijk subthema; 31% ziet dit als heel relevant voor de sector (Figuur 8). De rest van de subthema's worden door de grote meerderheid van respondenten (tussen de 75% en 85%) gezien als heel relevant tot relevant.

Figuur 8 Relevantie subthema's professionalisering voor de po/vo sector

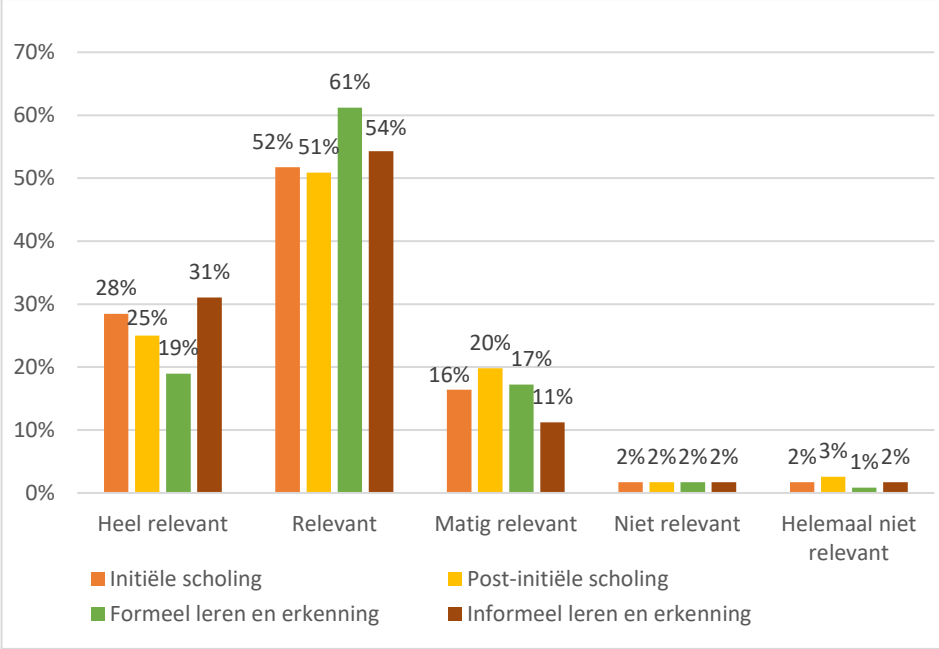

Bron: Enquête onder projectleiders, n = 115

Figuur 9 Relevantie subthema's professionalisering voor de mbo sector

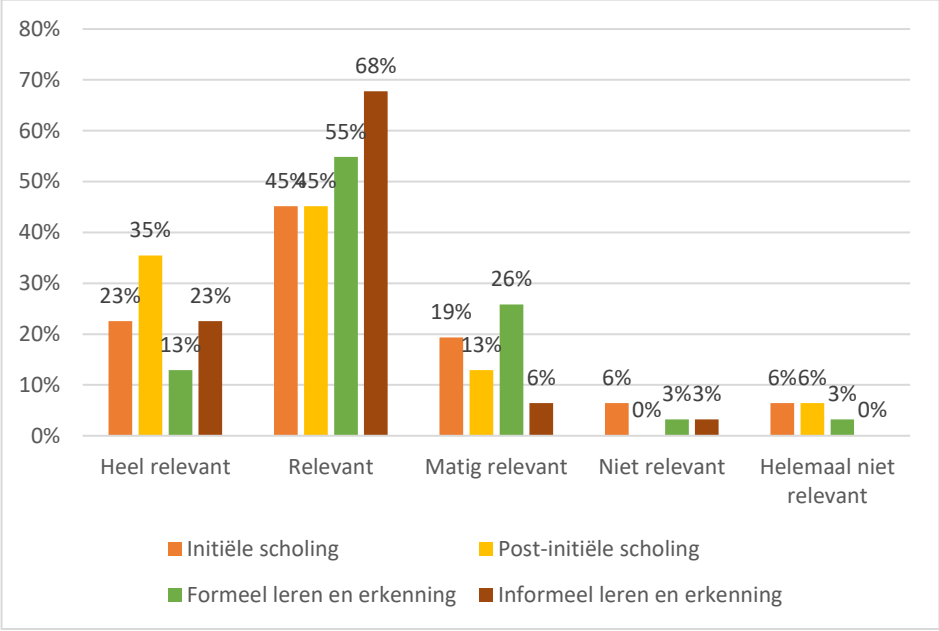

Bron: Enquête projectleiders, n = 31

In het mbo is het subthema post-initiële scholing heel relevant voor de sector volgens 35% van respondenten (Figuur 9). Vanuit de enquête zijn informeel leren en erkenning het dominante onderwerp voor deze sector; 90% van de respondenten ziet dit als heel relevant tot relevant.

Binnen de ho sector geven de antwoorden een vergelijkbaar beeld als bij het mbo wat betreft informeel leren en erkenning. Van de respondenten vindt 85% dit heel relevant tot relevant. Bij het ho speelt ook formeel leren en erkenning als subthema een

belangrijke rol in de sector; 86% van de respondenten ziet dit als heel relevant tot relevant. Deze twee subthema's zijn kennelijk de belangrijkste aspecten van professionalisering in het ho (op basis van de enquête).

Figuur 10 Relevantie subthema's professionalisering voor de ho sector

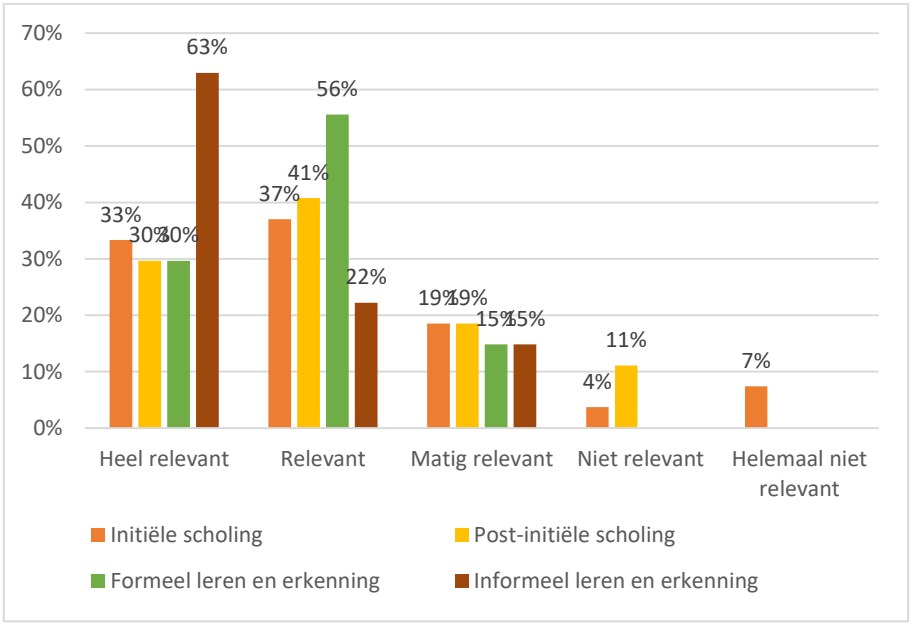

Bron: Enquête projectleiders, n = 27

Figuur 11 Relevantie subthema's professionalisering voor de ve sector

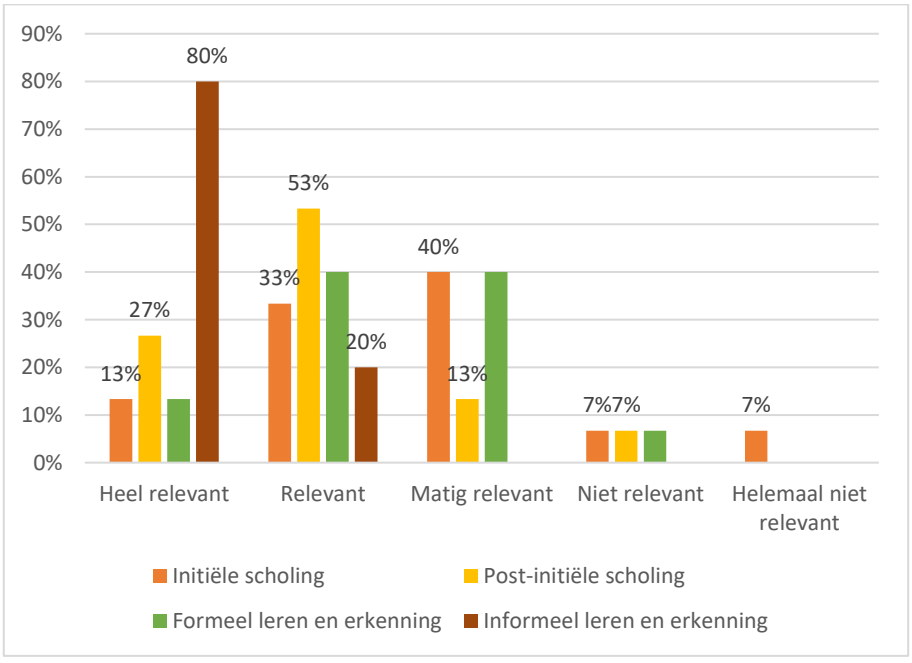

Bron: Enquête projectleiders, n = 15

De antwoorden vanuit de ve sector laten zien dat informeel leren en erkennen het meest belangrijke subthema is voor de sector; 80% vindt dit heel relevant.
Er is bij de prioriteit professionalisering meer spreiding te zien in hoe relevant men de subthema's vindt voor hun sector.

51

Ook onder de bevraagde projectleiders lijken van mening te zijn dat de nationale Erasmus+ prioriteiten nog altijd goed aansluiten op de behoeftes en belangrijkste uitdagingen in de sectoren.

4.2.2 Inzet op uitvoerend niveau en aansluiting op de behoeftes van de onderwijssectoren

Inzet van het NA op uitvoerend niveau

Zoals beschreven in hoofdstuk 3 zet het NA op projectniveau **verschillende middelen** in om projectaanvragers en -leiders te ondersteunen. Deze mensen kunnen direct contact opnemen met het NA via verschillende communicatiemiddelen, kunnen gebruik maken van tools, of naar informatie- en voorlichtingsbijeenkomsten komen. Vergeleken bij andere extern gerichte activiteiten blijken vooral de voorlichtings- en informatiebijeenkomsten een grote rol te spelen bij de inbedding van de Erasmus+ prioriteiten in projecten. Ook de presentatie van goede praktijken en succesverhalen werkt goed, vooral als deze op bijeenkomsten worden gepresenteerd. Ook NA contact en ondersteuning, vooral via email, helpt projectaanvragers en projectleiders, bijvoorbeeld om inclusie dan wel professionalisering een plaats te geven in hun Erasmus+ project.

Het NA heeft ook **intern** ingezet om Erasmus+ prioriteiten beter mee te kunnen nemen in gefinancierde projecten. Het inzetten van werkgroepen en coördinatoren voor inclusie, professionalisering en impact lijkt een positieve bijdrage te leveren aan de deskundigheid waarmee het NA ondersteuning biedt aan projectaanvragers en -uitvoerders. Door concreet te maken hoe de prioriteiten (en impact) zich praktisch vertalen naar de verschillende sectoren helpen de werkgroepen en coördinatoren op indirecte wijze om de aansluiting tussen Erasmus+ projecten en behoeftes in sectoren te verbeteren. De werkgroepen en coördinatoren trainen NA- medewerkers, die op hun beurt projectaanvragers en projectleiders beter kunnen ondersteunen. Deze interne inzet helpt niet alleen op project- of instellingsniveau, maar helpt ook om een overkoepelend beeld te verkrijgen van hoe inclusie en professionalisering ervoor staan in de onderwijssectoren.

Veel gebruik van Erasmus+ - waar kan het beter?

In principe bestaat de ruimte voor instellingen uit alle onderwijssectoren om mee te doen aan Erasmus+. Tegelijkertijd zien niet alle instellingen direct in, op het eerste gezicht, wat het Erasmus+ programma kan betekenen voor hun organisatie. Sommige onderwijssectoren maken relatief veel gebruik van het programma, zoals de ho-sector. Hier gaat het om grotere instellingen die vaak de tijd en mankracht hebben om uit te zoeken wat het programma voor hun instelling kan betekenen en om daadwerkelijk een aanvraag voor te bereiden. Ook liggen er in deze sectoren sterkere links met internationalisering; onderzoek, techniek en innovatie hebben gemiddeld genomen een sterkere internationale dimensie waardoor hogescholen en universiteiten sneller in aanraking komen met buitenlandse instellingen en collega's. Doordat er meer budget beschikbaar is, neemt de activiteit van het Erasmus+ programma binnen het mbo toe. Het maakt meer gebruik van het programma voor internationale mobiliteit. Ter illustratie, de deelname van het mbo is gestegen van 31 KA1 projecten in 2016[62] naar

[62] Ecorys, (2017), Midterm Evaluation Erasmus+ National Report for the Netherlands, beschikbaar op: https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-803261.pdf .

48 KA1 projecten in 2018[63]. Binnen deze projecten namen 2007 studenten en docenten deel aan KA 1projecten in 2016[64] en 6443 in 2018[65].

Waar verschillende instellingen tegenaan lopen is dat de **relevantie** en toegevoegde waarde van Erasmus+ voor de uitdagingen van hun instelling **niet altijd direct evident** zijn. Dit lijkt vooral het geval te zijn geweest bij sommige instellingen binnen de po en vo sectoren. Volgens EC data is er in de po en vo sectoren een grote sprong is te zien in het aantal KA2 projecten tussen 2014 (15 KA2 projecten)[66], en 2018 (64 KA2 projecten)[67] Hierbij is overigens relevant te vermelden dat School Partnerships niet worden meegenomen in de Statistieke Annex van het EC jaarverslag voor Erasmus+. Voor KA1 projecten was een minder sterke stijging te zien (in 2014 64 projecten met 868 deelnemers en in 2018 68 projecten met 827 deelnemers)[68].

Hoewel het gebruik in de po en vo sectoren is gestegen, is er sprake van een regionale concentratie van de aanvragen in het westen van Nederland. De toename in aantallen KA2 projecten is daarmee overigens wel veel sterker dan in andere sectoren. Reden dat deze data hier worden aangehaald, is dat de bewuste focus en inzet van het NA op deze sector naar verwachting een rol hebben gespeeld op de uitbouw van het programma in deze sectoren.

De uitdaging in de po en vo sector ligt nu meer in het betrekken van **instellingen in regio's die minder gebruik maken** van Erasmus+. Zoals beschreven in hoofdstuk 3 zet het NA hier ook op in door gerichtere, kleinere bijeenkomsten te houden in gebieden waar instellingen minder gebruik maken van het programma. Het gebruik van Erasmus+ blijft voor de po en vo sector achter in regio's als Flevoland, Groningen en Limburg alsook op Bonaire, Aruba, en Curaçao[69]. Om deze reden organiseerde het NA bijeenkomsten in diverse regio's.

Ook in **de ve sector** wordt ingezet op een **toegespitste benadering** om Erasmus+ meer onder de aandacht te brengen. Omdat er veel diverse stakeholders actief zijn in deze sector en zij zich ook richten op specifieke doelgroepen, heeft het NA een persoonlijke aanpak ontwikkeld waarbij aangesloten wordt op de behoeften van individuele stakeholders: wat kan Erasmus+ deze instelling bieden? Er vinden veel één op één gesprekken plaats en ook organiseert het NA kleinere bijeenkomsten voor specifieke stakeholders zoals bibliotheken of ROC medewerkers. Dit soort inzet lijkt goed aan te sluiten op de behoeften in deze sectoren.

De inzet van het NA lijkt goed aan te sluiten op de behoeftes in de onderwijssectoren. Veel instellingen binnen de sectoren maken gebruik van het programma. Wel geldt dat

[63] European Commission, (2018), ERASMUS+ 2018 IN NUMBERS , beschikbaar op: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/documents/netherlands-erasmus-2018-numbers_en.
[64] European Parliament, (2018), Erasmus+ Towards a New Programme Generation – Annex to study: Country User Profiles, beschikbaar op: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/617482/IPOL_STU(2018)617482(ANN01)_EN.pdf
[65] European Commission, (2018), ERASMUS+ 2018 IN NUMBERS , beschikbaar op: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/documents/netherlands-erasmus-2018-numbers_en.
[66] European Parliament, (2018), Erasmus+ Towards a New Programme Generation – Annex to study: Country User Profiles, beschikbaar op: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/617482/IPOL_STU(2018)617482(ANN01)_EN.pdf
[67] European Commission, (2020), Erasmus+ 2018 Annual Report Statistical Annex, beschikbaar op: https://data.europa.eu/euodp/data/storage/f/2020-02-19T143620/U%3A%5CR2%5C90%20-%20E%2B%202018%20Report%20Annexes%20dissemination%20final%20-%20V1.xlsx
[68] European Commission, (2020), Erasmus+ 2018 Annual Report Statistical Annex, beschikbaar op: https://data.europa.eu/euodp/data/storage/f/2020-02-19T143620/U%3A%5CR2%5C90%20-%20E%2B%202018%20Report%20Annexes%20dissemination%20final%20-%20V1.xlsx
[69] Erasmus+.nl, (2019), Het NA Erasmus+ bezoekt scholen op Bonaire, Curaçao en Aruba, beschikbaar op: https://www.erasmusplus.nl/actueel/nieuws/het-na-erasmus-bezoekt-scholen-op-bonaire-curacao-en-aruba

minder voor sommige groepen van instellingen en soms voor instellingen in bepaalde regio's. Om te zorgen dat alle instellingen in Nederland de mogelijkheid hebben om gebruik te maken van Erasmus+ zet het NA verder in op de concretisering van de kansen die het programma biedt. Daar zijn de werkgroepen en coördinatoren bij het NA mee bezig. Dit is zeker een nuttige stap, en aanvullend zou meer maatwerk in de promotie en communicatieaanpak voor de verschillende sectoren een mogelijke volgende stap zijn.

4.3 Aanbevelingen om de aansluiting tussen de inzet van het NA en sectorale behoeftes verder aan te scherpen

Als het gaat om de inzet van het NA op uitvoerend niveau lijken de huidige praktijken en activiteiten, zoals aangegeven in hoofdstuk 3 en herhaald hier in hoofdstuk 4, hun vruchten af te werpen. De informatie en voorlichtingsbijeenkomsten, het delen van goede praktijken en inspirerende verhalen, vooral op bijeenkomsten, en ondersteuning van het NA lijken allen sterker bij te dragen aan de integratie van Erasmus+ prioriteiten in projecten. In het verlengde daarvan is een goede stap dat het NA verder inzet op kleinschalige, doelgroepgerichte bijeenkomsten.

De inloopschrijfsessies worden volgens de enquête onder projectleiders het minst gebruikt als activiteit. Aan de andere kant geeft het NA aan dat de sessies populair zijn onder diegenen die er wél gebruik van maken. De schrijfsessies bijvoorbeeld, hoe wel nuttig om een goede aanvraag voor te bereiden, dragen minder bij dan andere activiteiten om de nationale Erasmus+ prioriteiten in te bedden in projecten. Een optie zou zijn om de promotie van de schrijfsessies verder uit te breiden of om de sessies ook in andere vormen te geven, zoals als workshop tijdens een voorlichtings- of informatie bijeenkomst.

Daarnaast, om de aansluiting met Nederlands beleid en behoeftes duidelijker te maken, zou de presentatie van goede praktijken en inspirerende verhalen specifiek een link kunnen leggen tussen het project en de sectorale behoeftes waar het project aan bijdraagt. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om projecten die zijdelings het lerarentekort op een instelling helpen aan te pakken of over hoe je op school een klas maatschappijleer vorm kunt geven in vo, een goede hybride docent te vinden in het mbo of hoe je mbo-ers met een beperking goed betrekt in zowel het onderwijs als de sociale kant van de school (omgang met klasgenoten, sociaal worden betrokken, enz.). Door dit soort verbanden sterker aan te halen in de promotie en communicatie van goede praktijken zou de aansluiting met de behoeftes in Nederlandse onderwijssectoren evidenter kunnen worden. Het NA zou zich ook verder kunnen inzetten om deze aansluiting duidelijker en concreter te maken. Dit is iets waar de werkgroepen en coördinatoren bij het NA mee bezig zijn. Dit is zeker een nuttige ontwikkeling. Ter aanvulling zou meer maatwerk in de promotie- en communicatieaanpak voor de verschillende sectoren een mogelijke volgende stap zijn.

5 Inzet van het Nationale Agentschap op Impact

In dit hoofdstuk gaan we in op onderzoeksvraag 3, gericht op het streven naar impact in Erasmus+ projecten.

> ***Onderzoeksvraag 3:***
> ***Hoe faciliteert het NA de uitvoering van de Erasmus+ projecten in het streven naar impact? Wat is de effectiviteit van die inzet op impact? En hoe kan die inzet verder worden verbeterd?***

Om deze vraag te beantwoorden gaat dit hoofdstuk in op de drie subvragen binnen de onderzoeksvraag, namelijk:

- Hoe faciliteert het NA de uitvoering van de Erasmus+ projecten in het streven naar impact?
- Wat is de effectiviteit van die inzet op impact?
- En hoe kan die inzet verder worden verbeterd?

Na een korte inleiding van wat wordt verstaan onder impact binnen Erasmus+ geeft dit hoofdstuk een beknopt overzicht van de NA-inzet en -activiteiten gericht op impact van Erasmus+ projecten. Hierbij is sprake van overlap met de activiteiten beschreven in hoofdstuk 3, maar voor de helderheid van dit onderdeel worden de activiteiten alsnog kort beschreven. Vervolgens gaat de aandacht uit naar de uitkomsten van de inzet op impact in Erasmus+ projecten. Uiteindelijk worden een aantal verbeterpunten voorgesteld.

5.1 Impact in Erasmus+ projecten

Alvorens in te gaan op de activiteiten rond het thema impact dat bij deze onderzoeksvraag hoort, is eerst aan de orde wat daar precies wordt verstaan. Door het NA wordt dit als volgt geformuleerd:

> ''…de (fundamentele) verandering (op de lange termijn) die mede dankzij een project wordt bereikt – voor een individu, voor een organisatie en voor de maatschappij.''

Voorbeelden van dergelijke verandering zijn bijvoorbeeld verbeteringen in actief burgerschap, gelijke kansen en werkgelegenheid. Tegelijkertijd bestaat er discussie over wat impact precies inhoudt.

Impact discussie

Ook in diverse studies en evaluaties rondom Erasmus+ is impact aan de orde geweest. Zo wordt gesproken over een aantal **blijvende, duurzame en belangrijke veranderingen** als gevolg van het Erasmus+ programma in een evaluatie van 2018, zoals versterkte internationale samenwerking, een versterkt profiel van de

organisatie, culturele sensitiviteit, reflectie op de eigen (onderwijs)praktijk en de olievlekwerking.[70]

Ondanks de bovenstaande definitie van impact is het niet altijd duidelijk hoe impact in de praktijk binnen Erasmus+ projecten vorm moet worden gegeven. Zo gaf de directeur van het Nuffic op het laatste congres dit jaar aan dat ''…er (is) veel meer kennis nodig over wat werkt en wat niet werkt in ons werkterrein. Wat de impact is.''[71] Het begrip impact is dan ook niet een duidelijk gedefinieerd begrip. Omdat impact soms lastig concreet is te maken binnen verschillende Erasmus+ projecten, wordt er vaak gesproken van outputs, effecten of uitkomsten van projecten. Zo vermelde Nuffic eerder het volgende in het Jaarverslag 2017:

> ''…uit de internationale literatuur (blijkt) dat er nog te weinig onderzoek gedaan is om de precieze impact van internationalisering aan te kunnen tonen. Daarom spreekt de Europese Commissie bijvoorbeeld vooral over output en outcome in haar Impact review van het Erasmusprogramma. Bij deze benadering sluiten wij aan.''[72]

Waarom impact?

Er zijn verschillende beweegredenen geweest voor het NA om meer in te zetten op impact. Enerzijds is dat een resultaatgerichte: het bereiken van verandering. Anderzijds gaat het om verantwoord omgaan met gemeenschappelijke middelen. Op de website van het NA wordt het resultaat perspectief duidelijk verwoord:

> "Het is belangrijk dat de projecten van Erasmus+ zoveel mogelijk effect hebben en zo goed mogelijk slagen."[73]

Tijdens het impact event van 10 december 2019 werd door een spreker van het NA nog een reden voor het belang van inzet op impact aangegeven. Die is dat projecten geen losstaande activiteiten zijn, maar een middel tot een hoger doel. Dit hogere doel is het realiseren van fundamentele verandering, dus impact. Verschillende gesprekspartners vanuit het NA gaven in aansluiting hierop aan dat impact bij een Erasmus+ project een startpunt moet zijn en niet een eindpunt. Je moet dat hoger doel namelijk al meteen in beeld hebben.

Het wordt ook telkens belangrijker op Europees niveau om aan te kunnen tonen dat geïnvesteerde gelden van nationale en EU programma's leiden tot uitkomsten die ook daadwerkelijk succesvol zijn en zoveel mogelijk (indirecte) effecten hebben op de lange termijn– impact.

5.2 Inzet van het NA op impact

Ook Nederland richt zich op het vergroten van de impact van Erasmus+ via het NA. Het NA probeert aanvragers en deelnemende organisaties zoveel mogelijk te prikkelen om de gewenste impact of fundamentele veranderingen die zij willen realiseren vooraf duidelijk te maken. Het NA spreekt in dit verband ook over de impact die ze willen bereiken.[74]

[70] Sardes (2018), *''De Impact van Erasmus+, Een kwalitatief onderzoek naar het Erasmus+ subsidieprogramma (2014-2020)''*.
[71] https://www.nuffic.nl/agenda/nuffic-congres-2019/
[72] Nuffic (2018), Jaarverslag 2017.
[73] https://www.erasmusplus.nl/over-erasmus.
[74] Verslag "Event Erasmus+ | How to Make Impact" d.d. 10 december 2019, Utrecht Media Plaza (Jaarbeurs).

Om de impact van Erasmus+ projecten te promoten van de Nederlandse invulling van het Erasmus+ programma organiseert en realiseert het NA diverse documenten, instrumenten en bijeenkomsten/conferenties. Ook adviezen van NA per e-mail, telefoon en face to face dragen hieraan bij. Hier spreken we weer over **de externe dimensie van de inzet**. Bij de **interne dimensie** zijn er door het NA diverse maatregelen genomen om de organisatie en zijn medewerkers beter in staat te stellen in te zetten op impact. Interne inzet betreft bijvoorbeeld het aanstellen van een coördinator, een werkgroep en staftrainingen.

De onderstaande alinea's gaan nader in op de activiteiten van het NA die zijn gericht op impact. Hier treedt soms enige overlap op met de beschrijving van de inzet gericht op nationale prioriteiten in hoofdstuk 3. In paragraaf 5.3 volgt een inschatting van de uitkomsten van deze activiteiten. Ten slotte gaan we in op kansen voor verbetering (5.4).

5.2.1 Interne inzet op impact van Erasmus+ projecten

Coördinator impact: sinds 2018 is er een nieuwe, ervaren expert op het gebied van impact aangesteld als impact coördinator. Deze heeft de impact benadering van het NA sinds (verder) opgebouwd en ook de Impacttool ontwikkeld in samenwerking met de werkgroep die door de coördinator wordt aangestuurd.

Werkgroep impact: er is ook een specifieke werkgroep ingericht voor het thema impact. Deze wordt aangestuurd door de impact coördinator en bestaat verder uit vertegenwoordigers van de verschillende onderwijsvelden die hun eigen input inbrengen om de inzet van het NA op impact te verbeteren.

Training personeel NA op impact: ook het personeel van het NA wordt getraind op impact, zoals de experts die de Erasmus+ projecten tijdens het aanvraagproces beoordelen op impact. Hierdoor beoordelen ze daarop nu ook strenger. Daarnaast worden NA medewerkers getraind om de juiste vragen over deze thema's te stellen bij de projectaanvragen.[75]

Rapportering: of impact wel of niet wordt bereikt, wordt vastgelegd in tussentijdse en eindrapportages van Erasmus+ projecten. Hierdoor kunnen projecten tussentijds bijgestuurd worden indien nodig, en lessen geleerd worden voor toekomstige projecten, alsook hoe het NA hierop beter kan aansturen.

Transnational Cooperation Activities – Impact (TCA's): samenwerkingsvorm waar NAs in Europa samenwerken en good practices delen en potentiële partners samenbrengen. Het NA in Nederland is voornemens TCA's te organiseren rondom het thema impact (naast andere thema's) in 2020.[76] In tegenstelling tot de bovengenoemde activiteiten is dit zo wel intern als extern gerichte inzet.

5.2.2 Externe inzet op impact van Erasmus+ projecten

Events: het NA organiseert diverse evenementen en (voorlichtings)bijeenkomsten waar impact aan bod komt. Een belangrijk recent voorbeeld was het ''How to make Impact'' event van 10 december 2019. Daarnaast vinden er wekelijks voorlichtings- en kennisbijeenkomsten, webinars, workshops en seminars plaats.[77] Een voorbeeld is de TCA seminar 'Internationalisation strategisch in VET', van 10 -13 maart 2019 in

[75] Interview met een NA medewerker.
[76] Beleidsmemo voor het jaar 2020 van het meerjarig werkprogramma 2014–2020 van het Nationaal Agentschap (NA) Erasmus+ Onderwijs & Training.
[77] https://www.erasmusplus.nl/actueel/agenda

Duitsland.[78] Ook deelt het NA informatie over evenementen in het kader van lopende projecten, bijvoorbeeld de zogenaamde 'Multiplier Events' van strategische partnerschappen in het hoger onderwijs[79]. Dan zijn er nog evenementen die door de Europese Commissie worden georganiseerd, en die het NA actief promoot, zoals bijvoorbeeld de 'European Vocational Skills Week' van 14 -18 oktober 2019.[80]

Event Erasmus+ How to Make Impact[81]*: op 10 december 2019 organiseerde de Nationale Agentschappen Erasmus+ Onderwijs & Training en Jeugd een event over het bereiken van impact met Erasmus+. Dit was met 200 genodigden uit de sectoren onderwijs, training en jeugd. Het doel was om inzichten en inspiratie te delen aan de hand van vijf impactbouwstenen voor succesvolle Erasmus+ projecten:*

- *Samenwerken in Europees projectverband: hoe kom je tot doeltreffende samenwerking op Europees niveau, hoe zorg je voor relevante bijdragen van projectpartners?*
- *Doelgroepenbeleid: hoe vergroot je relevantie en zorg je voor goede aansluiting bij behoeften van de doelgroep?*
- *Regionale inbedding: hoe zorg je voor een goede inbedding van projectresultaten in de projectomgeving?*
- *Versterken rol medewerkers en vrijwilligers: hoe verduidelijk je de rollen en verhouding tussen de verschillende groepen betrokkenen, hoe versterk je onderling functioneren in de projectomgeving?*
- *Testen van innovatie: hoe test je vernieuwing en zorg je voor bijsturing van projectresultaten?*

Hierbij werden interactieve sessies en presentaties (o.a. door Marcelis Boereboom, directeur-generaal Hoger Onderwijs, Beroepsonderwijs, Wetenschap en Emancipatie van OCW) georganiseerd en was er een mogelijkheid tot netwerken met andere organisaties.

Inloopschrijfsessies: sessies waarbij aanvragers die al een projectopzet hebben, door NA adviseurs worden geholpen bij het verder schrijven van hun aanvraag, inclusief het invullen van het aanvraagformulier. In de adviezen en begeleiding bij het schrijven van een aanvraag wordt de rol van impact vanuit het NA steeds meer benadrukt.

Advies en ondersteuning van het NA: potentiële subsidieaanvragers hebben ook de mogelijkheid een persoonlijk adviesgesprek aan te vragen. Hierbij komt ook impact aan de orde. Door medewerkers van het NA wordt hierover uitleg gegeven. Daarnaast wordt door hen ook aangestuurd op het bereiken van impact. Ook vinden er begeleidingsgesprekken plaats, persoonlijk of telefonisch, waarin NA-medewerkers reflectievragen stellen om de projectleider en het Erasmus+ op het pad te houden naar impact en de haalbaarheid te toetsen. Hierbij wordt indien nodig ook geadviseerd om een aanvraag niet te doen of uit te stellen.

Tijdens zowel het aanvraag- als uitvoeringsproces kunnen NA-medewerkers telefonisch en per e-mail vragen beantwoorden, ook over impact. Een voorbeeld is het

[78] https://www.erasmusplus.nl/actueel/nieuws/terugblik-eu-seminar-internationalisation-strategies-vet
[79] https://www.erasmusplus.nl/actueel/nieuws/multiplier-events-strategische-partnerschappen-hoger-onderwijs-ka203
[80] https://www.erasmusplus.nl/actueel/nieuws/registreer-je-event-en-doe-mee-aan-de-european-vocational-skills-week-2019
[81] https://www.erasmusplus.nl/eventimpact.

geven van uitleg over hoe projectuitkomsten gemeten kunnen worden aan de hand van indicatoren.[82]

Start- en voortgangsgesprekken: in bepaalde gevallen zoals bij strategische partnerschappen (KA2) nemen aangewezen NA-medewerkers ook deel aan de kick-off van geselecteerde Erasmus+ projecten. Daarnaast nemen ze ook deel aan consortiumvergaderingen. Hierbij worden kritische vragen gesteld door NA-medewerkers om projectaanvragers meer te laten denken over wat ze willen veranderen, in plaats van wat ze willen doen; zo worden projectaanvragers uitgedaagd om onder anderen, meer na te denken over de impact van hun project.

Disseminatie: verschillende promotiematerialen zoals flyers[83] zijn door het NA ontwikkeld waarbij impact centraal staat en waarin instrumenten worden uitgelegd en informatie wordt gegeven. Deze worden zowel digitaal als fysiek tijdens bijeenkomsten uitgegeven. Verder zijn er periodieke digitale nieuwsbrieven waarin wordt ingegaan op impact. Ook worden inspirerende verhalen van projecten met impact gepubliceerd.

Kwaliteit- en Impactscan (KIS)[84]: een hulpmiddel voor het mbo bestaande uit een Organisatiecultuurscan en de Inventarisatiescan. Deze helpt bij (verdere) integratie en inbedding van internationalisering in het onderwijs en organisatiebeleid.

Impacttool[85]: een tool die aanvragers helpt om na te denken over de beoogde verandering en inrichting van het project. De tool helpt daarnaast met het controleren van de voorgestelde interventies en of ze kunnen rekenen op genoeg vertrouwen, en helpt aanvragers na te denken over de momenten in het project dat de voortgang wordt gemonitord en/of bijgestuurd.

Figuur 12 Interventielogica model (verkort) voor Erasmus+

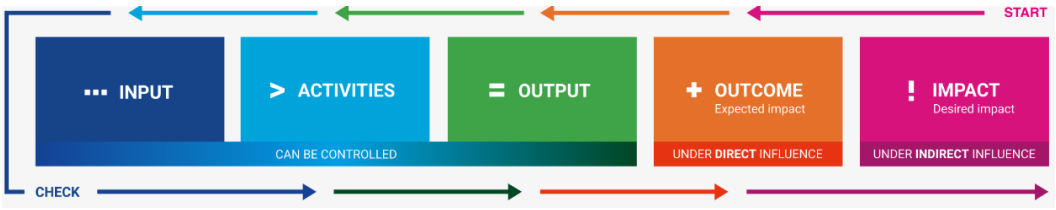

Bron: https://www.erasmusplus.nl/Impacttool-mobiliteit

5.3 Uitkomsten NA-inzet op impact

In deze paragraaf worden de uitkomsten van de inzet op impact beschreven. De onderstaande analyse is gebaseerd op een combinatie van diverse informatie, namelijk: de enquête onder projectleiders, gecombineerd met inzichten uit diepte-interviews met zowel NA-medewerkers als projectleiders, en literatuuronderzoek. Belangrijk aandachtspunt hier is dat de effectiviteit van de activiteiten om impact in projecten te verhogen moeilijk is vast te stellen. Effectiviteit, gedefinieerd als de mate waarin de doelen van een initiatief of interventie worden behaald, is lastig in kaart brengen voor dit vraagstuk omdat impact per definitie een opsomming van output en

[82] Interview met een NA medewerker.
[83] Zie bijvoorbeeld https://www.erasmusplus.nl/bibliotheek/1742 en https://www.erasmusplus.nl/bibliotheek/731.
[84] kis.erasmusplus.nl
[85] https://www.erasmusplus.nl/Impacttool

uitkomsten is op de langere termijn. Het is daarmee nog vrij vroeg om de effectiviteit van NA-activiteiten op impact te meten.

Dit onderdeel gaat daarom breder te werk door te kijken naar de uitkomsten van activiteiten die tot nu toe zijn ondernomen om impact van Erasmus+ projecten te verhogen.

5.3.1 Algemene uitkomsten van NA-inzet op impact in projecten

Het NA heeft veel activiteiten ingezet om projectaanvragers en -uitvoerders meer impact te helpen bereiken in hun Erasmus+ projecten. Omdat de vernieuwde inzet plaatsvindt vanaf 2018 (met de aanstelling van een nieuwe impact coördinator), kan er in dit stadium (maart 2020), nog relatief weinig worden gezegd over de effectiviteit van deze activiteiten.

Dit is een belangrijk punt om in gedachten te houden: duurzame impact is een optelling van directe projectresultaten en uitkomsten. Impact is in principe pas op langere termijn zichtbaar, tussen de vijf à tien jaar na afloop van een beleidsinterventie, programma, of project. In onderwijs- en trainingsprojecten zijn de effecten en uitkomsten van een project vaak kwalitatiever; het gaat bij Erasmus+ projecten vaak om gedragsverandering bij een individu of in een instelling, of om veranderingen in zachte vaardigheden en competenties, of om uitkomsten van samenwerkingsverbanden.

De impact van Erasmus+ projecten kan ook zijn gelegen in toename van bepaalde zachte, transversale competenties en hun invloed op iemands onderwijs en loopbaan; deze impact is ook pas weer vijf à tien jaar nadat deelnemers hun traject hebben doorlopen, te zien. Om de effectiviteit van de NA-inzet op de impact van projecten terug te zien, zou men projecten een paar jaar na hun afronding moeten onderzoeken. Dat valt echter buiten de scope van dit huidige onderzoek.

Hoewel de directe effectiviteit van activiteiten op impact in dit stadium moeilijk in kaart te brengen is, geven we hieronder wel enkele observaties op de meer procesmatige kant: de activiteiten om hiervoor de juiste randvoorwaarden te creëren.

Scores op impact in projectaanvragen

Uit projectaanvragen blijkt dat de kwaliteit van de aanvragen in algemene zin beter is geworden, inclusief de beschrijvingen van hoe impact en disseminatie worden aangepakt binnen een project[86]. Projectaanvragen worden kwalitatief beter, maar de projectbeoordelaars worden kennelijk ook kritischer in hun oordelen[87].

Verschillende gesprekspartners binnen dit onderzoek geven aan dat door interne trainingen bij het NA op aspecten zoals impact, beoordelaars strenger zijn geworden, terwijl aanvragen kwalitatief beter worden. De mate waarin de scores op impact duiden op meer aandacht voor impact in projectaanvragen is daarom niet duidelijk vast te stellen.

In andere Europese landen is ook een stijgende lijn te zien in de aantallen maar ook in de kwaliteit van de aanvragen over de laatste jaren. De reden hiervoor is niet duidelijk, maar kan liggen aan meer ervaring en kennis met het programma onder deelnemers, en/of aan inzet door de NAs in andere lidstaten.

[86] In eerste instantie wilde het onderzoeksteam de project aanvraag scores op impact gebruiken om in te schatten of de beoogde impact van Erasmus+ projecten beter is geworden door de inzet van het NA sinds 2018. Vanwege twee redenen genoemd in de tekstbox geven de scores niet het gewenste inzicht en is er kwalitatief gekeken naar de veranderende kwaliteit van Erasmus+ projectaanvragen.

[87] Informatie uit interviews met NA medewerkers.

Aanvragers lijken steeds beter en scherper te worden in hun projectvoorstellen. De positieve trend betreffende aanvragen in andere landen gedurende deze Erasmus+ programmaperiode maakt het moeilijk om vast te stellen wat het additionele effect is door de extra activiteiten van het NA.

Zoals eerder aangekondigd in voorafgaande hoofdstukken heeft het Nederlandse NA binnen Erasmus+. een buitengewoon **proactieve en ondersteunende houding** ten opzichte van projectaanvragers en –uitvoerders. Hoewel de effectiviteit van de activiteiten op impact niet direct meetbaar is, blijken die activiteiten wel door deelnemers aan Erasmus+ projecten te worden gewaardeerd. Een aantal gesprekspartners geeft ook aan dat het Nederlandse NA actiever is en een samenwerkende houding aanneemt vergeleken bij bijvoorbeeld NAs uit Italië of Oostenrijk. Daar nemen de NAs een houding aan die meer gericht is op handhaving, aldus gesprekspartners.

De proactieve houding van het Nederlandse NA is verder ook terug te zien in het initiatief om de **Impacttool te ontwikkelen**, met uitleg en toelichting. Zoals aan het begin van dit hoofdstuk genoemd is de definitie van impact redelijk helder, maar de toepassing en vormgeving in verschillende projecten minder helder. Daarom is de Impacttool ontwikkeld; deze tool geeft houvast en uitleg over wat voor vragen een projectleider moet beantwoorden om impact te integreren in een project. Er is kennelijk behoefte aan dit soort verduidelijking. Dit blijk er ook uit dat NAs uit andere lidstaten geïnteresseerd zijn in gebruik van de tool. De Scandinavische NAs bijvoorbeeld nodigen de Nederlandse NA om de Impacttool te presenteren en toe te lichten aan hun medewerkers[88].
Er blijkt belangstelling te zijn, zowel bij deelnemers als bij andere Nas, om impact beter en verder vorm te kunnen geven in Erasmus+ projecten. Vanuit deze optiek lijkt de ontwikkeling van de Impacttool een **positieve, en nuttige** inzet te zijn geweest om impact van projecten te bevorderen.

Uit interviews komt naar voren dat de **impactcoördinator** en de **werkgroep impact** ervoor zorgen dat er bewust aandacht is voor het onderwerp impact. Daarmee is ook de vraag aan de orde hoe impact kan worden gedefinieerd in verschillende sectoren en de projecten daarbinnen. De werkgroep en de coördinator richten zich op het concreter maken en beter communiceren van het concept impact naar stakeholders in de onderwijsvelden. Een belangrijke bijdrage, aldus sommige gesprekspartners, is het besef dat **impact per project verschilt** en dat daarom verschillende indicatoren en manieren van meten belangrijk zijn. Een verdere belangrijke bijdrage is dat impact pas **op lange termijn terug is te zien**.
Omdat impact zo kan verschillen, is een bepaalde analytische flexibiliteit vereist om de juiste indicatoren te ontwikkelen waarmee impact in kaart is te brengen.

De werkgroep en de coördinator werken ook aan een **set aan indicatoren** als ondersteuning voor projectaanvragers en -uitvoerders. Door voorbeelden te geven van verschillende typen indicatoren die men kan gebruiken om naar de verschillende vormen van impact te kijken wordt dit aspect ook een stuk concreter en makkelijker om mee te nemen in een aanvraag. Deze indicatoren zijn nog in ontwikkeling.
De inzet van de coördinator en de werkgroep op impact lijken een goede bijdrage te leveren aan het begrip binnen het NA over hoe impact kan worden vormgegeven. Dit heeft een positief effect op de begeleiding en ondersteuning vanuit het NA naar projectaanvragers en projectleiders.

[88] Informatie uit interviews met NA medewerkers.

5.3.2 *Uitkomsten van inzet op impact onder projectleiders en deelnemers*

Het NA zet verschillende activiteiten en middelen in om projectaanvragers en projectuitvoerders te ondersteunen. Respondenten zijn gevraagd in hoeverre ze een reeks aan activiteiten nuttig vonden om impact in te bouwen in hun Erasmus+ project tijdens de voorbereiding van hun aanvraag. Een aantal opvallende uitkomsten worden hier beschreven.

Belangrijk punt hier is dat er niet direct kan worden gevraagd naar wat voor impact de onderstaande activiteiten hebben gehad op de impact van een project. Veelal weten projectaanvragers dit nog niet omdat een project nog loopt of nog te kort geleden is afgerond. Om toch wat eerste inzichten te kunnen geven zijn er vragen gesteld over wat voor veranderingen eventueel al te zien zijn door een Erasmus+ project. Ook is de vraag gesteld in welke mate een projectleider de impact van een project op dezelfde manier vorm had gegeven ware het niet voor de activiteiten van het NA.

Bekendheid met- en duidelijkheid van het begrip "impact"

Van de 192 respondenten geeft 86% aan dat ze bekend zijn met wat het NA verstaat onder "impact" in Erasmus+ projecten; van de respondenten was 13% er niet zeker van en een geringe minderheid was niet bekend met het begrip. De antwoorden op deze enquêtevraag zijn in Figuur 13 grafisch weergegeven.

Figuur 13 Bekendheid met begrip "impact" in Erasmus+

Bron: Enquête onder projectleiders, n = 192

Op basis van de antwoorden op de vraag over hoe duidelijk respondenten het begrip impact vinden en de rol die het in een Erasmus+ project zou moeten spelen, blijkt dat ruim driekwart van respondenten de beschrijving wat impact inhoudt heel duidelijk tot vrij duidelijk vindt. Over de soorten projecten en onderwijssectoren heen was er weinig verschil in hoe duidelijk men het begrip "impact" vindt. Een zeer grote meerderheid ziet het begrip impact als vrij duidelijk (54%) tot heel duidelijk (24%). De antwoorden op deze enquêtevraag staan in Figuur 14 grafisch weergegeven.

Figuur 14 Duidelijkheid van begrip "impact" in Erasmus+

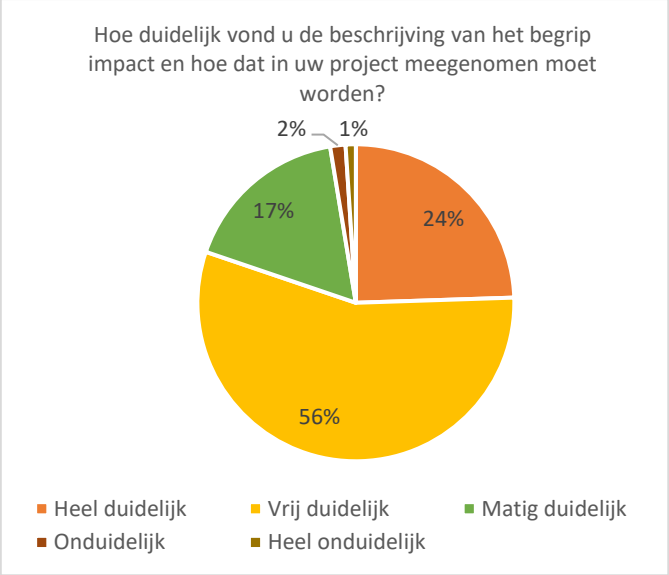

Bron: Enquête onder projectleiders, n = 192

Nut van NA-inzet op impact tijdens de projectaanvraag

Verder zijn projectleiders gevraagd over het nut van verschillende NA-activiteiten om impact mee te nemen in hun projectaanvraag en -uitvoering. Uit de data blijkt dat een aantal activiteiten vooral nuttig zijn om impact te integreren in een project. Zo zijn voorlichtings- en kennisbijeenkomsten, webinars, workshops en seminars, populair om te helpen met impact. Van de respondenten vindt 59% deze in hele grote of grote mate nuttig om impact mee te nemen in een project. Ook de goede voorbeelden op bijeenkomsten waren voor 42% van respondenten in hele grote mate tot grote mate nuttig. Bijeenkomsten lijken uit deze resultaten een belangrijke bijdrage te leveren.

Er is ook gevraagd naar goede voorbeelden op de website; die vond 27% van de respondenten in hele grote mate tot grote mate nuttig om impact in een project te integreren. De Kwaliteit- en Impact scan, gericht op het mbo, wordt onder 28% van mbo-respondenten gezien als nuttig om impact in een projectaanvraag in te bedden.

De Impacttool wordt ook gewaardeerd onder de respondenten; 46% vindt de Impacttool in hele grote tot grote mate nuttig om impact in het project te bouwen tijdens de aanvraagprocedure. 19% vindt de tool in hele grote mate nuttig en 27% in grote mate.

Advies van het NA via de telefoon of e-mail werd vooral ook als nuttig gezien om impact beter mee te nemen tijdens de aanvraagprocedure voor een Erasmus+ project. Ongeveer 30% van de respondenten vond deze activiteiten in hele grote tot grote mate nuttig in dat opzicht.

Een overzicht van hoe nuttig respondenten de verschillende NA-activiteiten vonden om impact mee te nemen tijdens de projectaanvraag staat in Figuur 15 weergegeven. Aan de andere kant zijn er ook activiteiten waar minder gebruik van wordt gemaakt. De Inloopschrijfsessies worden in verhouding het minst gebruikt. Van de respondenten geeft 57% aan geen gebruik te hebben gemaakt van deze optie. Door de omvang van deze sessies is dat ook niet heel verrassend; als deze sessies te groot worden is het moeilijk om goede begeleiding en coaching te bieden.

Conclusie is dat de activiteiten van het NA om impact in de projecten te integreren als zinvol worden beschouwd. Er zijn steeds zeer weinig respondenten die aangeven, dat een activiteit om impact in een project te bouwen, helemaal niet nuttig was.

Nut van NA-inzet op impact tijdens projectuitvoering

Vanuit de indrukken over deze zelfde activiteiten tijdens de **uitvoering** van een project ontstaat er een vergelijkbaar beeld.

Voorlichtings- en kennisbijeenkomsten, webinars, workshops en seminars worden nog altijd in hele grote tot grote mate als nuttig gezien om impact in te bouwen tijdens de uitvoering van een project. Verder vindt 45% de Impacttool in dat opzicht in hele grote tot grote mate nuttig. Daarnaast blijken de goede voorbeelden en inspirerende verhalen via bijeenkomsten ook tijdens de uitvoering van een project in hele grote of grote mate nuttig te zijn om impact mee te nemen in Erasmus+ projecten (33%). Deze activiteiten lijken in zowel de aanvraag- als de uitvoeringsprocessen zeer populair te zijn onder respondenten. Informatie op de website van het NA wordt ook als nuttig gezien tijdens de uitvoering; van de respondenten zegt 30% dit in hele grote tot grote mate nuttig te vinden.

Daarnaast worden de start en voortgangsgesprekken, advies en ondersteuning van het NA via e-mail vooral als nuttig gezien; 28% vindt dat de gesprekken in hele grote of grote mate nuttig zijn om impact te integreren in projecten.
Ook met betrekking tot de uitvoering van een project zijn er zeer weinig respondenten die een activiteit helemaal niet nuttig vinden om impact in te bouwen in een lopend project. Het percentage met een dergelijk oordeel ligt altijd onder de 10%.

Een overzicht van de uitkomsten uit de enquête over het nut van NA-activiteiten om impact mee te nemen in projecten staat in Figuur 16 beschreven.

Figuur 15 Nut van NA inzet om impact mee te nemen tijdens projectaanvraag

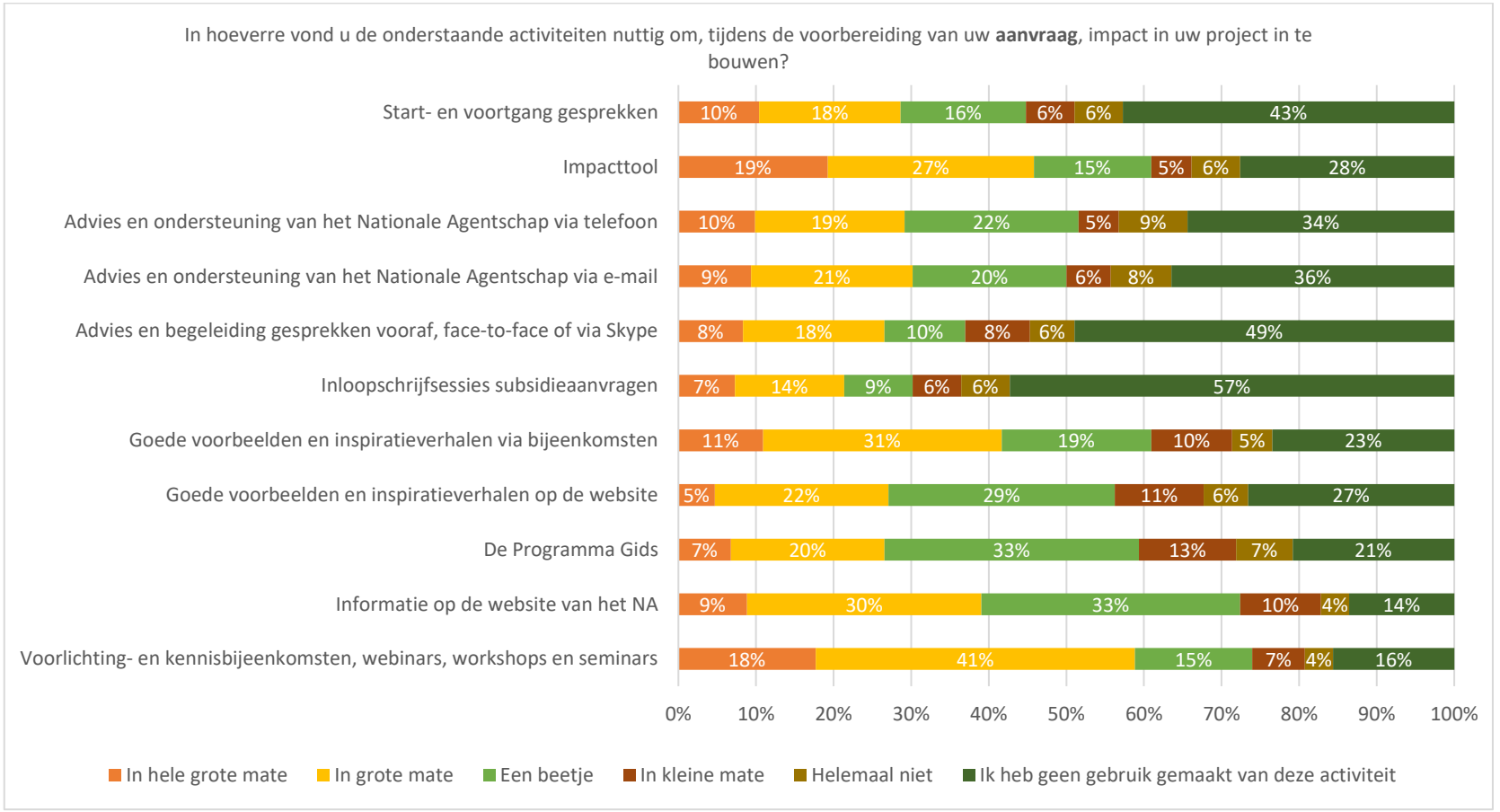

Bron: Enquête projectleiders, n = 192

Figuur 16 Nut van NA inzet om impact mee te bevorderen tijdens projectuitvoering

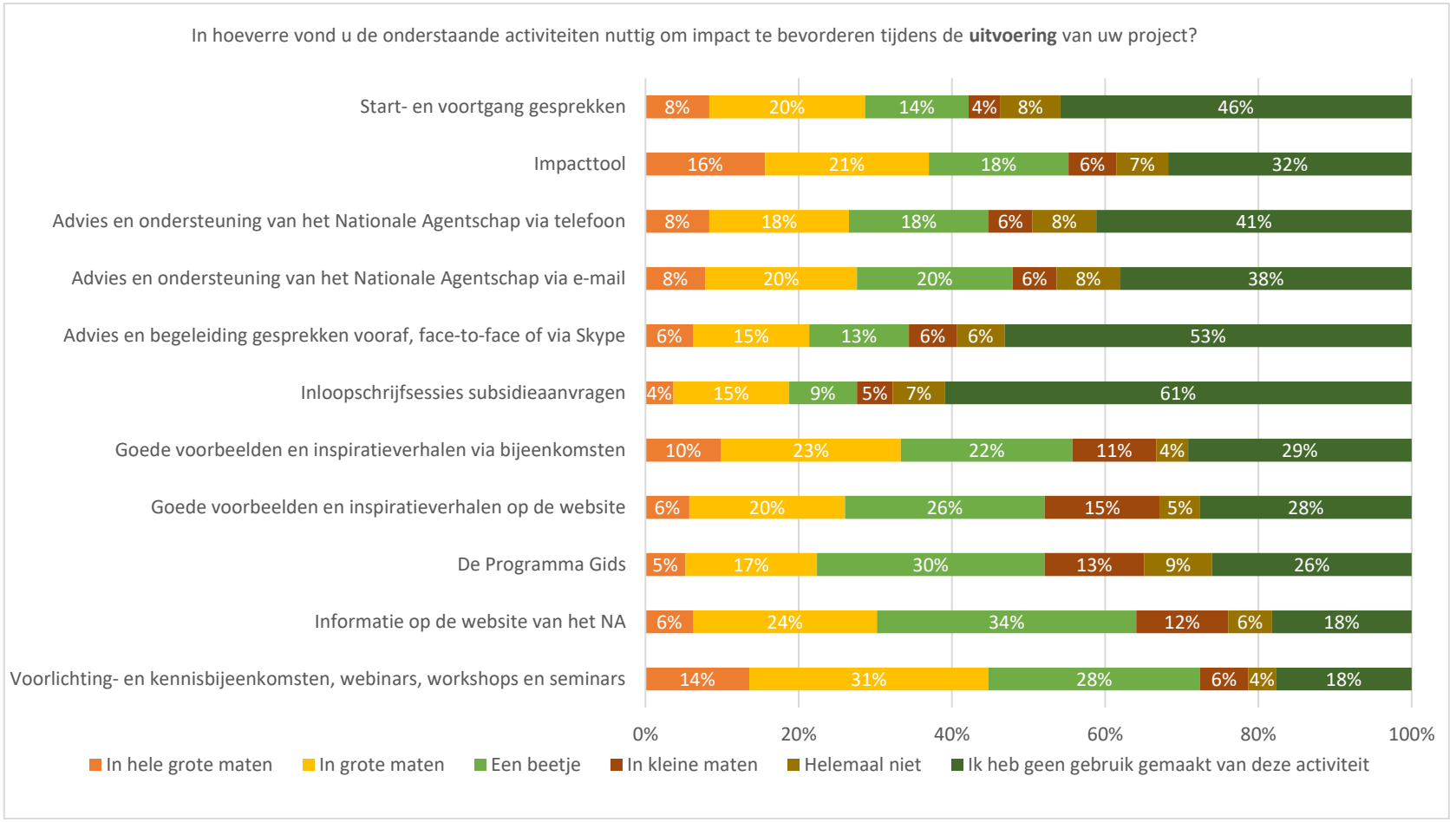

Bron: Enquête projectleiders, n = 192

Aanpak betreffende impact zonder NA-activiteiten

Omdat de vraag naar het effect van de inzet op impact nog niet aan de orde is, is in de enquête de vraag gesteld of projectleiders impact zónder de impact-activiteiten van het NA op een soortgelijke manier hadden meegenomen. De antwoorden worden hier kort beschreven en in Figuur 17 gepresenteerd.

Opnieuw blijkt dat veel projectaanvragers en -uitvoerders baat hebben gehad bij de NA-inzet om impact te bevorderen. Veel respondenten geven aan dat ze zonder de NA-activiteiten impact alsnog op dezelfde of op vergelijkbare manier mee hadden genomen (respectievelijk 10% en 40%). Onder de uitkomsten lijkt weinig verschil te zitten tussen KA1 en KA2 projecten. KA2 projectleiders geven iets vaker aan dat ze zonder NA-inzet impact minder mee hadden genomen in hun projecten.

Figuur 17 Aanpak van impact in Erasmus+ project zonder NA-activiteiten

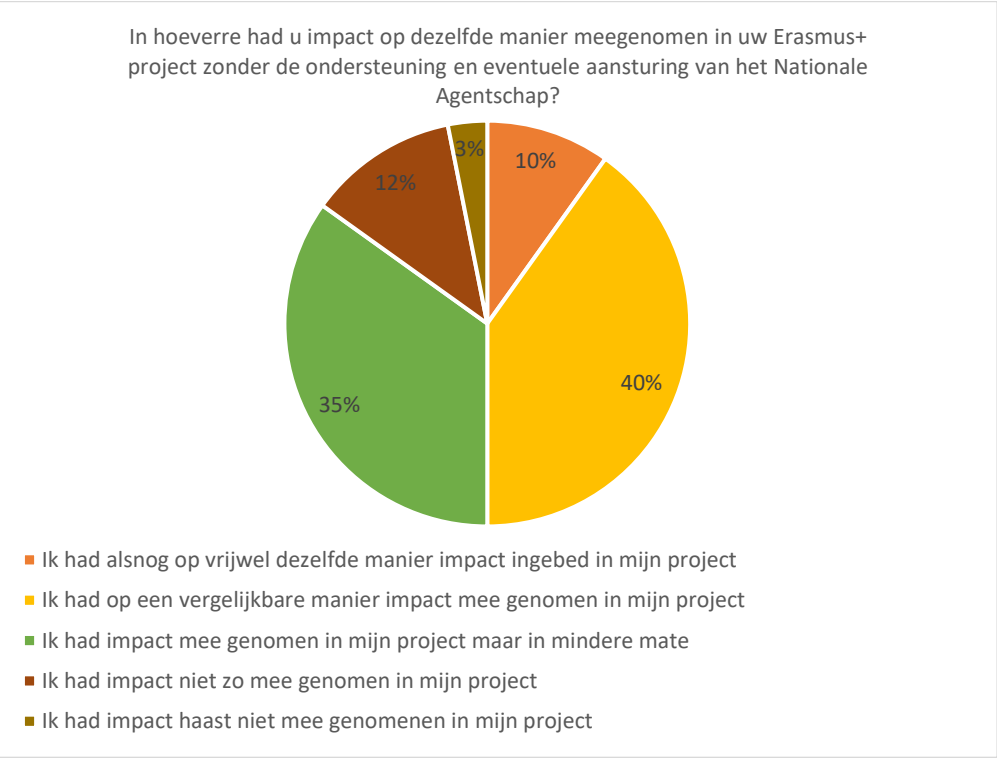

Bron: Enquête onder projectleiders, n = 192

Samenvattend, blijkt dat de NA positieve en nuttige stappen heeft gezet om impact in Erasmus+ projecten te bevorderen. De nieuwe coördinator met expertise op verschillende vormen van impact, de werkgroep en training van de NA-staf worden door NA-medewerkers als een goede stap gezien. De proactiviteit waarmee het NA impact verder vorm probeert te geven in projecten, is ook terug te zien in de ontwikkeling van de Impacttool. De belangstelling voor de tool zowel binnen als buiten Nederland laat zien dat er behoefte is voor meer concrete handvatten om impact vorm te geven in projecten.

Externe activiteiten blijken, net zoals bij de bevordering van inclusie en professionalisering, een bijdragen te leveren aan het opnemen van impact in projecten. Vooral voorlichtings- en informatiebijeenkomsten, goede praktijken gepresenteerd tijdens bijeenkomsten en advies en ondersteuning (vooral via de e-

mail) lijken nuttig te zijn om te illustreren hoe impact in de praktijk mee kan worden genomen.

Kansen voor verbetering volgens projectleiders

Een grote meerderheid van de respondenten is bekend met wat er wordt verstaan onder impact en hoe dit dient te worden meegenomen in projecten. Ondanks deze constatering lijkt er behoefte te blijven aan meer concretisering van impact en hoe dit te meten is. De meeste respondenten willen graag een intensivering van dit soort activiteiten. De dominante thema's uit de reacties staan hier samengevat.

Hoewel veel respondenten de Impacttool zeer nuttig vinden, geven sommigen aan dat het werken met de tool in de praktijk soms wat oefening vergt. Verder is er behoefte aan meer **handvatten om impact ook op langere termijn** te laten doorwerken, ook op lokaal niveau. De kwantificering van impact wordt ook genoemd als een mogelijk verbeterpunt. Het concreet maken en meten van impact blijft voor vele projectleiders en betrokkenen één van de moeilijkste aspecten rondom impact.

De definitie van impact en hoe die vorm wordt gegeven kan breder en concreter worden gemaakt, zodat de impact van een project op de omgeving van projectdeelnemers in kaart kan worden gebracht. Respondenten zien graag meer manieren om **bredere maatschappelijke effecten in kaart te brengen** en om impact op langere termijn te kunnen blijven meten. Op dit moment wordt impact op een kortere termijn ingevuld terwijl dat voor verschillende respondenten een lange termijn- en breder fenomeen is.

Bijeenkomsten en het delen van inspirerende verhalen, good practices en ervaringen van deelnemers worden allen genoemd als nuttige activiteiten om impact mee te nemen in aanvragen en projecten. Het zwaartepunt van de mogelijke verbeterpunten ligt bij **meer van dit soort activiteiten**. Er wordt gesproken van meer duidelijke voorbeelden, inspirerende verhalen en sessies, en meer bijeenkomsten, waarvan sommige specifiek over impact moeten gaan. Verder geven respondenten aan dat meer regionale bijeenkomsten en gezamenlijke schrijfsessies nuttig zouden zijn.

Een ander belangrijk thema in de antwoorden op de vraag naar verbeterpunten is de **samenwerking tussen partners en betrokkenheid van collega's bij instellingen**. Samenwerking tussen lokale overheden, tussen scholen, tussen lokale instellingen, om te leren van elkaar en samen te komen om projecten te initiëren, wordt met enige regelmaat genoemd door respondenten. Ook de samenwerking met internationale partners zou iets kunnen worden verbeterd, als instellingen meer begeleiding krijgen in het zoeken naar goede partners.

Een opvallende uitkomst is dat er een grote groep respondenten is die weinig toevoegingen of verbeterpunten heeft. In een aantal gevallen is dat omdat er al veel bestaande activiteiten zijn om aanvragers en projectuitvoerders te ondersteunen. Verschillende respondenten geven nadrukkelijk nog eens aan heel tevreden te zijn met het NA en haar ondersteuning.

5.4 Verbeterpunten

Het NA heeft veel stappen ondernomen om via zowel intern als extern gerichte activiteiten projectaanvragers en -uitvoerders te helpen in het bereiken van impact. Interne activiteiten, zoals de aanstelling van een coördinator voor impact met de

bijbehorende werkgroep, zijn een goede stap geweest. Deze coördinator en werkgroep hebben de NA-medewerkers en beoordelaars intern verder geholpen door beter grip op het concept impact te geven, en hoe dat vorm gegeven kan worden binnen projecten. Dit soort expertise wordt door de begeleiding van het NA overgebracht aan projectaanvragers en -uitvoerders. Deze actie heeft de begeleidende rol van het NA verder versterkt.

Extern gezien doet het NA veel om ondersteuning en informatie te bieden aan (potentiële) projectaanvragers en -uitvoerders. Wat de directe effectiviteit van de activiteiten is en hoe deze leiden tot projecten met meer impact, is moeilijk op dit moment vast te leggen. De meeste Erasmus+ projecten lopen nog of zijn niet lang genoeg geleden afgerond om impact te kunnen meten. Uit enquête-uitkomsten komt vervolgens naar voren dat de Impacttool van nut is geweest voor projectaanvragers voor het inbedden van impact binnen hun projecten. Daarnaast zijn ook activiteiten zoals voorlichtings- en kennisbijeenkomsten, webinars, workshops en seminars, good practices gepresenteerd op bijeenkomsten, en directe (e-mail) ondersteuning van het NA vooral nuttige activiteiten die projectleiders helpen impact mee te nemen in hun Erasmus+ projecten. Het opleiden van NA medewerkers in de betekenis van impact (en inclusie en professionaliteit), het meedenken, proactief andere soorten doelgroepen willen bereiken, worden door gesprekspartners ook gezien als positieve en nuttige activiteiten. Daarnaast is het interessant te zien dat zeer weinig activiteiten als “helemaal niet” nuttig worden gezien.

De mate waarin deze tot impact leiden is vooralsnog niet duidelijk. Gesprekspartners geven aan dat dit moeilijk is te achterhalen omdat impact eigenlijk pas op langere termijn is te meten. Hier kan het NA niet zo veel aan doen; er bestaan Europese eisen over rapportages en ”participant reports” om de uitkomsten van projecten in kaart te brengen. Een mogelijke aanbeveling hier is om met de andere NAs en de Europese Commissie te **reflecteren over andere mogelijkheden om te rapporteren** over de uitkomsten van Erasmus+ projecten. Om dit moment worden uitkomsten in kaart gebracht, maar zijn er nog weinig mogelijkheden die daadwerkelijk ingaan op het meten van de impact op de lange termijn.

Uit interviews met medewerkers van het NA, onderwijskoepels, en enkele projectleiders van Erasmus+ projecten, komen een aantal andere mogelijke verbeterpunten naar voren. Een punt voor verbetering zou kunnen zijn om te denken aan een systematiek waarmee lange termijn effecten van Erasmus+ projecten in kaart kunnen worden gebracht. Meer nadruk op **verschillende sets aan kwalitatieve indicatoren**, die de beoogde impact van projecten goed in kaart brengen is een gebied waar vooral meer inzet nodig is. Bij Erasmus+ komt gedragsverandering of de ontwikkeling van zachte competenties aan de orde en het meten van juist dit soort fenomenen vereisen goede indicatoren. De werkgroep impact is bezig met de ontwikkeling van impactindicatoren. Een verdere aanbeveling zou kunnen zijn dat er ook materiaal wordt ontwikkeld over hoe een project de verschillende soorten kwalitatieve indicatoren kan **meten en met welke frequentie.**

Een concrete aanbeveling om de inzet op impact te verbeteren betreft de termijn waarop impact wordt gemeten. Om lange termijn impact in kaart te brengen is het nodig om **langer na de afronding** van een project de deelnemers te kunnen bevragen over de veranderingen die ze hebben ervaren. Een clausule of voorwaarde voor deelname kan zijn dat mensen over vijf à tien jaar een enquête of vragenlijst invullen over waar ze nu staan in hun opleiding of werk. Dit zou ook een punt kunnen

zijn om mee te nemen richting DG EAC en EACA die op Europees niveau informatie vergaren van uit de lidstaten en, in het geval van DG EAC, beslissingen neemt over de vorm van- en de eisen binnen het Erasmus+ programma. Hoewel het punt van zelfrapportage en subjectieve feedback als een methodologische zwakte kan worden beschouwd, zal dit waarschijnlijk een feit blijven bij het meten van impact. Om te uitkomsten van projecten in kaart te brengen zal er gebruik moeten worden gemaakt van de meningen en indrukken van project deelnemers, ongeacht of dat op korten of lange termijn gebeurt.

Een andere mogelijkheid voor verbetering is om de **inzet op nieuwe doelgroepen te intensiveren**. Het NA is hiermee voor bepaalde onderwijssectoren begonnen in 2019 (bijvoorbeeld in de vorm van bijeenkomsten in krimpregio's of regio's waar zeer weinig gebruik van Erasmus+ wordt gemaakt). Dit soort bijeenkomsten lijkt goed te werken om zowel nationale prioriteiten mee te nemen in projecten als duidelijk te maken hoe impact bevorderd kan worden in een project. Kleinere bijeenkomsten gericht op specifieke doelgroepen kunnen worden ingezet in regio's en voor groepen instellingen die relatief weinig gebruik maken van het programma. Dit soort groepen bereiken is moeilijk, dus zou kunnen worden overwogen om een verkenning te doen naar hoe deze groepen op een effectieve wijze wel bereikt kunnen worden. Een voorbeeld kan zijn om fysiek promotiemateriaal mee te nemen en achter te laten bij potentiële aanvragers Een alternatief is ook dit te doen in centra waar potentiële projectaanvragers veel bij elkaar komen, bijvoorbeeld in regionale of gemeentelijke jeugdcentra, sportcentra, scholen en gemeentelijke instellingen.
Hoewel het NA persoonlijke ondersteuning biedt, lijken evenementen en bijeenkomsten goed te werken om mensen te laten zien wat Erasmus+ voor hen kan betekenen. Om de druk op NA-middelen te beperken zouden activiteiten waar relatief weinig gebruik van wordt gemaakt (zoals schrijfsessies), worden verminderd of gestopt zodat middelen kunnen worden gebruikt voor, bijvoorbeeld, doelgroepgerichte, kleinere bijeenkomsten.
In samenhang met het bovenstaande punt zou een advies zijn om de activiteiten die helpen om impact concreter te maken voort te zetten. De Impacttool bijvoorbeeld en de vragen die daar bij worden gesteld om mensen te triggeren om over de juiste dingen na te denken, lijken een zeer goede stap te zijn geweest. Meer concrete voorbeelden en verhalen, die illustreren hoe de tool kan worden gebruikt, zouden aanvragers kunnen helpen begrijpen wat precies wordt bedoeld met impact.

6 Overlegstructuren en consultatiecultuur tussen het NA en het ministerie van OCW

Dit hoofdstuk gaat in op de overlegstructuren tussen OCW en het NA in Nederland. Daarmee wordt de onderstaande onderzoeksvraag beantwoord:

> ***Onderzoeksvraag 4:***
> ***In hoeverre behoeft de (formele) overlegstructuur en (informele) consultatiecultuur tussen het ministerie van OCW en het NA nog aanpassing en/of verbetering?***

De formele overlegstructuur van het Erasmus+ programma is omvangrijk en complex. Tal van publieke en maatschappelijke partijen zijn betrokken en moeten brede thema's een praktische invulling geven. Enerzijds is er het NA met de verschillende coördinatoren, anderzijds is er het ministerie van OCW met, in eerste instantie de directie Internationaal Beleid, de beleidsdirecties voor de onderwijssectoren en de verschillende onderwijskoepels (MBO raad, PO raad, Vereniging Hogescholen, VO Raad, VSNU). Om zo'n breed veld van betrokken actoren te coördineren is goede communicatie cruciaal. In vergelijking met andere Europese landen lijken in Nederland het overleg en de consultatie tussen het ministerie van OCW en het NA over het algemeen vlot te verlopen. Een paar keer per jaar komen ze samen voor formeel overleg. Dit is op bestuurlijk- en op beleidsvlak. Naast deze formele overlegmomenten wordt er vaker en bij andere gelegenheden op een meer informele wijze met elkaar gecommuniceerd. Ook dit gaat vrij soepel en in de meeste interviews kwam dan ook naar voren dat de contactpersonen van de verschillende instanties toegankelijk zijn. Er zijn enkele kleine verbeterpunten, voornamelijk in verband met de ondersteunende rol van het NA.

6.1 Formele overlegstructuren

Twee keer per jaar vindt er een bestuurlijk overleg plaats tussen het NA (het Management Team van het NA[89]) en OCW (Directie Internationaal Beleid). Hier komen de nationale prioriteiten aan bod, evenals de management fees, praktische zaken zoals gebruik van IT-tools en overige bestuurlijke kwesties zoals de voortgang van bredere en lopende zaken die eventueel moeten worden voorgelegd aan de EC, het verloop van de cyclus, rapporten, werkprogramma's en audits. Ook de nationale prioriteiten komen aan de orde: hoe deze prioriteiten het bestaande beleid raken en hoe ze in het nieuwe programma vorm krijgen. Op de agenda staan ook (politieke) zaken zoals bijvoorbeeld de Brexit en hoe hiermee moet worden omgegaan. Doordat het NA dicht bij de sector staat en doordat NA-medewerkers directe contacten hebben met Erasmus+ projectaanvragers en -uitvoerders, kan het bijdragen met concrete inzichten vanuit de onderwijsvelden.

Naast het bestuurlijk overleg vindt er ook op belangrijke en regelmatige momenten een apart overleg met de andere directies van OCW, het NA en de onderwijskoepels plaats. Zo vindt er bijvoorbeeld een strategisch overleg plaats met de directie Internationaal Beleid en de andere onderwijsdirecties van OCW (PO, VO, MBO en HO)

[89] Het MT van het NA bestaat uit de directeur van het NA, het afdelingshoofd voor PO/VO/HO (Nuffic), en het afdelingshoofd voor MBO/VE (CINOP)

en het NA over wat er op dat moment speelt en hoe Erasmus+ kan helpen met de ontwikkelingen en gerelateerde uitdagingen in de sectoren. Dit is meer inhoudelijk, het gaat over de prioriteiten en impact en over hoe deze kunnen samengaan met de prioriteiten van de beleidsdirecties. Hier wordt ook gesproken over eventuele aanpassing of aanvulling van de keuze voor de nationale prioriteiten voor het volgende jaar. Doel is zo goed mogelijk aan te sluiten op de nationale beleidsontwikkelingen en trends in het onderwijsveld.

Daarnaast is er tussen het NA en elke OCW-onderwijsdirectie elk jaar apart een moment om specifiek door te praten (benen-op-tafel sessie) over de inzet op de betreffende onderwijssector.

Vanuit het perspectief van de onderwijskoepels stond begrijpelijkerwijs het Erasmus+ programma niet altijd bovenaan de agenda. De sectoren kennen veel andere prioriteiten. Er komt echter meer bewustzijn bij de onderwijskoepels over het belang en de voordelen van Erasmus+. Daardoor worden de overlegmomenten met deze actoren noodzakelijker. Er is dus meer discussie en uitwisseling van ideeën. Dit is op gang gebracht door het NA, waarbij het niet meer alleen gaat over de financiële middelen en projecten, maar ook het bredere inhoudelijke verhaal betreft.

Over het algemeen worden de formele overlegprocessen tussen OCW en het NA goed beoordeeld. OCW toont zich betrokken en de medewerkers van OCW en het NA zijn meestal goed voorbereid bij deze bijeenkomsten en tonen zich gedreven. De directies van OCW en het NA bespreken waar de sectoren tegenaan lopen. Het is dan ook goed dat er overleg is tussen verschillende instellingen, sectoren en beleidsdirecties, omdat verschillende perspectieven en vormen van samenwerking van belang zijn. Volgens het NA zijn de collega's van OCW goed geïnformeerd en stellen goede kritische vragen, niet alleen tijdens bijeenkomsten. De communicatie is snel en gemakkelijk. Twee zaken illustreren dit. Ten eerste trekken het NA en OCW samen goed op richting de Europese Commissie en andere EU-lidstaten. Er wordt besproken hoe het met het Erasmus+ programma in de praktijk gaat, wat de inzet is van Nederland in Brussel, hoe een eenduidige boodschap af te geven en hoe een antwoord te bieden op de vragen van de EC. Er worden goede afspraken gemaakt en er wordt informatie gedeeld. Dit verloopt in samenspraak met de Permanente Vertegenwoordiging in Brussel. Er wordt dus duidelijk afgestemd in een driehoek (de Permanente vertegenwoordiging, het NA en OCW) met de directie Internationaal Beleid die ook afstemmen met de collega's bij OCW. Van een dergelijke goede samenwerking is zeker niet sprake in alle Europese landen, en dit versterkt de positie van Nederland. Ten tweede was er bijvoorbeeld in 2019 een wedstrijd voor de beste blogs en foto's van deelnemers van het Erasmus+ programma. De prijsuitreiking vindt plaats bij OCW. Het geeft aan dat OCW betrokken is.

6.2 Informele consultatiecultuur

Er is frequent informele consultatie tussen OCW en het NA. Dit contact verloopt net zoals het formele overleg soepel. Men kan elkaar steeds beter vinden. Datzelfde geldt voor het NA en de onderwijskoepels. Dit heeft ook veel te maken met de persoonlijke inspanningen van de medewerkers bij het NA en van de directie Internationaal Beleid. Verder is het is erg gemakkelijk om te appen, mailen of te bellen en is er een goede manier om ad hoc bijeenkomsten te organiseren. Het informele overleg is een goede aanvulling op het formele overleg en maakt de uitvoering van het Erasmus+ programma flexibeler. Het betreft bovendien andere mensen dan tijdens het reguliere overleg; het gaat ook om een bredere vertegenwoordiging binnen OCW. Door de grote

meerderheid van de geïnterviewde partijen werden de medewerkers van het NA beschouwd als toegankelijk en coöperatief. Voor vragen zijn ze bereikbaar via telefoon of mail. Ook de voorlichtingsbijeenkomsten lijken nuttig en informatief te zijn. Wel bleek dat de communicatie tussen het NA en de onderwijskoepels lastiger kan zijn, ondanks de toenemende contacten. Tussen de koepels komen hierbij verschillen naar voren in de mate van interesse en samenwerking.

6.3 Kansen voor verbetering

Over het algemeen zijn de betrokkenen bij de overleg- en consultatiemomenten erg tevreden. Zeker in vergelijking met andere Europese landen lijkt de communicatie tussen het ministerie, het NA en de onderwijssectoren vlot te verlopen in Nederland. Het NA is erg positief over de samenwerking met OCW. De directie Internationaal Beleid is het meest op de hoogte van het programma en de (on)mogelijkheden ervan, maar de onderwijsdirecties wat minder. Het NA geeft aan dat hier nog winst te behalen valt.

Het NA wordt zoals gezegd over het algemeen als behulpzaam en toegankelijk ervaren. Uit enkele interviews met de onderwijskoepels kwam wel naar voren dat de ondersteuning bij de concrete uitvoering van het Erasmus+ programma op sommige punten verbeterd kan worden. Het gaat hier vooral om het betrekken van de juiste mensen uit instellingen bij de promotie en informatievoorziening voor het Erasmus+ programma. Een voorbeeld is dat de juiste informatie bij de juiste mensen terecht moet komen.

Bij sommige onderwijskoepels heerst er soms verwarring over de rol van het NA in begeleiding van projecten en projectaanvragen en over de impact van projecten en de manier waarop inclusie of professionalisering mee worden genomen. Voor de onderwijskoepels en individuele instellingen zijn de beleidsdoelstellingen in de praktijk soms nog onduidelijk waardoor promotie van het programma onder geïnteresseerden moeilijk kan zijn. Door een koepel werd het voorbeeld van inclusie aangehaald. Het is een breed begrip, maar wat betekent dit in de dagelijkse praktijk specifiek voor de instellingen? Dit zou door het NA meer uitgewerkt kunnen worden maar ook zouden de koepels beter aangesloten en geïnformeerd kunnen worden over het programma en de inzet op inclusie. Deze observatie weerklinkt responses uit de enquête onder projectleiders; hoewel de ondersteuning van het NA op dit vlak als goed wordt beoordeeld, geven respondenten aan dat ze alsnog behoefte hebben aan meer concretisering van aspecten zoals de nationale prioriteiten en impact. Meer concretisering, ook richting de koepel organisaties, zou de projectleiders die deelnemen aan het Erasmus+ programma kunnen helpen hun projecten uit te voeren.

Een ander, hieraan gerelateerd, punt voor verbetering heeft betrekking op de aanvragen en de administratieve kant ervan. Zo kan volgens enkele geïnterviewden de kwaliteit van de adviesgesprekken bijvoorbeeld omhoog. De medewerkers van het NA zijn volgens hen niet altijd voldoende geïnformeerd over de bijzonderheden in een project. Dit kan echter een capaciteitsprobleem zijn en draagt de vraag met zich mee welke rol het NA mag of kan innemen in de gesprekken. In hoeverre dienen NA-medewerkers vooral begeleidend en coachend te zijn of mag van hen een verdergaande inhoudelijke advisering bij een projectaanvraag verwacht worden? De exacte rol van het NA in de voorbereiding van een projectaanvraag zou duidelijker kunnen worden gemaakt zodat zowel NA-medewerkers als projectaanvragers het traject met realistische verwachtingen in kunnen gaan. Hier zouden het NA, de koepels, en OCW gezamenlijke afspraken over kunnen maken: wat is hun rol als het

gaat om Erasmus+ onder de aandacht te brengen bij instellingen? Harde afspraken lijken hier niet aan de orde. Gezien het goede contact zouden bijvoorbeeld richtlijnen kunnen worden ontwikkeld.

Enerzijds is het wel zo dat de administratieve kant vaak als groot als struikelblok wordt gezien. De ondersteunende rol van het NA gaat dan ook vaak over dit administratieve aspect, meer dan over het inhoudelijke aspect. Anderzijds is het waardevol als er meegedacht wordt over bijvoorbeeld de aansluiting van het voorstel bij de prioriteiten of doelstellingen van het programma.

Ten slotte zijn er nog verschillen tussen onderwijssectoren. Sommige organisaties of instellingen weten goed hoe om te gaan met de uitwerking en uitvoering van het Erasmus+ programma, maar er zijn ook organisaties die niet goed weten wat er mogelijk is. Dit moet beter, zodat iedereen mee kan profiteren. Zo zijn de sectoren po en vo nog minder betrokken bij de overlegmomenten. Dit komt waarschijnlijk doordat deze sectoren van nature minder hebben met internationalisering. Er is een slag gemaakt om po en vo meer te betrekken, maar hier valt nog meer te halen. Mogelijk kunnen de OCW-beleidsdirecties verder helpen om de goede voorbeelden van wat het Erasmus+ programma voor een onderwijsinstelling kan betekenen, te verspreiden onder relevante publieke en maatschappelijke partijen. Het NA en OCW kunnen misschien iets meer gezamenlijk overleggen en optreden wat betreft het bereiken van de onderwijskoepels en -instellingen om de praktische uitvoering van de beleidsdoelstellingen te verzekeren.

7 Samenvatting en conclusies

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen en conclusies voor ieder van de 4 onderzoeksvragen besproken.

7.1 Onderzoeksvraag 1

Hoe kan de inzet op de nationale prioriteiten worden verbeterd en beter bijdragen aan de nationale beleidsdoelstellingen en –ontwikkeling?

Het ministerie van OCW en het Nationale Agentschap zetten alle twee op verschillende manieren in op de thema's inclusie en professionalisering binnen de Nederlandse onderwijssectoren. Het ministerie zet op nationaal niveau in via sectoraal beleid en onderwijsbrede initiatieven. Het NA zet in op EU-gefinancierde projecten om bij onderwijsinstellingen uit de verschillende sectoren specifieke uitdagingen door de inzet van internationalisering aan te pakken. Op beide niveaus wordt zo vanuit verschillende invalshoeken ingezet op de thema's inclusie en professionalisering in het Nederlandse onderwijs.

Inzet van het ministerie van OCW

Het ministerie van OCW zet op een directe manier in op de nationale Erasmus+ prioriteiten door het Erasmus+ Programma samen met de EC te financieren. Op beleidsniveau denkt het miisterie ook mee aan de strategische richting van het programma in Nederland door de beleidsdirecties en NA bij elkaar te brengen. Inzichten vanuit de directies en praktische inzichten vanuit het NA hebben bijgedragen aan de keuze voor de huidige nationale Erasmus+ prioriteiten.

Verder zet het ministerie van OCW in op verschillende beleidsdoelstellingen en uitdagingen die spelen in de onderwijssectoren. Zodoende werkt het ministerie vanuit nationaal beleid mee aan de thema's inclusie en professionalisering. De acties die het ministerie onderneemt op deze thema's worden voornamelijk ondernomen onder de Nederlandse beleidsprioriteiten "gelijke kansen creëren en talenten tot bloei brengen" en "sterke docenten", en in mindere mate onder "opleiden voor de samenleving van de toekomst". De nationale prioriteiten van Erasmus+ zijn niet leidend voor de activiteiten van het ministerie, maar door haar inzet op beleidsdoelen van de onderwijssectoren draagt het ministerie bij aan de nationale Erasmus+ prioriteiten (inclusie en professionalisering). Dit is geen verrassende constatering aangezien de prioriteiten juist zijn gekozen omdat deze thema's beiden spelen in de verschillende onderwijssectoren.

Inzet van het Nationale Agentschap

Zoals aangegeven in hoofdstuk 3, draagt het NA bij aan nationale beleidsdoelen via haar inzet op de nationale prioriteiten. Omdat over de onderwijssectoren heen de nationale prioriteiten inclusie en professionalisering relevant zijn, kan het NA bijdragen aan nationale beleidsdoelstellingen door in te zetten op goede Erasmus+ projecten.

Het Nationale Agentschap verricht zowel intern als extern gerichte activiteiten op de nationale prioriteiten. Intern gezien, spelen de coördinatoren voor inclusie en professionalisering met hun werkgroepen een belangrijke rol in de concretisering van hoe dit soort thema's spelen in de verschillende onderwijssectoren. Met een

coördinator die het centrale overzicht bewaart voor inclusie of professionalisering en de werkgroepleden vanuit de velden kan praktische invulling worden gegeven aan wat de prioriteiten nou precies betekenen voor instellingen uit de onderwijssectoren. Deze kennis wordt uitgedragen binnen het NA door NA-medewerkers te trainen. NA-medewerkers kunnen op hun beurt deskundigere ondersteuning bieden aan project-aanvragers en -leiders. Uit interviews met koepels, NA-medewerkers, en een aantal Erasmus-projectleiders, blijkt dat de inzet van het NA als goed en proactief wordt gezien.

De externe inzet van het NA bestaat uit een aantal soorten activiteiten. Met informatie en voorlichtingsbijeenkomsten, direct contact met het NA via verschillende communicatiekanalen, advies- en startgesprekken, schrijfsessies, de presentatie van good practices en inspirerende verhalen, (online en via bijeenkomsten), informatie op de website, en via tools zoals de Impacttool of de Kwaliteit en Impact Scan helpt het NA Erasmus+ projectaanvragers en -uitvoerders.

Sommige activiteiten en inzet spelen een sterkere rol bij het integreren van inclusie of professionalisering in een Erasmus+ project. Antwoorden uit de enquête onder projectleiders geven aan dat informatie en voorlichtingsbijeenkomsten het vaakst ertoe leiden dat inclusie of professionalisering mee worden genomen in Erasmus+ projecten. Daarna beschouwden respondenten het delen van goede praktijken in inspiratieverhalen via bijeenkomsten en het advies en de ondersteuning van het NA als activiteiten die het meest invloed hadden op het inbedden van de nationale prioriteiten binnen een Erasmus+ project.
Activiteiten die volgens respondenten minder nuttig bleken te zijn om nationale prioriteiten mee te nemen in projecten waren de inloopschrijfsessies en face-to-face ondersteuning van het NA. Deze werden vergeleken met andere activiteiten het minst gebruikt. Wel geldt hier de kanttekening dat de omvang van deze activiteiten kleiner is en er minder mensen tegelijk gebruik van kunnen maken. Verder richten deze activiteiten zich meer op het schrijven en de voorbereiding van een goede aanvraag dan hoe nationale Erasmus+ prioriteiten meegenomen kunnen worden in projecten. Dat gezegd, omdat het NA aan geeft dat de schrijfsessies zeer populair zijn, zou een overweging kunnen zijn om te experimenteren met verschillende vormen voor deze sessies zodat ze verder kunnen worden uitgerold.

Al met al dragen het ministerie van OCW en het NA op andere manieren bij aan de thema's inclusie en professionalisering. Het ministerie zet zich in om de onderwijssectoren te helpen met hun meest dringende uitdagingen en daar vallen inclusie en professionalisering ook onder. Het NA zet in op thema's inclusie en professionalisering omdat dit nationale Erasmus+ prioriteiten zijn en een rol spelen in Erasmus+ projecten, en omdat deze prioriteiten bij dragen aan nationale beleidsuitvoering en ontwikkeling. Er kan misschien beter worden gesproken van een complementaire aanpak waar het ministerie top-down bijdraagt aan beleidsdoelen, en daarmee ook de nationale Erasmus+ prioriteiten raakt. Het NA werkt meer bottom-up en via haar inzet op nationale prioriteiten, helpt ze projecten op zetten die de uitdagingen en behoeftes bij instellingen aanpakken; op deze manier draagt het NA bij aan de Nederlandse onderwijsdoelen.

Verbeterpunten

Om de inzet op nationale prioriteiten en de bijdragen van die inzet aan nationale beleidsdoelen te verbeteren zijn een aantal verbeterpunten geformuleerd:

- Een aanbeveling zou kunnen zijn dat het NA verder inzet op onderwerpen en thema's die zowel binnen de Nederlandse sectorale beleidsdoelen als Erasmus+ prioriteiten vallen.

Door aan te geven waar de samenhang ligt tussen een projectonderwerp en Erasmus+ prioriteiten én de Nederlandse sectorale beleidsdoelen, kunnen projecten worden gerealiseerd die bijdragen aan zowel Nederlandse als Erasmus+ prioriteiten.

- Er kan specifiek meer promotie worden gemaakt voor dit soort projecten (die ook onder een Nederlandse beleidsdoelstelling vallen) door 1) de link tussen de project-inhoud, de relevante Erasmus+ prioriteit en een Nederlandse onderwijsdoelstelling duidelijker te maken in de rapportage van een good practice, en 2) om meer middelen te richten op informatiebijeenkomsten waar dit soort praktijken kunnen worden gepresenteerd. Uit uitkomsten van de enquête onder projectleiders blijkt dat voorlichtings- en kennisbijeenkomsten, webinars, en workshops als het meest effectief beschouwd worden om inclusie en professionalisering mee te nemen in projecten.
- Een combinatie van meer regionale bijeenkomsten en workshops over de nationale Erasmus+ prioriteiten, mogelijke indicatoren om veranderingen te meten, met concrete illustraties uit good practices, zou een goede manier kunnen zijn om zowel impact beter in kaart te brengen als de meerwaarde van Erasmus+ projecten voor Nederlandse onderwijsdoelen beter te laten zien.
- Het NA kan de aansluiting tussen Nederlandse en Erasmus+ doelen verder verbeteren door verder in te zetten op het meten van kwalitatieve, bredere- en lange termijn impact van projecten. Zo kan de eventuele bijdrage van een project aan de Nederlandse beleidsdoelstellingen ook worden aangescherpt. Op deze aanbeveling wordt overigens al ingezet door de coördinatoren en werkgroepen, de vraag is in hoeverre meer inzet op dit punt vereist is.

7.2 Onderzoeksvraag 2

Sluit de inzet op de nationale prioriteiten aan op de behoeftes van het onderwijsveld, en hoe kan deze aansluiting worden verbeterd?

Inzet op nationaal en strategisch niveau

Op nationaal en strategisch niveau lijkt er zeker aansluiting te bestaan tussen de inzet van het NA en het ministerie van OCW en de behoeftes van de onderwijssectoren. Het NA heeft samen met de beleidsafdelingen voor de onderwijssectoren bij het ministerie van OCW op basis van trends en behoeftes uit de sectoren de keuze gemaakt voor inclusie en professionalisering als Erasmus+ prioriteiten. Door op deze manier tot de prioriteiten te komen wordt er op strategisch niveau aansluiting ingebouwd tussen de behoeftes in de onderwijsvelden en de nationale Erasmus+ prioriteiten in Nederland.

Het is lastig om verdere aanbevelingen te doen om de aansluiting tussen de inzet op prioriteiten en sectorale behoeftes te verbeteren. Sommige geïnterviewden[90] geven aan dat om een nog betere aansluiting te bereiken, de onderwijsdirecties bij het ministerie van OCW meer kunnen worden betrokken bij beleidsmatige en bestuurlijke overleggen waar het Erasmus+ programma wordt besproken.

Inzet op uitvoerend niveau

De verschillende hoofdactiviteiten van het NA zijn in de voorgaande hoofdstukken en alinea's samengevat. Vergeleken bij andere extern gerichte activiteiten, blijken vooral de voorlichtings- en informatiebijeenkomsten een grote rol te spelen bij de inbedding van de Erasmus+ prioriteiten in projecten. Ook de presentatie van goede praktijken en succesverhalen werkt goed, vooral als deze op bijeenkomsten worden gepresenteerd. De ondersteuning van het NA aan projectaanvragers en -uitvoerders,

[90] Informatie uit interviews met onderwijskoepels en directies van het ministerie van OCW.

vooral via email, helpt bijvoorbeeld om inclusie dan wel professionalisering een plaats te geven in hun Erasmus+ project.

Belangrijke intern gerichte inzet bestaat uit de aanstelling van nieuwe coördinatoren en de samenstelling van de werkgroepen. De coördinatoren en werkgroepen voor impact, inclusie en professionalisering trainen NA-medewerkers die op hun beurt projectaanvragers en projectleiders beter kunnen ondersteunen. Deze interne inzet helpt niet alleen op project- of instellingsniveau, maar helpt ook om een overkoepelend beeld te bewaren van hoe inclusie en professionalisering ervoor staan in de onderwijssectoren.

Aansluiting inzet op nationale prioriteiten op sectorbehoeftes en verbeterpunten

De inzet van het NA lijkt goed aan te sluiten op de behoeftes in de onderwijssectoren. Veel instellingen binnen de onderwijssectoren maken gebruik van het programma. Dat geldt minder voor sommige groepen van instellingen en soms voor instellingen in bepaalde regio's. Een aantal aanbevelingen richt zich erop de aansluiting tussen inzet op nationale prioriteiten en behoeftes uit de onderwijssectoren nog beter te maken.

- Er zijn in de laatste jaren stijgingen te zien in het gebruik van Erasmus+ onder de onderwijsinstellingen. Hoewel gebruik van het Erasmus+ programma redelijk hoog ligt, blijft voor sommige instellingen de relevantie en toegevoegde waarde van Erasmus+ voor de uitdagingen voor hun instelling niet altijd direct evident. De werkgroepen en coördinatoren bij het NA zijn bezig om deze relevantie en aansluiting met behoeftes van instellingen te verhogen. De aanbeveling hier is om door te zetten met deze activiteiten en deze verder te richten op subgroepen binnen de sectoren die minder gebruik maken van Erasmus+.
- Een verdere aanbeveling is om te verkennen hoe middelen die nuttig zijn meer kunnen worden gebruikt. Hoewel van activiteiten zoals de schrijfsessies relatief weinig gebruik wordt gemaakt, geeft het NA aan positieve feedback te krijgen uit deze sessies. Om een dergelijke populaire tool verder uit te rollen zou het NA kunnen verkennen in wat voor andere context schrijfsessies ook zouden kunnen worden gehouden, wellicht op informatiebijeenkomsten. Daarbij zou ook de bijdrage van NA activiteiten aan het meenemen van de Erasmus+ prioriteiten meer kunnen worden belicht. Eén aanbeveling voor de vorige onderzoeksvraag is ook hier van toepassing. De presentatie van good practices en succesverhalen zou specifiekere verbanden kunnen leggen tussen projecten en de sectorale behoeftes waar het project aan bijdraagt. Door dit soort verbanden sterker aan te halen in de promotie en communicatie van good practices zou de aansluiting met de behoeftes in Nederlandse onderwijssectoren evidenter kunnen worden. Ook dit is een aspect waar de werkgroepen en coördinatoren bij het NA mee bezig zijn. Een aanbeveling zou kunnen zijn om meer ruimte in good practice rapportage templates te bouwen zodat de sectorale uitdaging die wordt aangepakt meer nadruk krijgt. Als complement hierop zou meer maatwerk in de promotie en communicatieaanpak voor de verschillende sectoren een volgende stap kunnen zijn.

7.3 Onderzoeksvraag 3

Hoe faciliteert het NA de uitvoering van de Erasmus+ projecten in het streven naar impact? Wat is de effectiviteit van die inzet op impact? En hoe kan die inzet verder worden verbeterd?

Uitkomsten van NA-inzet op impact

De NA heeft positieve en nuttige stappen gezet om impact in Erasmus+ projecten te bevorderen. De nieuwe coördinator met expertise op verschillende vormen van impact, de werkgroep en training van NA-medewerkers op impact worden door respondenten als goede stappen beschouwd. De proactiviteit waarmee het NA impact verder vorm probeert te geven in Erasmus+ projecten is ook terug te zien in de ontwikkeling van de Impacttool. De belangstelling voor de tool, zowel binnen als buiten Nederland, laat zien dat er behoefte is aan meer concrete handvatten om impact te bereiken in projecten. Op basis van gesprekken met NA-medewerkers, koepels en een aantal projectleiders lijkt deze interne inzet nuttig te zijn geweest in de bevordering van impact in Erasmus+ projecten.

Externe activiteiten, zoals bij inclusie en professionalisering, helpen projectaanvragers en projectuitvoerders om vanaf het begin van hun aanvraag impact in te bedden in hun Erasmus+ project. Ook hier lijken voorlichting en informatiebijeenkomsten, good practices gepresenteerd tijdens bijeenkomsten, en advies en ondersteuning (vooral via e-mail), vooral nuttig te zijn om impact te integreren in Erasmus+ projecten. Op basis van de enquête-uitkomsten lijkt de Impacttool nuttig te zijn geweest voor projectaanvragers bij het inbedden van impact binnen hun projecten. Daarnaast is het positief om te zien dat zeer weinig activiteiten als “helemaal niet” nuttig worden gezien.

Omdat de effectiviteit van activiteiten op impact moeilijk is te vast te stellen, is in de enquête de vraag gesteld hoe projectleiders impact mee hadden genomen zonder NA-activiteiten. De uitkomsten geven aan dat veel projectaanvragers en -uitvoerders baat hebben gehad bij de NA inzet om de impact van projecten te vergroten. De helft van de respondenten geeft wel aan dat ze zonder de NA-activiteiten impact alsnog op dezelfde of op vergelijkbare wijze mee hadden genomen (respectievelijk 10% en 40%).

Uit de enquête lijkt er tevredenheid te zijn met de inzet van het NA om impact te vergroten maar schemert ook een wens door om meer van dit soort inzet. Een grote meerderheid aan respondenten is bekend met wat er wordt verstaan onder impact en hoe dit dient mee te worden genomen in projecten. Ondanks deze constatering lijkt de behoefte alsnog te blijven bestaan voor meer concretisering van impact en hoe dit te meten. Hoewel veel respondenten de Impacttool zeer nuttig vinden, geven sommigen aan dat het werken met de tool in de praktijk soms wat oefening vergt. Verder zien respondenten graag meer manieren en handvatten om bredere maatschappelijke effecten in kaart te brengen en om impact op langere termijn te kunnen blijven meten. Op dit moment wordt impact op een kortere termijn ingevuld terwijl dat, voor verschillende respondenten, een lange termijn en breder fenomeen is.

Respondenten uiten ook de wens om meer informatie en voorlichtingsbijeenkomsten. Er wordt gesproken van meer duidelijke voorbeelden, succesverhalen en sessies, en meer bijeenkomsten, waar sommige specifiek over impact gaan. Verder geven respondenten aan dat meer regionale bijeenkomsten en gezamenlijke schrijfsessies nuttig zouden zijn. Dit laatste is interessant omdat schrijfsessies, van de onderzochte activiteiten, tot nu toe het minst worden gebruikt. Hulp met het vinden en opbouwen van samenwerkingsverbanden wordt ook genoemd als een verbeterpunt.

Een opvallende uitkomst is dat een grote groep respondenten weinig toevoegingen of verbeterpunten heeft. In een aantal gevallen is dat omdat er al veel activiteiten bestaan om aanvragers en projectuitvoerders te ondersteunen.

Verbeterpunten

Uit interviews met medewerkers van het NA, onderwijskoepels, enkele projectleiders van Erasmus+ projecten en de enquête komen een aantal mogelijke verbeterpunten naar voren.

- Men pleit voor meer inzet op verschillende sets aan kwalitatieve indicatoren, die de beoogde impact van projecten goed in kaart brengen. De werkgroep impact is bezig met de ontwikkeling van verschillende soorten impactindicatoren. Een aanbeveling zou kunnen zijn dat er naast deze inzet ook materiaal wordt ontwikkeld over hoe binnen een project de verschillende soorten kwalitatieve indicatoren gemeten kunnen worden en met welke frequentie dat het beste kan gebeuren.
- Om lange termijn impact in kaart te brengen is het nodig om langer na de afronding van een project de deelnemers te kunnen bevragen naar de veranderingen die ze hebben ervaren. Een clausule of voorwaarde voor deelname kan zijn dat mensen over vijf tot tien jaar een enquête of vragenlijst invullen over waar ze nu staan in hun opleiding of werk. Wel geldt hier dat er hoe dan ook gebruikt wordt gemaakt van de meningen en indrukken van projectdeelnemers, of dat nu op korte of op lange termijn in kaart wordt gebracht.
- Een verdere aanbeveling is de organisatie van (meer) workshops over impact, vooral op regionaal niveau. Projectleiders lijken dit soort bijeenkomsten heel nuttig te vinden. In combinatie met de targetting van bepaalde doelgroepen door het NA kan worden ingezet op meerdere (kleinere) regionale bijeenkomsten. Daarmee worden twee succesvolle elementen bij elkaar gebracht, namelijk bijeenkomsten en workshops en het concreter maken van impact en hoe dat is te meten.
- In samenhang met het bovenstaande punt zou een advies zijn om de activiteiten voort te zetten die helpen om impact concreter te maken. Meer praktijkvoorbeelden en verhalen die illustreren hoe de tool kan worden gebruikt zouden aanvragers kunnen helpen begrijpen wat precies wordt bedoeld met impact. Ook meer toelichting of oefening met gebruik van de Impacttool zou nuttig zijn, aldus de uitkomsten van de enquête.

7.4 Onderzoeksvraag 4

In hoeverre behoeft de (formele) overlegstructuur en (informele) consultatiecultuur tussen het Ministerie van OCW en het NA nog aanpassing en/of verbetering?

Het formele overleg tussen het ministerie van OCW en het NA verloopt goed. Over de structuur is men tevreden. De betrokkenen vanuit de verschillende OCW-onderwijsdirecties, de directie Internationaal Beleid en het NA zijn tevreden met de regelmaat, inhoud en acties die voortvloeien uit de huidige overlegstructuren. Hoewel soms het betrekken van OCW-directies iets moeizamer gaat, is dit in de loop der jaren verbeterd.

Tweemaal per jaar vindt er een bestuurlijk overleg plaats tussen het NA (het Management Team van het NA[91]) en OCW (Directie Internationaal Beleid). Hier komen de nationale prioriteiten aan bod, evenals de management fees, praktische zaken zoals gebruik van IT-tools en overige bestuurlijke kwesties zoals de voortgang van bredere en lopende zaken die eventueel moeten voorgelegd worden aan de EC.

Naast het bestuurlijk overleg vindt er ook op belangrijke en regelmatige momenten een apart overleg met de andere directies van OCW, het NA en de onderwijskoepels plaats. Ook vindt er bijvoorbeeld een strategisch overleg plaats met de directie Internationaal Beleid en de andere beleidsdirecties van OCW (de directies ho, vo,

[91] Het MT van het NA bestaat uit de directeur van het NA, het afdelingshoofd voor PO/VO/HO (Nuffic), en het afdelingshoofd voor MBO/VE (CINOP)

mbo, po) en het NA over wat er op dat moment speelt en hoe Erasmus+ kan helpen met de ontwikkelingen en gerelateerde uitdagingen. Daarnaast is er tussen het NA en elke OCW-onderwijsdirectie elk jaar apart een moment om specifiek door te praten (benen-op-tafel sessies) over de inzet op de betreffende onderwijssector.

De formele overleggen en het contact tussen het NA en OCW worden goed beoordeeld. Het ministerie van OCW toont zich betrokken en de medewerkers van OCW en het NA zijn meestal ook goed voorbereid bij deze bijeenkomsten en tonen zich gedreven. Volgens het NA zijn de collega's van OCW goed geïnformeerd en stellen goede kritische vragen, niet alleen tijdens bijeenkomsten.

Ook het informele contact vinden het NA en OCW goed verlopen. Tussen OCW en het NA, maar ook de koepels kunnen, gemiddeld genomen, mensen elkaar steeds beter vinden. Dit heeft ook veel te maken met de persoonlijke inspanning van de medewerkers bij het NA, CINOP, Nuffic en van de directie Internationaal Beleid.

Verbeterpunten

- Het NA wordt als behulpzaam en toegankelijk ervaren, en de ondersteuning van het NA wordt over het algemeen goed beoordeeld. Dat gezegd, heerst er soms verwarring met betrekking tot de rol van het NA en de mate van ondersteuning wat het zou moeten bieden. Voor de onderwijskoepels en individuele instellingen zijn de beleidsdoelstellingen soms nog onduidelijk in de praktijk waardoor promotie van het programma onder geïnteresseerden moeilijk kan zijn. Dit zou door het NA meer uitgewerkt kunnen worden maar ook zouden de koepels beter aangesloten en geïnformeerd kunnen worden over het programma en de NA-inzet op inclusie en professionalisering. Zo zouden instellingen uit de onderwijssectoren een beter beeld kunnen krijgen van waar het Erasmus+ programma mee kan helpen.
- Verder zou de exacte rol van het NA in de voorbereiding van een projectaanvraag duidelijker kunnen worden gemaakt zodat zowel NA-medewerkers als projectaanvragers het traject met realistische verwachtingen in kunnen gaan. Hier zouden het NA, de koepels en OCW gezamenlijke afspraken over kunnen maken; wat is de rol van partijen als het gaat om Erasmus+ onder de aandacht te brengen bij instellingen?
- Sommige organisaties of instellingen weten goed hoe om te gaan met de uitwerking en uitvoering van het Erasmus+ programma, maar er zijn organisaties die niet goed weten wat er mogelijk is. Zo zijn de sectoren po en vo nog minder betrokken bij de overlegmomenten. Dit komt waarschijnlijk doordat deze sectoren van nature minder een connectie hebben met internationalisering. Er is een slag gemaakt om po en vo meer te betrekken, maar hier valt nog meer winst te halen.

Bijlage 1 – Literatuurlijst

Archmides, (no date), About Erasmus+, beschikbaar op: https://www.erasmusplus-contactseminar-estonia.com/erasmus .

Beleidsmemo voor het jaar 2020 van het meerjarig werkprogramma 2014–2020 van het Nationaal Agentschap (NA) Erasmus+ Onderwijs & Training.

Eerste Kamer der Staten Generaal, (2020), Wet versterken positie mbo-studenten

Ecorys, (2017), Midterm Evaluation Erasmus+ National Report for the Netherlands, beschikbaar op: https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-803261.pdf .

Erasmusplus.nl, (geen datum), Agenda, beschikbaar op https://www.erasmusplus.nl/actueel/agenda

Erasmusplus.nl, (geen datum), Impacttool, beschikbaar op https://www.erasmusplus.nl/en/Impacttool-mobility

Erasmusplus.nl, (geen datum), Inspiratie & resultaten, beschikbaar op: https://www.erasmusplus.nl/inspiratie-resultaten .

Erasmusplus.nl, (geen datum), Kwaliteit- en Impactscan (KIS), beschikbaar op https://www.erasmusplus.nl/projectuitvoering/middelbaar-beroepsonderwijs/handige-tools-en-websites/kwaliteit-en-impactscan .

Erasmus+.nl, (2019), Het NA Erasmus+ bezoekt scholen op Bonaire, Curaçao en Aruba, beschikbaar op: https://www.erasmusplus.nl/actueel/nieuws/het-na-erasmus-bezoekt-scholen-op-bonaire-curacao-en-aruba

Europese Commissie (2010), COMMUNICATION FROM THE COMMISSION EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, beschikbaar op: https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf .

Europese Commissie, (2018), ERASMUS+ 2018 IN NUMBERS , beschikbaar op: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/documents/netherlands-erasmus-2018-numbers_en .

Europese Commissie, (2020), Erasmus+ 2018 Annual Report Statistical Annex, beschikbaar op: https://data.europa.eu/euodp/data/storage/f/2020-02-19T143620/U%3A%5CR2%5C90%20-%20E%2B%202018%20Report%20Annexes%20dissemination%20final%20-%20V1.xlsx

Europese Commissie (2018), EU budget: Commission proposes to double funding for Erasmus programme, beschikbaar op: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_3948 .

European Commission, (2019), Erasmus+ Programme Guide - What is the budget?, https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/programme-guide/part-a/what-is-the-budget_en .

European Parliament, (2018), Erasmus+ Towards a New Programme Generation – Annex to study: Country User Profiles, beschikbaar op: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/617482/IPOL_STU(2018)617482(ANN01)_EN.pdf

European Parliament – CULT Committee, (2019), How to tackle early school leaving in the EU, beschikbaar op: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/629193/IPOL_STU(2019)629193_EN.pdf .

European Parliamentary Research Service Blog, (2019), Erasmus+ 2014-2020 Budget (€14.7 M); Breakdown Of The Education And Training Budget By Sector, beschikbaar op: https://epthinktank.eu/2019/09/05/erasmus-more-than-just-mobility-2/budget-per-sectors-01/.

LNVH, (2018), MONITOR VROUWELIJKE HOOGLERAREN 2019, beschikbaar op: https://www.lnvh.nl/a-3209/women-professors-monitor-2019 .
MBO Raad, (2014), Visie MBO Raad op internationalisering in het mbo, beschikbaar op: https://www.mboraad.nl/sites/default/files/documents/visie-mbo-raad-op-internationalisering-in-het-mbo.pdf .
MBO Raad en Ministerie van OCW, (2018), Bestuursakkoord OCW - MBO-Raad 2018-2022: Trots, vertrouwen, lef, available at: https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/convenanten/2018/02/07/bestuursakkoord- mbo-2018-2022-trots-vertrouwen-en-lef/bestuursakkoord-mbo-2018-2022-trots-vertrouwen-en-lef.pdf .
Ministerie va Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, (2019), Strategische agenda hoger onderwijs en onderzoek Houdbaar voor de toekomst, beschikbaar op: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2019/12/02/strategische-agenda-hoger-onderwijs-en- onderzoek .
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (geen datum), Gelijk kansen – Thema's, beschikbaar op: https://www.gelijke-kansen.nl/themas .
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (geen datum), Over het programma Gelijke Kansen, beschikbaar op: https://www.gelijke-kansen.nl/over-gelijke-kansen .
Ministerie van OCW, (2019) Kamerbrief over kansengelijkheid in het onderwijs, 13.03.2019, beschikbaar op: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/03/13/kamerbrief-over-kansengelijkheid-in-het-onderwijs .
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (geen datum), Maatregelen tegen voortijdig schoolverlaten, beschikbaar op: https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/vsv/minder-voortijdig-schoolverlaters .
Nuffic (2018), Jaarverslag 2017.
Nuffic (2019), Nuffic Congres 2019, beschikbaar op: https://www.nuffic.nl/agenda/nuffic-congres-2019/ .
Nu.nl, (2019), Minister komt met maatregelen tegen verengelsing hoger onderwijs, beschikbaar op: https://www.nu.nl/binnenland/5989081/minister-komt-met-maatregelen-tegen-verengelsing-hoger-onderwijs.html .
Overheid.nl, (2018), Regeling kwaliteitsafspraken mbo 2019–2022, beschikbaar op: https://wetten.overheid.nl/BWBR0041053/2020-01-01 .
Overheid.nl, (2019), Subsidieregeling sterk techniekonderwijs 2020–2023, beschikbaar op: https://wetten.overheid.nl/BWBR0041334/2019-02-27 .
Rijksoverheid, (no date), Aanpak lerarentekort, beschikbaar op: https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/werken-in-het-onderwijs/aanpak-tekort-aan-leraren .
Rijksoverheid, (geen datum), Kwaliteit mbo-opleidingen, beschikbaar op: https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/middelbaar-beroepsonderwijs/kwaliteit-mbo-opleidingen .
Rijksoverheid, (2016), Kamerbrief over de voortgang van de internationale dimensie van ho en mbo, beschikbaar op: https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2016/09/19/kamerbrief-over-de-voortgang-van-de-internationale-dimensie-van-ho-en-mbo/kamerbrief-over-de-voortgang-van-de-internationale-dimensie-van-ho-en-mbo.pdf .
Rijksoverheid, (2017), Reactie op schriftelijk overleg over Nederlands- Engels in het hoger onderwijs, beschikbaar op:

https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2017/12/20/reactie-op-schriftelijk-overleg-over-nederlands-engels-in-het-hoger-onderwijs .
Rijksoverheid, (2018), Kamerbrief over internationalisering mbo en ho, beschikbaar op: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/06/04/kamerbrief-over-internationalisering-mbo-en-ho .
Rijksoverheid, (2018), Kamerbrief over versterking verantwoording onderwijsgelden, https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/10/15/kamerbrief-over-versterking-verantwoording-onderwijsgelden .
Rijksoverheid, (2019, Kamerbrief bij convenant aanpak lerarentekort, beschikbaar op: https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2019/11/01/kamerbrief-extra-investering-in-het-funderend-onderwijs/kamerbrief-extra-investering-in-het-funderend-onderwijs.pdf
Rijksoverheid, (2019), Ministerraad stemt in met mbo-studentenfonds, beschikbaar op: https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2019/04/18/ministerraad-stemt-in-met-mbo-studentenfonds .
Rijksoverheid, (2019), OCW blijft investeren in goed onderwijs en terugdringen lerarentekort, https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2019/09/17/ocw-blijft-investeren-in-goed-onderwijs-en-terugdringen-lerarentekort .
Rijksoverheid, (2019), Rijksbegroting, 2019, beschikbaar op: http://www.rijksbegroting.nl/2019/voorbereiding/begroting,kst248513_5.html .
Rijksoverheid, (2020), Vaststelling begroting Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap 2020, beschikbaar op: http://www.rijksbegroting.nl/2020/voorbereiding/begroting,kst264847_5.html .
Sardes, (2018), De Impact van Erasmus+ - Een kwalitatief onderzoek naar het Erasmus+ subsidieprogramma (2014-2020), beschikbaar op: https://www.erasmusplus.nl/sites/default/files/assets/Downloads/2019/O%26T/Kwalitatief%20onderzoek%20impact%20E%2B%20organisatie%20niveau%20(2018).pdf .
VO Raad, (2019), Geactualiseerd Sectorakkoord VO 2018 - 2020, beschikbaar op: https://www.vo-raad.nl/system/downloads/attachments/000/000/608/original/geactualiseerd_sectorakkoord_VO.pdf?1528278783 .
VSNU, (geen datum), Gender, beschikbaar op: https://www.vsnu.nl/en_GB/gender.html .
Verslag "Event Erasmus+ | How to Make Impact" d.d. 10 december 2019, Utrecht Media Plaza (Jaarbeurs).

Bijlage 2 – Geïnterviewde organisaties

Het Nationale Agentschap – onderwijs en training

- Medewerkers vanuit managementteam
- Coördinator voor inclusie
- Coördinator voor professionalisering
- Coördinator voor impact
- Medewerkers vanuit onderwijssectoren
-

Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

- Directie Internationaal Beleid
- Directie MBO en volwassen educatie
-

Onderwijskoepels

- PO Raad
- MBO Raad
- Vereniging Hogescholen
- VSNU
-

Vier gesprekken met projectleiders

- Projectleider voor een project in de volwassen educatie
- Drie projectleiders voor verschillende projecten in po en vo